

ANDRES SEENE

Eesti sõjaväe ohvitseride
ettevalmistamise süsteemi kujunemine
ja areng 1919–1940

Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, Tartu, Eesti

Kaitsmisele lubatud Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna ajaloo ja arheoloogia instituudi nõukogu otsusega 1. juulist 2011. a

Juhendaja: dotsent Ago Pajur

Oponent: prof. dr. Martti Turtola (Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsingi)

Doktoritöö kaitsmine toimub 29. augustil 2011. a kell 16.15 Tartu Ülikooli nõukogu saalis Tartus, Ülikooli 18

ISSN 1406-443X

ISBN 978-9949-19-820-7 (trükis)

ISBN 978-9949-19-821-4 (PDF)

Autoriõigus Andres Seene, 2011

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

Tellimuse nr 478

EESSÕNA

Käesoleva väitekirja ainese uurimist alustasin aastatel 2003–2004. Esialgu oli minu eesmärgiks selgitada ja täpsustada vaid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste varasema ajaloo põhifaktoloogiat (1923–1940). Töö käigus selgines ulatuslik arhiivimaterjal, mis tuli teemasse suurema selguse toomiseks paratamatult põhjalikult läbi töötada. Allikmaterjalidega tutvudes osutus, et uurimisvaldkond on ulatuslikum, kui esialgu oskasin arvata. Selle uurimistöö käigus idanes järkjärgult idee kirjutada sõdadevahelise Eesti Vabariigi sõjakoolide ajalugu. Selgus, et tegemist on Eesti iseseisva riikluse ajaloo peatükiga, mis mõjutas vahetult mitme tuhande inimese elu ja eestlaste mentaliteedi kujunemist üldisemalt, kuid peamiselt ajaloolis-poliitilistel põhjustel on senini jäänud suurema tähelepanuta. Teemaatika juures oli paeluvaks asjaoluks selle teatav interdistsiplinaarsus ja mitmekülgus, sest sõjaväe juhtkonna ettevalmistamise ja kasvatamise käsitlemine eeldab mitte ainult sõjanduslike, vaid ka laiemate ühiskondlike, poliitiliste, mentaliteedi- ja haridusajaloo problemaatika kompleksset mõtestamist. Allikmaterjalides avanes tollal tegutsenud inimeste idee- ja mõttemaailm, millest suur osa hävis hilisemate ajaloo keerdkäikude tõttu või unustati, tuli unustada olude sunnil.

Uurimistöö käigus ning sihtide selginedes jõudsin tehtava töö väitekirjaks vormimise mõtte juurde. Selle mõtte teostamise õhutamisel ja taganttõukamisel oli oluline roll tollasel Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ülemal, kindral Ants Laaneotsal. On arusaadav, et oma tulevaste sihtide seadmisel vajab iga organisatsioon – veel enam kõrgkool – oma varasema ajaloo mõtestatud käsitlust.

Kuigi juba algselt oli plaanis vormida uurimus tervikkäsitluseks, tekkis töö käigus mitmeid nii kontseptuaalseid kui ka sisulisi ja tehnilis-vormistuslikke probleeme. Samuti vajas väitekirja teemaatika paratamatult piiritlemist, mistõttu tuli osa algselt koostatud ja kavandatud materjale tööst välja jätta. Nii valmis käesolev väitekirj mitte kitsalt õppeasutuste ajaloonä, vaid mõneti laiema käsitlusena perioodi ohvitseride ettevalmistamisest. Sisuliste ja vormiliste probleemide lahendamisel sain väärtuslikku nõu ja abi oma juhendajalt dotsent Ago Pajurilt, kellele kuulub selle koostöö eest minu siiras lugupidamine. Töö käsi- kirja lugemise ja nii vormiliste kui sisuliste märkuste ja soovitude eest tänan ka dotsent Tõnu-Andrus Tannbergi.

Arvestades õpingute kestust ning seda, et väitekirja kaitsmise protsess eeldab paratamatult tõstatatud problemaatika eelnevat tõestamist teaduspublikatsioonides, saigi käesolev väitekirj realiseeritud doktoriõpingute jooksul kirjutatud ja avaldatud teadusartiklite-põhise väljaandena. Ei saa välistada võimalust, et tulevikus on ehk võimalik kirjutatud ja kogutud ainesest vormida ka terviklikum monograafia-tüüpi käsitlus. Loodan, et väitekirja koostamise ja kaitsmise protsess annab selleks uusi ajendeid ja mõtteid.

Väitekirj poleks kindlasti valminud, kui minuga poleks koostööd teinud ja mind toetanud mitmed ülemad ja kolleegid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustest ja Balti Kaitsekolledžist. Mitmete oluliste allikmaterjalide töötlemisel ja

lisade ettevalmistamisel andis suure panuse Eduard Astel Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Sõjamuuseumist. Väitekirjaga seotud ja ka siin avaldatavate artiklite keele ja tõlgete korrigeerimisel aitasid olulise ja sisuka kaastööga Kaitseväe keelekeskuse töötajad Reet Hendrikson, Karen Kuldnokk, Epp Leete, Meeli Tonka ja Roy Lowthian. Teemakohaste ingliskeelsete artiklite kirjutamine ja publitseerimine sai võimalikuks tänu Balti Kaitsekolledži dekaani ja sama asutuse perioodilise teadusväljaande peatoimetaja doktor James S. Corumi õhutusele ja toetusele. Ingliseelsete tekstide stiili- ja keeleliste nüansside küsimustes sain väärtuslikku abi Tõnu Seenelt. Suur tänu neile kõigile meeldiva koostöö eest.

Töö valmimise eest tänan oma vanemaid, kes on minu pürgimusi haridus- ja teadusalal alati lahkelt ja igakülgset toetanud. Kõige olulisemateks vahetuteks toetajateks ja inspireerijateks selles tööprotsessis olid abikaasa Aire ning pojad Joel ja Emil, kelle panuseta vaevalt see vaimne pingutus oleks teoks saanud.

Tartus, 30. juunil 2011. aastal

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	9
1. Probleemiasetus ja töö eesmärgid.....	19
2. Töö ülesehitus.....	23
3. Historiograafia.....	24
4. Allikad.....	30
EESTI SÕJAVÄE OHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE SÜSTEEMI KUJUNEMINE JA ARENG 1919–1940.....	36
1. Sõjaväe õppeasutuste organisatsiooni optimeerimine ja õppeala ümberkorraldused: 1919–1927.....	36
2. Ohvitseride väljaõpe uutel alustel: 1928–1934.....	47
3. Kaadrikriisi aastad: 1935–1940.....	58
4. Kokkuvõte.....	80
LISAD.....	85
ARTIKLID.....	99
I. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad.....	101
II. Kõrgem Sõjakool 1921–1940.....	151
III. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nation’s Higher Military Education.....	259
IV. In Search for Proper Small Nation’s Officer Training System: The Experiences of Interwar Estonia.....	277
V. Sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940.....	309
ÜLDKOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.....	339
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS.....	345
SUMMARY. Formation and Development of the Estonian Officer Training System 1919–1940.....	351
CURRICULUM VITAE.....	359

SISSEJUHATUS

Kuni 19. sajandini omandati sõjaväelise juhi amet ja positsioon mitte niivõrd tänu omandatud haridusele, kuivõrd loomuomadustele. Viimast peeti aga enamasti päritolust tulenevaks nähteks, mille juurde arvati kuuluvat ka oludele ja kultuurile vastav ettevalmistus. Sellised eeldused määrasid kaua aega inimeste sobivuse nii juhtivatele poliitilistele kui sõjalistele ametikohtadele. Enne 16. sajandit puuduvad andmed praktilistele kogemustele lisanduva spetsiifilise sõjalise hariduse andmise kohta Euroopas. Esimesena pääsevad ideed sõjaväe juhtide süsteemsemast ettevalmistamisest maksma tehnilistel aladel. Ohvitseride¹ süstemaatilisemast väljaõppest saab rääkida alates absolutistlike riikide tekkest 17. sajandil, kaasaegses mõttes sõjaväeakadeemiatest või staabikoolidest aga mitte enne 18. sajandit.² Uusaja tehnilised uuendused püssirohu, suurtüki-asjanduse ja kindlustustööde alal, samuti kiirelt areneva kartograafia ja navigatsiooni vallas ajendasid tegelema ka teoreetilise hariduse andmisega, eelkõige matemaatikas ja loodusteadustes.³ Et suurtüki ja inseneriväe erialad eeldasid teadmisi loodusteadustest ja matemaatikast, on enamik ajaloolasi seostanud sõjakoolide asutamist 18. sajandil just sõjapidamise areneva tehnoloogiaga. Nende erialade koolid olid tõesti ühed esimesed, mis Euroopas asutati (näiteks Inglismaal asutati 1741. aastal sõjaakadeemia suurtüki- ja inseneriväe ohvitseride ettevalmistamiseks, Prantsusmaal 1749. aastal inseneriväe akadeemia). Lisaks tehnika arengule on esile toodud sotsiaalseid ja poliitilisi faktoreid, mis tingisid selliste institutsioonide ellukutsumise. Näiteks on sõjaliste õppeasutuste

¹ Ohvitseri (prantsuse keeles *officier* – ‘ametnik, aukandja’) kui üldtunnustatud termini all mõistetakse relva- ja korrakaitsejõudude ning teiste sõjaväestatud ametkondade juhtivkoosseisu kuuluvat isikut, kellel on ohvitseriauaste ja õigus kanda auastmekohaste eraldusmärkidega vormiriietust. Ohvitseri ametinimetus ja auastmed tulid Lääne-Euroopas kasutusele 16. sajandil, Venemaal 17. sajandil. Ohvitseri jaotatakse teenistusseisundi (kaadri- ja reservohvitserid), ettevalmistuse ja auastmete alusel (auastmete kategooriatena eristatakse nooremohvitseri, vanemohvitseri ja kõrgemaid ohvitseri). Eestis kehtisid iseseisvuse algaastail Vene keisririigi-aegsed auastmed (eesti keelde mugandatult), alates 1922. aastast võeti kasutusele inglise- ja prantsusepärased auastmenimetused. Eesti Vabariigi “Ohvitseride teenistuskäigu seadlus” (1938) defineeris ohvitseri järgmiselt: *Ohvitser on sõjaväejuht, kes on omandanud vastava ettevalmistuse ja kellele peamiselt tugineb Vabariigi iseseisvuse, sõltumatus ja julgeoleku ning Vabariigi kehtiva seadusliku korra kaitse teostamine, milleks tema on kohustatud igal silmapilgul valmis olema oma elu ohverdama.* (Riigi Teataja 1938, 100, 871)

² **Crevelld, M., van** 1990. *The Training of Officers. From Military Professionalism to Irrelevance.* New York: The Free Press, p 18. [Edaspidi **Crevelld** 1990]

³ **Hattendorf, J. B.** 2002. *The Conundrum of Military Education in Historical Perspective – Military Education. Past, Present, and Future.* Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger, p 3. [Edaspidi **Hattendorf** 2002]

loomises nähtud kuningavõimu püüdu tugevdada aadliseisusest pärineva ohvitserkonna regionaalse identiteedi asemel lojaalsust riigile ja kroonile.⁴

Enamikes Euroopa tsentraliseeritud võimuga riikides jõuti sõjaliste õppeasutuste asutamiseni 18. sajandil või 19. sajandi algul. Kuigi suur enamik ohvitseridest ei saanud tol perioodil veel süstemaatilist väljaõpet, muutusid sõjakadeemiad ja sõjakoolid 18. sajandil sõjaväelise korralduse üheks tunnuselemendiks. 18. sajandist alates on poliitilised, sotsiaalsed, kultuurilised ja tehnoloogilised jõud mõjutanud ohvitseride ettevalmistust. Sellest ajast alates on mitmedki ohvitserikandidaatide valikut, haridust ja väljaõpet puudutavad võtmeküsimused jäänud paljuski samaks. See puudutab nii ohvitserikandidaatide üldisi valikukriteeriumeid kui ka küsimust, kas kasvandikke peaks ette valmistama peamiselt teenistuspraktika baasil või selleks loodud õppekeskonnas. Oluliseks probleemiks on aegade vältel peetud, kas ohvitseride ettevalmistuse süsteem peaks olema kõigile kandidaatidele ühtsel alusel organiseeritud või võiks see toimuda paralleelselt läbi erinevate väljaõppeprogrammide. Tänapäevani on üheselt määratlematuks jäänud küsimused, mis puudutuvad sõjaväelise hariduse ja väljaõppe sisu ning teooria ja praktika vahekorda selles. Küsimused üldhariduse osakaalust ja ainete valikust, samuti sellest, kas neid peaks õpetama sõjalises või tsiviilõppeasutuses on leidnud erinevaid lahendusi. Üheks oluliseks küsimuseks on läbi aegade olnud, milliseid väärtusi peaks ohvitseris arendama ja mil viisil seda teha.⁵

Nendele ja teistele eeltoodud igihaljastele küsimustele tuli vastuseid otsida ka 20. sajandi alguse Eestis. Ohvitserkond ei tekkinud tühjale kohale, selle kujunemist mõjutas Vene keisririigi ohvitseride valiku ja ettevalmistuse korra pärand. Esimesed kindlad teated eesti päritolu ohvitseridest pärinevad 19. sajandi algusest. Tollastes oludes need isikud üldjuhul venestusid ja kaotasid sideme Eestiga. Sajandi esimesest poolest pärinevate andmete alusel on eristatud vähemalt paarikümnet eesti päritolu ohvitseri Vene armee teenistuses⁶. 19. sajandi esimesel poolel oli võimalik ka talupojaseisusest isikutel tõusta Vene sõjaväes ohvitseri auastmesse. Kuni sajandi teise pooleni oli see võimalik alles pärast kaheteistaastast teenistust allohvitserina⁷ ja vakantsete kohtade

⁴ Forging the Sword. Selecting, Educating, and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, pp 5–6. [Edaspidi *Forging the Sword 1998*]

⁵ *Ibid.*, pp 6–7; Hattendorf 2002, p 3.

⁶ Kröönström, M. 2006. Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil. – Akadeemia nr 4, lk 811. [Edaspidi *Kröönström 2006a*]

⁷ Allohvitseri termini all mõistetakse üldiselt madalamasse juhtivkoosseisu kuuluvat sõjaväelast. Eristatakse ajateenijaid-allohvitseri ja kaadriallohvitseri. Kahe maailmasõja vahelisel perioodil kasutati Eestis kohati paralleelselt mitut erinevat sama tähendusega militaarterminit. Nii oli kaadriallohvitseriga samatähendusliku terminina pikema ajavahemiku vältel kasutusel *üleajateenija-allohvitseri* mõiste. Nii eelistas näiteks Kaitseministeeriumi kodifikatsioonikomisjon 1935. aastal “Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse” (Riigi Teataja 1935, 92, 761) väljatöötamisel kehtiva terminina viimatinimetatut (ERA 495–12–569, leht 314). 1939. aastal kehtestatud “Allohvitseride ja sõdurite teenistuskäigu seadluses”

olemasolu korral (enamasti sõdade ajal)⁸. Ohvitseri ettevalmistavad institutsioonid loodi Venemaal 18. sajandi esimese kolmandiku lõpul. 19. sajandil jagunesid Vene sõjaväe õppeasutused oma iseloomult kolme gruppi: a) vahetult ohvitseri ettevalmistavad õppeasutused, b) eelnimetatud asutustele kandidaate ettevalmistavad koolid ja c) juba ohvitseriauaastmesse kuuluvate isikute kvalifikatsiooni tõstmiseks mõeldud asutused. Kuni 1860. aastateni moodustasid kahe esimesena nimetatud kategooria õppeasutused ühe terviku (kadetikorpuste näol). Sellest perioodist alates kujunesid välja eelnimetatud funktsioonidelt eristuvad kolm sõjaväe õppeasutuste tüüpi.⁹

Ohvitseri kutse omandanud eestlaste hulk hakkas kasvama pärast 1860.–1870. aastatel Venemaa sõjalises hariduskorralduses teostatud reforme, mis pidid parandama Krimmi sõjas ilmnunud puudujääke ohvitseride ettevalmistuses. Võrreldes varasemaga eraldati nüüd üld- ja sõjalise hariduse institutsioonid, muutes senised kadetikorpused sõjalisteks gümnaasiumiteks (alates 1882. aastast kadetikorpuste nime all), kus kasvandikele anti üldharidus ja ettevalmistus sõjakooli astumiseks. Sõjakoolide kõrvale loodi nn junkrukoolid, kuhu võeti õppima vabatahtlikke, kelle üldhariduse tase oli madalam ja mille lõpetajate karjäärivõimalused võrreldes sõjakoolide lõpetajatega olid tagasihoidlikumad. Sellega tekkis ohvitserkonnas kaks gruppi, millest üks oli privileeritud ja parema üldharidusliku ettevalmistusega, kuid pikemas perspektiivis tõstis see ohvitseride üldist haridus- ja kutsetaset. Alates 1869. aastast laienes junkrukoolidesse astumise võimalus kõigile nekrutina sõjaväeteenistusse astunuile, kes olid ülendatud allohvitseriks, kes sooritasid vabatahtliku eksami ja olid saanud ülemalet atesteerimise ohvitseriväljaõppeks. Et suurendada junkrukoolidesse astujate arvu, loodi nende juurde nn sõjalised progümnaasiumid, mis andsid kandidaatidele vajaliku üldharidusliku ettevalmistuse. Lisaks komplekteeriti junkrukooli linnakoolide, teiste samatüübiliste koolide, gümnaasiumi 6. klassi või sellele vastava õppeasutuse lõpetanutega. Sõjakooli astumise eelduseks oli sõjalise või tsiviilgümnaasiumi lõpetamine. Üleüldise sõjaväeteenistuskohustuse kehtestamise järel (1874) laienes sõjakoolidesse astumise võimalus kõigi seisuste esindajaile (kellel oli sobiv eelharidus). Junkrukoolide kursus oli kaheaastane, jagunedes õpinguteks nooremas üldklassis ja vanemas eriklassis. 1903. aastal muudeti junkrukoolide kursus kolmeaastaseks. Alates 1880.

(Riigi Teataja 1939, 24, 182) kasutati aga kaadriallohvitseri terminit. Eelnimetatud seadluses defineeriti allohvitseri järgmiselt: *Allohvitser on sõjaväe noorem juht, kes on omandanud vastava sõjalise ettevalmistuse väiksemate üksuste juhtimise ja väljaõppe alal, või sõjaväe ametimees, kes on omandanud nõutavad teadmised ja oskused teenimiseks vastavatel ametikohtadel*. Käesolevas tekstis on kasutatud mõlemat eelnimetatud terminit, sõltuvalt kontekstist.

⁸ **Screen, J. E. O.** 1986. The Helsinki Yunker School 1846–1879. A Case Study of Officer Training in the Russian Army. – *Studia Historica* 22. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, p 12. [Edaspidi **Screen** 1986]

⁹ **Волков, С. В.** 1993. Русский офицерский корпус. Москва: Военное издательство, с 100. [Edaspidi **Волков** 1993]

aastatest suutsid junkrukoolide lõpetajad rahuldada iga-aastast ohvitseride vajadust, mistõttu sai tõsta nõudeid kandidaatide üldharidusele. Üldhariduse olude paranemise käigus ühendati sõja- ja junkrukoolid, millega viimased aastatel 1910–1911 likvideeriti. Kodanlikest kihtidest ja talupojaseisusest pärinevate ohvitseride arv kasvas 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul pidevalt. 1914. aastaks oli veidi vähem kui pool keisririigi kaadriohvitseridest mitte-aadli päritolu. Seega oli ohvitserikarjäär 19.–20. sajandi Venemaal mooduseks, mille kaudu võis talupojaseisusest nooruk parandada oma sotsiaalset staatust ja jõuda isegi staabiohvitseri või kindrali auastmeni (1722. aastal Peeter I kehtestatud rangide tabeli alusel omandas ohvitser olenevalt aastmest teenistus- või pärusaadli tiitli).¹⁰

Eestlasi on tuvastatud juba junkrukoolide esimeste lendude lõpetanute hulgast. 19. sajandi viimasest kümnendist on arvatud kokku üle viiekümne junkrukooli lõpetanud eestlase. Sajandivahetuseks oli eestlastest kaadriohvitseride arv kasvanud sajakonna isikuni. Koos reservlipnikega on eesti päritolu ohvitseride koguarvuks 19. sajandil loetud vähemalt 140–150 isikut.¹¹ Esimese maailmasõja eel teenis Vene armees kuni kolmsada eesti kaadriohvitseri. Ligi nelikümmend neist langes või jäi kadunuks maailmasõjas.¹² Vabadussõjas osales viimaste uurimuste järgi seitsekümmend üheksa Vene armee taustaga eesti kaadriohvitseri. Neid jätkus diviiside ja polkude ülemateks, sama teenistust-austaga oli veel vaid viis pataljoniülemat ja sama palju rooduülemaid¹³.

Sõjaaegsete kaotuste korvamiseks asutati Venemaal maailmasõja algul sõja-aegsete nooremohvitseride ettevalmistamiseks kolme- kuni neljakuulise kursusega lipnikekoolid. Lipnikekoolid komplekteeriti peamiselt kesk- ja kõrgharidusega noormeestest, lisaks õppis seal palju linnakooli või kõrgema algkooli haridusega isikuid. Esimese maailmasõja ajal lõpetas lipnikekooli ligi 2400 eestlast.¹⁴ Sellise ettevalmistusega ohvitserid moodustasid üle kolmveerandi kõigist Vabadussõja-aegse Eesti rahvaväe juhtidest, kellega mehitati enamik pataljoni- ja rooduülemate ametikohtadest¹⁵.

Venemaal asutati kindralstaabi akadeemia 1832. aastal Peterburgis. Alates 1855. aastast kandis õrpeasutus Nikolai Kindralstaabi Akadeemia nime (Николаевская академия Генерального штаба). Eesti ajaloo seisukohalt on oluline

¹⁰ Vt näit. Screen 1986, pp 20–28; Волков 1993, с 111–119.

¹¹ Kröönström 2006a, lk 822, 830.

¹² Kröönström, M. 2006. Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917. – Vene aeg Eestis. Uurimusi 16. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi alguseni. Eesti Ajaloarhiivi toimetised. *Acta et commentationes archivi historici estoniae* 14 (21), lk 318, 324. [Edaspidi Kröönström 2006b]

¹³ Kröönström, M. 2008. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. – *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis* 16. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 179. [Edaspidi Kröönström 2008]

¹⁴ Kröönström, M. 1999. Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond. Tartu, lk 54. [Edaspidi Kröönström 1999]

¹⁵ Kröönström 2008, lk 179.

ära märkida Tartu Ülikooli juures aastatel 1802–1830 tegutsenud sõjateaduste professuuri kui kõrgema sõjalise hariduse vallas tegutsenud esimest haridus-
asutust Venemaal.¹⁶ Lisaks Kindralstaabi Akadeemiale asutati 1855. aastal
Venemaal veel Mihhaili Suurtükiväe Akadeemia ja Nikolai Inseneriväe Aka-
deemia, 1877. aastal Nikolai Mereväe Akadeemia, 1878. aastal Aleksandri
Sõjaõigusteaduste Akadeemia ja enne maailmasõda (1911) kujundati kursusest
eraldiseisvaks ka Intendandi Akadeemia, peale nende tegutses veel Sõjamedit-
siini Akadeemia.¹⁷ Esimese maailmasõja eelsel perioodil on eristatud Nikolai
Kindralstaabi Akadeemia ja Intendandi Akadeemia rahuaegsete kursuste
õppurkonnas vähemalt kahtekümnet nelja eesti rahvusest ohvitseri. Arvatakse,
et enne maailmasõja puhkemist teenis tsaariarmees kokku kakskümmend kaks
kõrgema sõjalise või sõjameditsiinilise haridusega eestlast. Kõrgema sõjalise
haridusega eesti ohvitseride arv hakkas märgatavalt suurenema just vahetult
maailmasõjale eelnenud aastatel. Esimese maailmasõja puhkemine lõpetas nelja
eestlase õpingud Kindralstaabi Akadeemias. Neist kaks – Nikolai Reek ja
Viktor Mutt – lõpetasid siiski lühendatud kursuse 1916. aastal. Kõiki õppe-
asutuse täieliku kursuse lõpetanud ei viidud kohe üle kindralstaabi, mistõttu
mitmedki eestlastest vilistlased alustasid maailmasõjas teenistust rivikohtadel.
Sõjaaegse armee kasv avas siiski kindralstaabi ohvitseridele head karjääri-
võimalused.¹⁸ Maailmasõja lõpul on loetud Vene armee teenistuses kokku kuus-
kuni seitseteist eesti rahvusest kindralstaabi ohvitseri, kellest Vabadussõjas
osales vaid kuus.¹⁹ Ühelgi neist polnud maailmasõjast kaasa võtta iseseisva
suurema üksuse (diviisi) juhtimise kogemust, paremal juhul olid nad sõja lõpul
olnud diviisi staabiülemad, staapides adjutantid või osakondade ülemad.²⁰
Kindralstaabi ohvitseri ei jätkunud Vabadussõja käigus formeeritud diviiside ja
nende staabiülemate kohtade täitmiseks, rääkimata madalamatest ameti-
kohtadest. See aga tähendas olemasolevatele lisakoormust.

Esimene maailmasõda tõi väidetavalt kaasa suuremaid muutusi sõjavägedes
ja sõjaasjanduses kui ükski teine kaasaegne sõjaline konflikt enne või pärast
seda. Enne 1914. aastat olid suurriikide relvajõud nii oma struktuurilt ja korral-
duselt kui ka nende käsutuses olnud sõjatehnika poolest üsna sarnased. Nii oli
tollaste armeede aluseks valdavalt üldine teenistuskohustus üleüldise sõja
korral. Isegi Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide relvajõud, mis tuginesid
rahuajal vabatahtliku komplekteerimise printsibile, arvestasid täiemahulise
sõjalise konflikti korral üldrahvaliku mobilisatsiooni võimalusega. Esimene
maailmasõda tugevdas neid sümmeetrilisi vahekordi veelgi. Sümmeetria hakkas
kaduma alles Versailles' lepingu järgsel perioodil. See ei tähendanud maailma-
sõja kogemuste eiramist või kogetu alahindamist. Muutused peegeldasid pigem

¹⁶ Selle kohta vt **Tannberg, T.** 2002. Sõjateaduste õpetamisest Tartu ülikoolis 1802–
1830. – Ajalooline Ajakiri, nr 1/2 (116/117), lk 33–48.

¹⁷ **Волков** 1993, c 130–135, 143.

¹⁸ **Kröönström** 1999, lk 37–40, 48–52.

¹⁹ **Kröönström** 2008, lk 180.

²⁰ **Kröönström** 1999, lk 49.

teatud paradigmaatilisi muutusi, mis tulenesid üldise julgeolekukeskonna teisenemisest. Sõdadevahelise ajajärgu kestel kasvas relvajõudude asümmeetria olulisel määral. Selle põhjuseks oli riikide ja ühiskondade erinev julgeolekuseisund kujunenud maailmakorra tingimustes ning oma riigikaitse vajaduste ja võimaluste ümberdefineerimine.²¹ Vaatamata sellele, et sõjalised kulutused vähenesid oluliselt ja ühiskondade märkimisväärsele antipaatialle sõjaliste institutsioonide suhtes, mille olid põhjustanud kaevikusõja tapatalgud, olid sõjalised institutsioonid võimelised innovatsiooniks, mida saatis oluline edu 1920.–1930. aastatel. Mõnda ühiskonda ja riiki saatis siin edu, teised olid vähem edukad. Faktorid, mis mõjutasid sõdadevahelise ajajärgul eri riikide ja ühiskondade sõjalist innovatsiooni, pole pole selgelt defineeritavad. Peale *külma sõja* lõppu olid paljud lääne suurriigid sarnases olukorras: senine julgeolekukeskkond muutus oluliselt, mistõttu vajas revideerimist ka senine lähenemine riigikaitsekorraldusele. Mõtestamaks sõjanduse innovatsiooni alal edu tagavate muutuste üldisi aluseid, on sõjaajaloolased otsinud vastuseid ja seaduspärasusi suurriikide kahe maailmasõja-vahelistest kogemustest.²²

Üldistatult on riigikaitse ja sõjavägedes toimuvad muutused ja reformid üsna selgelt mõjutatud mitmetest n-õ välistest teguritest. Nende seas on kindlasti olulised ühiskondade üldkultuuriline kontekst, geograafia, ajaloolised kogemused, poliitilised institutsioonid ja rahvuslik rikkus. Nii on Ameerika miilitsaväe traditsioonid ja Prantsuse ideed relvastatud rahvast näideteks demokraatliku ühiskonnakorralduse väärtustest, mis on seadnud olulisi piiranguid riigikaitset puudutavatele reformidele nimetatud rahvaste juures. Suurbritannia geograafiline asend on võimaldanud sel olla ühtaegu isoleeritud, kuid pakkunud samas ka sõltuvusi Euroopa kontinendi arengutest. Need kaks raskuspunkti on seadnud Briti relvajõudude ette mitmeid keerukaid valikuid, seda enam, et Suurbritannia oli samal ajal sajandeid ülemaailmse impeeriumi keskpunkt. Preisimaad ründasid ja piirasid erinevatel ajajärgudel mitmed naabrid – venelased, rootslased, prantslased ja austerlased. Selle tagajärjel tekkis preislattel mentaliteet, mis hindas kõrget kvaliteeti ja tõhusust väärtustava sõjaväekorralduse alalhoidmist. Kommunistliku partei mõju Nõukogude riigi sõjaväele on vaid üks väga silmatorkav näide, kuidas poliitilised institutsioonid omavad olulist mõju sõjalistele muutustele. Olulisena tõstatub ka ressursiküsimus, st kui suurt osa rahvuslikust rikkusest ja inimjõust ollakse nõus andma relvajõudude käsutusse rahuajal, et

²¹ Showalter, E. D. 2000. Military Innovation and the Whig Perspective of History – The Challenge of Change. Military Institutions and New Realities, 1918–1941. Edited by Harold R. Winton and David R. Mets. Lincoln and London: University of Nebraska Press, pp 220–222.

²² Military Innovation in the Interwar Period. Edited by Williamson Murray and Allan R. Millett. New York: Cambridge University Press 1996, pp 1–5.

valmistuda võimalikuks sõjaks. Kõik välja toodud küsimused avaldavad olulist mõju sõjaväe teenistuslikule korraldusele.²³

Eelloetletud välisteguritest tulenevalt või neist tingitult mõjutavad sõjavägede vastuvõtlikkust muutustele ja reformidele sõjaliste institutsioonide sisenised mõjutegurid (nn huvigruppide loomus). Harold Winton on nimetanud seda väärtushinnangute kompleksi „teenistuskultuuriks” (*service culture*)²⁴. Nagu kõik subkultuurid, on ka sõjaväed oma loomupäraselt paindlikkusest piiratud. Nii võib leida, et korralduselt ja süsteemilt üsna sarnaste sõjavägedega riigid erinevad sisemistelt väärtustelt ja mentaliteedilt üsna oluliselt. Niinimetatud teenistuskultuuri võib lugeda suhtumiste ja hoiakute kogumiks, mille kujundavad üldine teenistus- ja karjäärisüsteem, selge arusaam oma rollist ja eesmärkidest võimaliku sõja korral, relvajõudude positsioon ühiskonnas, mida teenitakse, ning mitmed muud tegurid. Kui sisemised muutused ja uuendused sõjavägedes sõltuvad loovate ideede ja kriitilise uurimuse vahelisest tasakaalust, siis mõjutavad seda oluliselt ka formaalse sõjalise haridussüsteemi struktuur ja seal valitsevad väärtused. Sõjaline haridussüsteem ei pruugi tagada innovatiivsust ega pakkuda paindlikke lähenemisi globaalsetele muutustele, sest see võib kujuneda lihtsalt üheks mehhanismiks, mille kaudu juurutatakse ortodokslikke tõekspidamisi.²⁵

Kahe maailmasõja vahelisel ajajärgul püüdsid Euroopa riigid hinnata maailmasõjas kogetud sõjatehnilisi ja sotsiaalseid muutusi ning kohandada nende vastavalt rahvuslikke sõjaväe väljaõppesüsteeme. Tulemusi on riigiti hinnatud üsna erinevalt. Maailmasõda tõi kaasa kõikide sõdivate riikide ohvitserkonna sotsiaalses kuuluvuses olulisi muutusi. Paljud mehed, kes poleks kunagi saanud ohvitseriks Saksa rahuaegses sõjaväes, omandasid nüüd sõjaaegse ohvitseri staatuse. Leitnandi auastmesse tõusid sedasi paljud allohvitserid, kellel puudus keskkooliharidus, sh sõjaeelsed kutselised allohvitserid. Kompanii ohvitseridena oli selliste inimeste kutsealane efektiivsus vaieldamatu, kuid sõjaeelsed kaadriohvitserid kahtlesid selliste ohvitseride tulevikuväljavaadetes, kelle ettevalmistuseks olid vaid sõjaaegsed ohvitserikursused.

Ohvitseride selektsiooni küsimus muutus otsustavaks maailmasõja järel, sest Versailles' rahuleping lubas Saksamaal omada vaid väga piiratud arvu kaadriohvitseri (reservohvitseride ettevalmistamine keelati sakslastel Versailles' rahulepingu alusel). Kindral Hans von Seeckt, kellest alates 1920. aastast sai *Reichswehri* ülem, tõstis ohvitserikandidaatide haridusnõuded uuesti kõrgemale tasandile kui kunagi varem. Ohvitserikandidaatidelt eeldati täielikku keskharidust (abituuriumi läbimist), sobivat iseloomu ja eeskujulikku füüsilist seisundit. Need nõuded väljendasi teatud määral ka kindral von Seeckti ja üle-

²³ **Winton, R. H.** 2000. Introduction. On Military Change. – The Challenge of Change. Military Institutions and New Realities, 1918–1941. Edited by Harold R. Winton and David R. Mets. Lincoln and London: University of Nebraska Press, p xiii.

²⁴ *Ibid.*, p xiv.

²⁵ *Ibid.*, pp xiii–xv.

jäänud *Reichswehri* juhtkonna sotsiaalset konservatiivsust²⁶. Kui varem oli ohvitserkonda kuulumise tingimuseks olnud vastav seisus, siis paari eelneva sajandi vältel aset leidnud moderniseerumine ning sellega kaasnenud sõjavägede isikkoosseisu kasv, tehnika areng ja haridusolude üldine paranemine tõid järk-järgult kaasa formaalsete haridusnõuete kerkimise selliste tingimuste kõrvale. Nii pärinesid maailmasõja-eelsed Saksa kaadriohvitserid aadliseisusest või keskklassist. Ka Saksa reservohvitserid pärinesid üldjuhul keskklassist. Kuigi abituuriumi läbimine ei garanteerinud otseselt inimese õppimisvõimet ega tõendanud ka intellektuaalseid võimeid, oli see siiski parimaks võimalikuks tõendiks, näidates Saksa ühiskonnas teatud kvaliteeti.²⁷

Haridusnõuete senisest suurem väärtustamine osutas ka sõjaväe juhtide tõdemusele, et sõjapidamine oli muutunud tehnoloogilisemaks, mistõttu oli ainult haritud eliit suuteline mõistma neid tehnilisi nüansse, mida eeldasid tuleviku lahinguväljad. *Reichswehri* ohvitseride väljaõppeprogrammi on hinnatud üldse üheks nõudlikumaks ja selektiivsemaks omataoliste hulgas. Kui enne maailmasõda kestis Saksa sõjaväes tulevase kaadriohvitseri väljaõpe vaid aasta, siis nüüd kujunes see neli aastat kestvaks protsessiks, mille vältel tuli läbida teenistus reamehe ja allohvitserina rügemendis, kaks praktilise suunitlusega õpekursust sõjakoolides ning teenistus rügemendis, kus tuli läbi teha lõplik atesteerimine enne ohvitseriks ülendamist. Ka ohvitseride edasine karjäär oli pidevale enesetäiendamisele suunatud ja väga selektiivne.²⁸ On leitud, et selle ajajärgu Saksamaa ohvitseriharidus ja väljaõpe valmistas kitsalt sõjatehnilistes küsimustes (*Kriegshandwerk*) ette väga professionaalset kaadrit, kuid samas kritiseeriti seda suutmatuse tõttu koolitada juhte, kes suutnuksid orienteeruda laiemates sotsiaalsetes, sõjapoliitilistes ja strateegilistes küsimustes²⁹. Teisalt on Saksamaa strateegiliste ebaõnnestumiste põhjusena Teises maailmasõjas nähtud mitte niivõrd puudujääke ohvitseride ettevalmistuse alal, vaid pigem seda, et poliitiline juhtkond ei kaasanud sõjaväe kõrgemat juhtkonda strateegiliste otsuste langetamise³⁰.

Võrreldes Saksamaaga on Suurbritannia sõdadevahelise ajajärgu ohvitserihariduse lõpptulemusi hinnatud tagasihoidlikeks ja isegi mitterahuldavaiks. Nii

²⁶ **Corum, S. J.** 1992. The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform. Lawrence: University Press of Kansas, pp 77–78. [Edaspidi *Corum 1992*]

²⁷ **Showalter, E. D.** 2002. „No Officer Rather Than a Bad Officer“: Officer Selection and Education in the Prussian/German Army, 1715–1945 – Military education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger, pp 55–56.

²⁸ **Corum** 1992, pp 77–94.

²⁹ **Herwig, H.** 1998. You Are Here to Learn How to Die: German Subaltern Officer Education on the Eve of the Great War – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, p 44; **Boog, H.** 1998. Civil Education, Social Origins, and the German Officer Corps in the Nineteenth and Twentieth Centuries – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, p 123. [Edaspidi *Boog 1998*]

³⁰ **Corum** 1992, p 96.

on leitud, et britid keskendusid pigem rügemendisisesele teenistusele kui kutsealastele õpingutele. Samuti ei muutunud ohvitseri elukutse üleliia populaarseks ega leidnud laiemat sotsiaalset kandepinda. Probleemseks osutus ka ühtse sõjadoktriini loomine ja juurutamine Briti armees, mis oli laiali paisatud impeeriumi erinevatesse punktidesse, kus teenistuse tingimused ja eesmärgid olid küllalt erinevad.³¹

Esimene maailmasõda näitas, et enamikes suuremates riikides polnud piisavalt seda tüüpi totaalseks ja pikaajaliseks konfliktiks ette valmistatud reservohvitserkonda. Seetõttu pöörati kahe maailmasõja vahelisel ajajärgul kõikides riikides senisest suuremat tähelepanu juhtide reservi ettevalmistamisele. Riikide ja rahvaste edukus selles küsimuses sõltus tuntavalt sotsiaalsetest ja hariduslikest teguritest. Prantsusmaa seisundit 1940. aasta situatsioonis on kirjeldatud kui „kõigi juhtimistasandite juhtimise ebaõnnestumist”³². Neli viiendikku ohvitserkonnast olid reservistid, kellel polnud kas võimalust või huvi arendada oma sõjalisi juhtimisoskusi. See tulenes reservistide väljaõppeks eraldatud ressurside vähesusest, kuid ka hariduslikust filosoofiast, mis eelistas üldharidust kutsealasele treeningule. Kontrastina reservistidele, kelle tegevteenistus kujunes väga lühikeseks ja ebapiisavaks, omandasid Prantsuse kaadriohvitserid kõrge kutselise ettevalmistuse lisaks kõrgele üldharidusele. Siiski pole rutatud prantslaste tollastest kogemustest tegema järeldusi, nagu tuleks ohvitseride sõjalist ettevalmistust eelistada täielikult kriitilise mõtlemise arendamisele ja laiemale üldharidusele.³³

Sõdadevahelisel perioodil ei olnud Nõukogude Venemaa sõjaväe juhtkonna loomisel peaprobleemiks hariduse sisulised aspektid, vaid pigem küsimus sellest, missugusena nähti tööliste ja talupoegade armee süsteemi (sh ka sellest, milline pidi olema selle juhtide positsioon ja staatus ning sotsiaalne ja rahvuslik koosseis). Revolutsioonilise ideoloogia nõuded põrkusid siin ametialaselt pädeva ohvitserikorpusse loomise vajadusega, mida mõjutasid nõukogude riigi multietniline iseloom, väga varieeruv kirjaoskuse tase ja ebauhtlane majanduslik areng. Kõik need tegurid koos sõjaväe kiire arvulise kasvu, reorganiseerimise ja Stalini „puhastustega” ohvitserikorpuses 1930. aastatel, ei võimaldanud ühtlustamist ja standardiseerimist, rääkimata mehhaniseeritud sõjapidamise põhimõtete ja tehnikate juurutamisest väljaõppes. Alles Teise maailmasõja ajal õppis Nõukogude armee modernse sõdimise oskusi praktikas, makstes selle eest kohutavate inimkaotustega.³⁴

³¹ **French, D.** 2002. Officer Education and Training in the British Regular Army, 1919–39 – Military Education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger, pp 105–127.

³² **Kiesling, E. C.** 1998. Educated But Not Trained: Junior Officers in Interwar France – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, pp 49–64.

³³ *Ibid.*

³⁴ **Hagen, M., von** 1998. Confronting Backwardness: Dilemmas of Soviet Officer Education in the Interwar Years, 1918–1941 – Forging the Sword. Selecting, Educating and

Millisena võiks mõtestada sõdadevahelise väikeriigi või isegi mikroriigi – Eesti – riigikaitse teket ja arengut vaadeldaval perioodi Euroopa suurriikide kogemuste ja muutuste taustal? Millised eelnevad traditsioonid ja kaasnevad välistegurid mõjutasid ja vormisid uue väikeriigi sõjaväe nn teenistuskultuuri kujunemist? Üks võimalus nendele küsimustele vastata on uurida kohaliku sõjaväelise haridus- ja väljaõppesüsteemi kujunemist ja arengut.

Vabadussõja järel arendati Eesti sõjaväge võimalikele ohtudele kõige paremini vastava klassikalise struktuuri järgi, mis sisaldas kõiki väeliike ja kuni diviisi suuruseid väekoondisi. Nagu juba varem öeldud, oli veidi üle miljonilise elanikkonnaga Eesti ilmselt sellel ajajärgul maailma väiksemaks riigiks, millel oli suurriikidele vastav sõjaväe ülesehitus, kuigi miniatuurisel kujul.³⁵ Sellise sõjaväe sõjaaegne toimimine sõltus suurel määral reservkaadri ettevalmistamise kvantiteedist ja kvaliteedist. Juba kaasaegsete hinnangute alusel võis miljoniline rahvas mobiliseerida saja tuhande mehelise sõjaväe, mille puhul eeldati, et ohvitseride arv moodustanuks sellest viis tuhat ehk viis protsenti³⁶. Vabadussõjas Eesti rahvaväe rindel olevate üksuste ohvitseride koguarv ulatus 1919. aasta keskpaigas vaid veidi üle tuhande mehe³⁷. Ohvitseride vähesus erinevatel juhtimistasandil oli toonastes oludes üsna tuntav, mis tingis ka Sõjakooli asutamise.

Oli selge, et sõja puhul võis Eesti riik arvatava vastase inim- ja materiaalsete ressurssidele vastu panna ainult väikesearvulise sõjaväe. Mitmete varasemate sõdade, sh Vabadussõja, kogemused olid näidanud, et heade võimetega ja paremini ettevalmistatud ohvitserkond võis tasakaalustada võitlust arvult ja relvas- tuselt ülekaaluka vastasega. Nendele kogemustele tuginedes loeti ka Eestis vajalikuks kasvatada ja koolitada selline ohvitserkond, kes oma võimetelt ja oskustelt ületanuks võimalikku arvuliselt suuremat vastase ohvitserkonda. Kuigi seda põhimõtet ei ole selgelt sõnastatult võimalik leida ühestki ametlikust dokumendist või selgelt sätestatud doktriinist, on viiteid sellistele püüdlustele siiski mitmetes selle ajajärgu tekstides.³⁸

Järjest rohkem eestlasi olid ohvitserikutset omandanud Vene keisririigi alama- tena alates 19. sajandi teisest poolest, massilisemalt aga Esimese maailma- sõja ajal. Eesti sõjaväe juhtkonna moodustasid sõdadevahelisel ajajärgul endise

Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, pp 82–98.

³⁵ **Nõmm, T.** 1998. Eesti sõjalisest kaitsest 1920. aastate esimesel poolel – Kaks algust. Eesti Vabariik – 1920. ja 1990. aastad. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv, lk 24.

³⁶ **A. J.** [Aleksander Jaakson] 1928. Kümme aastat õppetööd sõjaväe õppeasutustes. – Sõdur, nr 6/7/8, lk 253. [Edaspidi **Jaakson** 1928]

³⁷ **Kröönström** 2008, lk 178.

³⁸ Vt näit. **Commandant Gerin.** 1928. Väikeste üksuste lahing. Neli harjutust kaardiga reljeef-plaanil. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna kirjastus. – **Reek, N.** Eessõna eesti- keelsele tõlkele, lk VII; ERA 495–12–630, leht 120 (**Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Tallinn.) [Edaspidi **Bauming** 1936]

Vene riigi ettevalmistuse ja teenistust austaga ohvitserid, kes andsid oma panuse vabariigi sõjaväe väljaõppesüsteemi ülesehitusse. Uute ideede otsingul pöörati pilgud peagi ka Lääne-Euroopa suunas. Paratamatult tuli Eesti iseseisvumise järel rajada täiesti uutesse oludesse sobiv ja omanäoline sõjaväe juhtide ettevalmistamise süsteem. Juba 1922. aastal järeldas tollane kolonel Nikolai Reek, et oma ülemustes hindab eestlane kõige enam välise külje asemel asjalikkust, st sisu, mistõttu on eestlaste juhtimiseks tarvis omada kindlat austust, mitte vormi ja auastet. Olles mõistuseinimene, valvab eestlane piinlikult oma juhi tegevuse järele ning arvustab seda. Kuna Reeki järgi nõuab eestlane oma juhilt sisu ehk teadmisi ja oskusi, on ülitähtis omada head sõjaväekaadrit ehk ohvitseri ja all-ohvitseri.³⁹

Mõningatel hinnangutel kulub ohvitseride korraldikuks ettevalmistamiseks ja kasvatamiseks ning vastava süsteemi rajamiseks vähemalt kuni kakskümmend viis aastat.⁴⁰ Eestlased pididki kahe maailmasõja vahelisel ajajärgul tulema oma riigikaitse korraldamise ja ettevalmistamisega toime eelnimetatust natuke lühema ajaga. Rahvusliku sõjaväelise hariduse rajamist käsitledaval perioodil võib pidada üheks oluliseks teguriks, mis mõjutas järgnevate aastakümnete jooksul eestlaste mentaliteeti, hoiakuid, keelt jm.

I. Probleemiasetus ja töö eesmärgid

Eesti riigikaitse ja sõjaväe sõdadevahelise perioodi arengu teemadel on 1990. aastatest alates ilmunud mõned põhjalikud üldkäsitlused⁴¹ ja koguteosed⁴². Peamiselt üksikartiklite raames on põhjalikult käsitlemist leidnud näiteks tollane relvastus ja kaitsetööstus⁴³. Uuritud on ka ohvitserkonda, seda nii teadustööde⁴⁴ kui ka erineval alusel koostatud ja publitseeritud andmekogude näol⁴⁵. Viimastel aastatel on seoses mõnede käsitluste ilmumisega, eriti massimeedias, kõige

³⁹ Reek, N. 1922. Mõtted jalaväe taktika alalt. – Sõduri Lisa nr X, lk 639.

⁴⁰ ERA 496–4–494, leht 116 (Kasekamp, A. 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Tallinn.) [Edaspidi *Kasekamp* 1928]

⁴¹ Pajur, A. 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Monograafia. – Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 2. Tartu: Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv. [Edaspidi *Pajur* 1999]

⁴² Sõja ja rahu vahel. Koguteos. I köide: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn: MTÜ S-Keskus, 2004. [Edaspidi *Sõja ja rahu vahel I* 2004]

⁴³ Olulisematest näit. Nõmm, T. 2005. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus. – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2004/4, lk 39–205; Nõmm, T. 2006. Eesti sõjapüssid 1918–1940 – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2005/5, lk 37–81. Sama autori ülevaatlükumat ja kokkuvõtlikumat ülevaadet nimetatud teemavaldkonnast vt *Sõja ja rahu vahel I* 2004, lk 226–264.

⁴⁴ Vt Kröönström, M. 2008.

⁴⁵ E.V. kaadriohvitseride saatus 1938–1994. Koostanud V. Salo. Brampton: Maarjamaa, 1994; Aaraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud J. Pihlau. Tallinn: Umara, 2007.

enam tähelepanu pälvinud Eesti kaitsevõime ja sellest lähtuvad valikud 1939.–1940. aastaks kujunenud olukorras.

Ometi leidub sõdadevahelise riigikaitse temaatikas küsimusi, mis väärisksid põhjalikumaid uurimusi, mille põhjal omakorda oleks võimalik tulevikus koostada akadeemiliselt kaalukamaid üldkäsitlusi. Näiteks on paljud sõjaväe väljaõppesse puutuvad teemad siiani praktiliselt käsitlemata. Samas pakuvad mitmed väljaõppe valdkonnaga seonduvad küsimused tänapäeval ehk kõige enam praktilisemat huvi. Väljaõppe küsimustega haakub otseselt näiteks määrustike ja eeskirjade valdkond, mille arendamisel tehti kahekümne iseseisvusaasta vältel ära märkimisväärne töö. Nende materjalide väljatöötamine puudutas nii sõjalise terminoloogia arendamist kui ka oma oludesse sobilike praktiliste lahenduste väljatöötamist. Kuigi mitmed tollased määrustikud jõustati kas osaliselt või terviklikult kaitsejõudude taasloomisel 1991. aastal, pole need tekstid siiani leidnud sisulist analüüsimist. Nende materjalide põhjalikum uurimine võimaldaks samas teha järeldusi kogu tollase Eesti sõjalise doktriini ja selle arengu kohta. Arusaadavalt polnud parkümmend aastat tagasi alanud Kaitseväe taasloomisprotsessis selleks aega ega ka üleliia intellektuaalset potentsiaali, sest tegemist on mitmekesiseid spetsiifilisi eelteadmisi, võõrkeelte oskust ja süvenemist nõudva ettevõtmisega. Teatud tingimustega võib seda laiendada kogu väljaõppe temaatika senisele käsitlemisele.

Väljaõppe temaatikast moodustab olulise osa sõjaväe juhtkonna – ohvitseride ja allohvitseride – ettevalmistus. Eesti ohvitserkonna väljaõppe kohta aastatel 1919–1940 puuduvad seni üksikasjalikumad käsitlused. Nii on näiteks osades teemavaldkonnast ülevaadet pakkuvates õpikutes märgitud, et ohvitseride ja allohvitseride õpetamise tase oli sellel ajajärgul *äärmiselt kõrge*, lisamata selle juurde täiendavaid selgitusi⁴⁶. Mõnele paguluses ilmunud memuaaridele ja tagasivaatavatele hinnangutele tuginedes võib selliseid väiteid ehk tõesti põhjendada⁴⁷. Soovimata neid väiteid küll otseselt vaidlustada, on siiski üsna selge, et hinnangute andmiseks üldkäsitluste või õpikute raames vajaks valdkond sisulisemat ja põhjalikumat käsitlust. Käsitluse all olevast perioodist on tänaseks möödunud seitse- kuni üheksakümmend aastat, mille vältel on ühiskond võrreldes tollasega ajaga sotsiaalses ja hariduslikus mõttes oluliselt teisenenud. Tegemist on teemaga, mis lisaks sõjandusele seondub olulisel määral rahvuskultuuri ja mentaliteediajaloo, haridus- ja sotsiaalaialooga.

Tollase perioodi käsitlemine saab kindlasti anda vaid puhtalt ajaloolis-teoreetilise või traditsionaalse tähendusega teadmisi. Siiski võib siit leida ka nüansse ja tahke, mis võivad pakkuda praktilisemaid teadmisi. Kuna paljud haridus- ja kasvatustöö põhimõtted ning eesmärgid on küllaltki aegumatud, siis võivad varasemal perioodil väljatöötatud õppe- ja ainekavad ilmselt pakkuda ka

⁴⁶ Riigikaitse õpik gümnaasiumidele ja kutseõppeasutustele. Tallinn: Kaitseministeerium, 2006, lk 17.

⁴⁷ Vt näit. **Nolcken, E.** 1953. Ülemlaul eesti väljaõppele. – Võitleja nr 9, 10, 11; **Luts, A.** 2004. Heitluste keerises. Tallinn: Olion, lk 49–53. [Edaspidi **Luts** 2004]

tänapäeva õppekavade arenduse seisukohalt mõningast huvi. Kuigi aeg ja olud võivad olla üsna erinevad, on ometi selge, et meie oludesse sobiva kaadri planeerimise ja komplekteerimise süsteemi rajamiseks pole võimalik täielikult jäljendada teiste riikide lahendusi, mistõttu võib mõtteainest leida ka meie endi ajaloolisest kogemusest. Seda enam, et sõjaväe kaadri kasvatamine ja ettevalmistamine on aastakümnetega mõõdetav protsess. 1990. aastate lõpul tehti ohvitseride haridussüsteemi taasrajamise käigus vähemalt ühe magistritöö raames katse hinnata sõjakoolide sõjaeelsete kogemuste rakendamiste võimalusi kaasaegsetes oludes⁴⁸.

Kuigi Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste nime (samuti mitmete selle struktuuriüksuste nimede) traditsioon on Teise maailmasõja-eelsest ajast edasi kandunud tänasesse päeva⁴⁹, puuduvad siiani üksikasjalikumad käsitlused, mis pakuksid ülevaadet varasema, sõja-eelse perioodi õppeasutuste organisatsioonist ja tegevuse eesmärkidest. Senini pole terviklikke dokumenteeritud käsitlusi kõnesoleval ajavahemikul tegutsenud sõjaväe väljaõppe institutsioonidest, nende struktuurist, eesmärkidest ja lõpetajaskonnast (näit. isegi koolide lõpetajate arvandmete osas). Praktilisema poole pealt pakuksid tänapäevalgi huvi eri tasandite väljaõppe õppekavad ja rakendamist leidnud õppemeetodid.

Käesoleva töö eesmärgiks on peamiselt arhiivimaterjalidele ja dokumentidele tuginedes luua terviklik pilt Eesti ohvitserkonna väljaõppest, selle süsteemi kujunemisest ja õpet teostanud institutsioonidest ajavahemikul 1919–1940. Kuigi sõjaväe juhtide all võib mõista ka allohvitseri, jääb kaadriallohvitseride (üleajateenijate) ettevalmistus töö põhifookusest välja, seda osaliselt põhjusel, et allohvitseride ettevalmistamisega tegeldi lisaks õppeasutustele ka diviiside juures asunud õppeüksustes. Allohvitseride ettevalmistus leiab põgusalt käsitlusi vaid kontekstis, kus sellel oli otseseid kokkupuutepunkte ohvitseride ettevalmistusega.

Kuna rahuaegse sõjaväe tegevust võib laiemas mõttes käsitleda kui ettevalmistust arvatavaks tulevaseks sõjaks, siis on selge, et ohvitseride ettevalmistamisega tegeldi pidevalt kogu teenistuse vältel väeosades ja -koondistes (diviisides). Ohvitserikandidaatide ettevalmistuskäigu käsitlust võiks alustada muidugi ka vaadeldava ajajärgu riigikaitseõpetusest koolides, samuti selektsiooni-protsessidest ajateenistuses, sest teatud mõttes põimuvad üksteisega siin haridussüsteem ja sõjaväeline ettevalmistus, mistõttu võib õigustatult käsitleda näiteks reservohvitseride ettevalmistust loomuliku keskharidussüsteemi jätkuna. Töö temaatilise piiritlemise huvides on käsitluse all siiski vaid tänases mõistes nn ohvitseride tasemeõpe ja ka õppeasutustes läbiviidud täiendusõpe.

Töö pealkirjas on üldmõistena meelega välditud terminit *sõjaline haridus* või *haridussüsteem*. Selle asemel on kasutatud mõneti laiemat tähendusega

⁴⁸ Sirge, P.-A. 1999. Eesti endiste sõjakoolide kogemuste rakendamise võimalusi Kaitsejõudude tänapäevases väljaõppes. Magistritöö: Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, Kutseõppe didaktika teooria õppetool. [Edaspidi Sirge 1999]

⁴⁹ Taasasutamise aluseks on valitsuse 17. märtsi 1998. aasta otsus.

keelendit *ettevalmistus* või *ettevalmistamine*. On üsna selge, et kaasaegses tähenduses ohvitseride ettevalmistuses on formaalsel teoreetilisel haridusel märkimisväärne osa. Tulenevalt aga selle valdkonna praktilisest ja rakenduslikust suunitlusest ja eesmärkidest ning ajaloolistest traditsioonist, on erinevates keeltes ja kultuurides sõna haridus selles kontekstis leidnud kohati üsna erandlikku kasutamist.

Arvestades teema varasemat vähest süstemaatilist käsitletust, on peamine rõhk töös ohvitseride väljaõppesüsteemi vastava perioodi arengutel ja seda mõjutanud teguritel, mistõttu on käsitus kohati ülevaatlik ning mitmed aspektid vajaksid kindlasti põhjalikumat uurimist. Vaatluse all on vastavate koolide asutamine, nende eesmärgid ja muutused nii institutsioonide struktuuris kui õppekavades ja õppemeetodites. Muutusi käsitletakse laiemas ühiskondlikus ja poliitilises kontekstis, samuti otsitakse arengute puhul nii sõjaväesiseseid kui ka laiemaid välisriikidega seotud impulsse ja mõjutusi. Lisaks eeltoodule selgitatakse perioodi lõikes eri tasandite ja väeliikide väljaõpetatud kaadri arvulist suurust ning selle vastavust Sõjavägede Staabi plaanidele ja tegelikele vajadustele läbi kogu ajavahemiku.

Töös otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) Millistest põhimõtetest lähtuti ohvitseride kasvatuses ja väljaõppe alal?
- 2) Milliseks kujunes ohvitseride kasvatuses ja väljaõppe tegelik läbiviimine?
- 3) Milline oli ohvitseride ettevalmistamise struktuur?
- 4) Millised olulised sotsiaalsed ja hariduslikud faktorid ning välistegurid mõjutasid ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemist vaadeldaval ajajärgul?
- 5) Kuidas oli organiseeritud ohvitserkaadri planeerimine ja kas püstitatud eesmärgid vastasid tegelikele kavadele ja vajadustele?

Siinse temaatika raames on võimalik mõtestada Teise maailmasõja eelse Eesti riigikaitse üldist orientatsiooni ja doktriini ning viimase arengut. Eesti 20. sajandi ajaloo laiemas kontekstis võimaldab iseseisvusaegse sõjaväe väljaõppe temaatika käsitlemine selgitada eestlaste osalust Teise maailmasõja sündmustes. See aitab mõista, kuidas oli okupatsioonivõimudel võimalik sõja ajal kiirkorras mobiliseerida ja formeerida eestlastest üksusi, mille noorema juhkonna moodustasid sajad iseseisvusaajal tegev- või reservväe ettevalmistuse saanud ohvitserid ja allohvitserid. Eriti puudutab see Saksa politsei- ja sõjaväevõimude värbamisi ja mobilisatsioone aastatel 1943–1944. Kaksikümne aastat omariiklust ja rahvuslikus vaimus teostatud sõjalist väljaõpet olid vorminud eriti noorema põlvkonna mentaliteeti, hoiakuid ja oskusi. See kajastus ka sõjaastate oludes ning valikutes, kuigi enamasti okupatsioonivõimude poolt suunatuna. Oleks ilmne liialdus väita, et kahekümne iseseisvusaasta jooksul tehtud töö sõjaväelise ettevalmistuse küsimustes vormis eestlastest sõdurrahva, kuid kindlasti oli sellel alal saavutatu pagasiks, mille mõjul ei jäänud kohalik rahvas asetleidnud sõjasündmustes vaid pelgalt passiivse kõrvaltvaataja ossa.

Kindlasti on väljaõppe süsteemi tõhususe hindamisel üheks oluliseks kriteeriumiks see, milliseid tagajärgi andis juhtide eelnev ettevalmistus tegelikus sõjaolukorras. Selles osas on võimalik hinnata küll vaid Sõjakooli esimese Vabadussõja-aegse lennu lipnikena lõpetanute rindeteenistust 1919. aasta lõpu-poolel. Kuna Eesti iseseisva riigikaitse-süsteemi kui terviku rakendamist tegeliku sõja tingimustes hiljem ei praktiseeritud, siis pole võimalik ka adekvaatset hinnangut anda. Teadaolevalt teenisid Eesti Vabariigis ettevalmistatud ohvitserid Teise maailmasõja ajal mitme välisriigi (peamiselt Eestit okupeerinud riikide) sõjavägede koosseisus, kuid taolise teenistuse põhjal laiemate hinnangute andmine eelneva väljaõppe kvaliteedile jääb siiski üsna kaheldavaks ettevõtmiseks. Tõenäoliselt on teatud võrdlusmaterjali puhul selline hindamine piiritletud kujul võimalik, kuid laiemate argumenteeritud üldistuste tegemine jääks siiski vaieldavaks ning see ei mahu ka käesoleva teema raamidesse.

2. Töö ülesehitus

Käesolev väitekirjandus koosneb viiest doktoriõpingute kestel publitseeritud artiklist, mis kajastavad Eesti Vabariigi erinevate juhtimistasandite või erialade sõjaväelisi juhte ettevalmistavate institutsioonide arengut kahe maailmasõja vahelisel perioodil.

Esimene artikkel käsitleb Vabariigi Sõjakooli asutamist Vabadussõja ajal ning selle esimese lennu kasvandike teenistuskäiku Vabadussõjas ja hilisemal ajal. Vaatluse all on põhjused, mis tingisid kooli loomise, selle formeerimine, tegevuse alused, eesmärgid ja tegelik õppetöö ning selles ilmnunud probleemid. Artikli juurde kuulub mahukas lisa, millesse on koondatud esimese lennu lõpetajate elu- ja teenistuskäigu andmestik.⁵⁰

Teises artiklis on vaatluse all selle ajajärgu kõrgema taseme ohvitserihariduse institutsioonide – kindralstaabi kursuste ja Kõrgema Sõjakooli – asutamine ja järgnev õppemetoodiline areng, samuti õppeasutuse lõpetajaskond. Artikli juurde kuulub viis temaatilist lisa, millest viimane annab ülevaate kooli lõpetajaskonnast ja kaitstud sõjateaduslikest väitekirjadest.⁵¹

Kolmas artikkel annab kokkuvõtliku ülevaate inglise keeles Eesti Kõrgema Sõjakooli arengust maailmasõdade vahelisel ajajärgul. Rõhuasetus on siin õppemetoodilistel arengutel.⁵²

⁵⁰ **Seene, A.** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÕA Toimetised, nr 13, lk 123–166. Sisuliselt sama artikkel väiksemate vormiliste muudatustega on avaldatud ka teoses: Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918–1920. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, 2010, lk 61–106.

⁵¹ **Seene, A.** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 9, lk 11–112.

⁵² **Seene, A.** 2009. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations's Higher Military Education. – Baltic Security and Defence Review, Volume 11, pp 99–113.

Neljandas artikkel antakse kokkuvõtvalt ülevaade käsitluse all oleva perioodi nooremohvitseride ettevalmistamise süsteemi tekkest, arengust, olulisematest muutustest ja neid mõjutanud teguritest. Vaatluse all on ka ohvitseride kaadri planeerimine, vastavad kavad, visioonid ja tegelikud arengud.⁵³

Viies artikkel käsitleb sõjaväe tehnikaharidust ja Sõjaväe Tehnikakooli tegevust. Tegemist on sissejuhatava ja ühtlasi teemat kokkuvõtva artikliga, mis on lisatud peamiselt Sõjaväe Tehnikakooli vilistlaste koostatud uurimuslike sugemetega memuaaride kogumikule, mis on kommentaaride ja arhiividokumentidega täiendatult ümbertoimetatud kujul publitseeritud Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste toimetiste seerias.⁵⁴

Väitekirjale on lisatud kokkuvõttev ülevaateartikkel, milles esitatakse üldistatult varem avaldatud artiklite probleemistik ja tulemused. Siiski tuuakse nii selle osa põhitekstis kui ka lisades informatsiooni, mis varem avaldatud artiklites ei kajastu ning mis seetõttu neid täiendab. Samuti on lisatud siia üldkokkuvõtte ja järeldused, ingliskeelne töö kokkuvõtte ning sissejuhatuse ja ülevaateartikli koostamisel kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu.

3. Historiograafia

Sõjaväe juhtide ettevalmistuse sisu, julgeolekuohtudele vastavus ja ajakohasus on olnud nii riikide endi riigikaitsestruktuuride kui ka välisriikide vastavate institutsioonide tähelepanu all. Paljud rahvad ja riigid on ajaloos oma riigikaitse moderniseerimise eesmärgil mitte ainult kopeerinud teise riikide vastavaid haridus- ja väljaõppesüsteeme, vaid on isegi palganud välisriikide ohvitseride-nõunikke oma vastavate struktuuride ümberkorraldamise eesmärgil. Mitmed riigid on nii minevikus kui ka tänapäeval, eriti pärast läbielatud sõdu ja kriise, koostanud riiklikke uuringuid ohvitseride haridus- ja väljaõppekümismuste hindamiseks. Kuni Teise maailmasõja järgse ajani pühendati neile küsimustele siiski üsna vähe akadeemilist tähelepanu. Sõjaajaloolaste käsitluste keskpunktis olid sõjad, lahingud ja suured väejuhid. Ohvitseride hariduse ja väljaõppe teemal kirjutati küll ka siis palju sõjakoolide või akadeemiade „ajalugusid”. Neid olid siiski harva kirjutanud kutselised ajaloolased. Enamasti oli tegu pigem aastapäevade tähistamise eesmärkidel koostatud publikatsioonidega, mis väärtustasid traditsioone ja tavasid ning tõstsid esile kunagiste õpilaste hilisemaid saavutusi. Muidugi võib varasemast ajast leida ka erandlikumaid analüütilisi käsitlusi, kus uuriti sõjaväe ja ohvitserkonda seoses laiemate sotsiaalpoliitiliste protsessidega (näiteks Hans Delbrücki 20. sajandi alguse uurimused).

⁵³ **Seene, A.** 2011. In Search for Proper Small Nation's Officer Training System: The Experiences of Interwar Estonia. – Baltic Security and Defence Review, Volume 13, issue 1, pp 152–181.

⁵⁴ **Seene, A.** 2006. Sissejuhatus: sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 6, lk 9–30.

Alates 1960. aastatest on täheldatud Ameerika ja Euroopa sotsiaalteadlaste, ajaloolaste ja haridusteadlaste akadeemiliste uurimuste kasvu, mis käsitlesid ohvitseride valikut, haridust ja väljaõppeküsimumsi. Sotsiaalteadlaste tähelepanu keskpunktis olid sõjalised institutsioonid ning nende vahekord riigiga ning roll ühiskondlikes ja poliitilistes muutustes. Sotsiaalteaduste mõjutusel ja eeskujul hakkasid ka ajaloolased enam rakendama mitmeid uusi analüütilisi uurimis-meetodeid. Kuigi traditsiooniline sõdade ja lahingute uurimine ei kadunud kuhugi, keskendusid paljud ajaloolased nüüd senisest enam sõja ja ühiskonna, majanduse, poliitika ja kultuuri vastastikuste mõjude käsitlemisele. Ameerika Ühendriikides hakati seda akadeemilist suundumust nimetama „uueks sõja-ajalooks“.⁵⁵

Tulenevalt sõjaväe ja selle institutsioonide kindlast seotusest rahvusriikide ajaloo ja ohvitseride haridus- ja väljaõppeküsimumste teemal ilmunud väga vähe võrdlevaid ajaloolisi käsitlusi. Kindlasti mõjutavad seda erinevate riikide rahvuskultuurist ja ajaloolistest kogemustest tulenevad eripärad riigikaitse-struktuuride ja -süsteemide ülesehituses. Üheks väheseks võrdlevaks käsitluseks selles küsimuses on Martin van Creveldi raamat, kus analüüsitakse kaasaegse kõrgema ohvitserihariduse juuri ja ajaloolist arengut viie suurriigi näitel (Prantsusmaa, Saksamaa, Suurbritannia, Venemaa / N. Liit, Ameerika Ühendriigid)⁵⁶.

Temaatilist ajaloolist võrdlusmaterjali võib leida näiteks ka USA ja Kanada sõjalistes õppeasutustes korraldatud konverentside ettekannetele tuginevatest artiklikogumikest⁵⁷.

Sõjakoolide ja staabikolledžite ajalugude suurt enamust pole üldjuhul hinnatud metoodika ning analüüsi sügavuse poolest kuigi silmapaistvateks ajaloo-uurimusteks. Viimase kolme- kuni neljakümne aasta jooksul avaldatud rahvusvahelise levikuga ingliskeelsetest töödest on väljapaistva uurimusena esile tõstetud briti ajaloolase J. E. O. Screeni käsitlust 19. sajandi teise poole Helsingi junkrukoolist, mille näitel vaadeldakse selle perioodi Vene (ja ka soome) ohvitseriharidust⁵⁸. Raamatu kaks esimest peatükki annavad hea ülevaate ohvitseride haridussüsteemi arengutest ja reformidest 19. sajandi Venemaal. Et ka Eesti sõjaväe ohvitserkonna teke ja ettevalmistus tulenes täielikult Vene keisririigi ohvitseride selektsiooni- ja ettevalmistamise süsteemist, siis nende seoste paremaks mõistmiseks on eelnimetatud raamat käesoleva töö kontekstis kasulik. Tänapäeva vene ajaloolaste töödest väärib äramärkimist näiteks S. V. Volkovi raamat Vene ohvitserikorpusest, milles on eripeatükk pühendatud ohvitseride ettevalmistusele ja väljaõppeinstitutsioonidele 18.–20. sajanditel⁵⁹. Eesti ajaloolastest on eesti rahvusest ohvitserkonna teket ja kujunemist

⁵⁵ **Forging the Sword** 1998, pp 1–3.

⁵⁶ **Creveld** 1990.

⁵⁷ **Forging the Sword** 1998; Military Education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger.

⁵⁸ **Screen** 1986.

⁵⁹ **Волков** 1993.

Vene armees 19. sajandist kuni Vabadussõjani põhjalikult käsitletud Mati Kröönström⁶⁰.

Eesti naaberriikide (nn piiririikide) Läti ja Leedu ohvitseride ettevalmistuse kohta kahe maailmasõja vahelisel perioodil ei ole autoril õnnestunud leida põhjalikumaid akadeemilisi uurimusi. Mõningaid Läti ohvitserihariduse arengu üldjooni on võimalik leida vaid Edgars Andressoni Kanadas ilmunud „Läti kaitsejõudude sõdadevahelisest ajaloost”⁶¹.

Soomes on avaldatud nii varem, kui ka viimaste aastate jooksul mitmeid ülevaateid⁶² ja uurimusi⁶³, mis puudutavad ohvitserkonna ettevalmistust ja oma sõjateaduse kujunemist 20. sajandi esimesel poolel. Suhteid ja kokkupuutepunkte Eestiga võib leida just 20. sajandi esimese poole kõrgema sõjalise hariduse kohta kirjutatud käsitlustest⁶⁴. 2009. aastal ilmus Soomes koguteos sealse Kõrgema Sõjakooli (*Sotakorkeakoulu*) ajaloost, mille autorite hulka kuuluvad nii ajaloolased kui ka sõjaajaloo ja taktika eriala ohvitserid-õppejõud⁶⁵.

Esimese olulise osa Eesti ohvitseride ettevalmistamise temal kirjutatud moodustavad juba Teise maailmasõja eelsel perioodil Eesti sõjakoolidest ja ohvitserkonna väljaõppest avaldatud ülevaated ja kokkuvõtted. Kõige põhjalikuma omaaegse käsitlusena eristub siin kindlasti Kõrgema Sõjakooli kümne aasta vanuse puhul üllitatud temaatiline koguteos⁶⁶. Raamat annab kokkuvõtliku ülevaate sõnas ja pildis kindralstaabi kursuste ja Kõrgema Sõjakooli asutamisest ning tööst ja tegevusest esimese kümne aasta vältel. Teose juhatavad sisse sõjaväe kõrgemate juhtide ja ohvitseride artiklid kooli loomisest (Jaan Soots, Juhan Tõrvand), sama valdkonna arengutest varasemas ajaloos ja välisriikides (Herbert Brede) ja õppetöö ideelisest arengust (August Traksmann). Suurema osa raamatust moodustab kümne aasta tegevuse ülevaade, kus tuuakse ära tegevuse alusdokumendid, komplekteerimise põhimõtted, õppur- ja õpetajaskond I–VI lennuni, õppeainete ja tööde nimetused ning mahud. Riigi-

⁶⁰ Kröönström 1999; Kröönström 2006a; Kröönström 2006b; Kröönström 2008; viimasena märgitu monograafia versiooni vt Kröönström, M. 2010. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn: Tänapäev.

⁶¹ Andersons, E. 1983. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. Toronto: Daugavas Vaganagi.

⁶² Vt näit. Liene, T. 2000. Hands on the Hilt. A Brief History of Finnish Officer Training. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

⁶³ Vt näit. Tynkkynen, V. 1996. Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa. (Maanpuolustuskorkeakoulu taktiikan laitos. Julkaisu-sarja 1). Joutsa: Nettopaino Oy; Kempfi, J. 2006. Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924. (Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisu-sarja 2. No:9.) Helsinki: Edita Prima Oy.

⁶⁴ Seppälä, H. 1974. Sotakorkeakoulu 1924–1974. Helsinki: Pohjois-karjalan kirjapaino Oy.

⁶⁵ Sotakorkeakoulu. Suomalaisen sotataidon kehittäjänä. Helsinki: Maanpuolustus-korkeakoulun Perinneyhdistys ry, 2009.

⁶⁶ Kõrgem Sõjakool 1921–1931. Tallinn: Kõrgem Sõjakool, 1931. [Edaspidi *Kõrgem Sõja-kool 1931*]

arhiivis Vabadussõja Ajaloo Töökomisjoni fondis on säilinud masinakirjas käsikiri, mille sisu kattub raamatu ülevaateosaga ning mille autoriks on märgitud Georg Leets⁶⁷. Raamatu puhul on tegemist kõige põhjalikuma omaaegse väljaandega, mis käsitleb tollast kõrgemat sõjaväe õppeasutust. Kuna raamatus sisalduva märke järgi on seda trükitud 350 eksemplari, võib seda tänapäeval ilmselt lugeda bibliofiilseks harulduseks.

Ülejäänud sõjaväe õppeasutuste kohta ülevaateoste koostamiseni enne Teist maailmasõda ja nõukogude okupatsiooni ei jõutud. Üheks põhjuseks oli kindlasti asjaolu, et kogu süsteem ja institutsioonid läbisid pidevalt muutusi ning teatud stabiliseerumine leidis aset alles sõja eelõhtuks. Ajakirja *Sõdur* veergudel ilmus aastapäevade puhul mitmeid õppeasutusele tervikuna või selle üksikutele struktuuriüksustele pühendatud artikleid. Vahest ühe huvitavama kokkuvõttena õppeasutuste tegevuse esimese kümne tegevusaasta kohta väärrib esiletoomist tollase õppeasutuste ülema abi õppealal, kolonelleitnant Aleksander Jaaksoni artikkel *Sõduris*⁶⁸. Tegemist on üldistatud ja ülevaatliku käsitlusega, mille raames esitatakse hinnanguid ja eristatakse senise arengu alaperioode. Valitsusasutuste tegevust aastatel 1918–1934 kokkuvõtva Riigikantslei väljaande Kaitseministeeriumi osas tuuakse ära ülevaade sõjaväe juhtkonna ettevalmistamisest neil aastatel⁶⁹. Vabadussõja-aegse Sõjakooli asutamise põhi-faktid on esitatud ka Vabadussõja Ajaloo Komitee populaarteadusliku väljaande veergudel⁷⁰.

Lisaks perioodikas ilmunud ülevaadetele leidis sõjaväe juhtkonna ettevalmistuse küsimus kajastamist Kõrgema Sõjakooli lõpetanud ohvitseride väitekirjades. Tollaste väitekirjade temaatiline rõhuasetus oli arusaadavalt kaasaja probleemidele praktiliste lahenduste otsimisel, mitte niivõrd ajaloo uurimisel. Kuid arvestades, et tegemist on valdavalt teaduslikel alustel koostatud tekstidega, siis on nad kindlasti siinkohal vaadeldavad ka kui ühed varasemad teemakohased käsitlused. Riigiarhiivi fondides säilitavatest töödest võib sellel alal ühe olulisemana esile tuua kolonelleitnant August Kasekampi väitekirja⁷¹. Töös on vaatluse all ohvitseride ja allohvitseride ettevalmistus enne ja pärast maailmasõda ja selle ajal Venemaa, Saksamaa ja Prantsusmaa näitel. Samuti käsitletakse Eesti sõjaväe juhtkonna teket ja ettevalmistust Vabadussõja ajal, sõjaväe õppeasutuste arengut kuni 1928. aastani ning tuuakse välja võrdlusi eelnimetatud suurriikidega. Õppemeetodite aspektist on huvipakkuvaks käsitluseks ka kapten Voldemar Karingu väitekirja⁷². 1930. aastate teisel poolel kaitsitud seda teemat käsitlenud väitekirjadest on huvipakkuvaimaks leitnant Ernst

⁶⁷ ERA 2124–3–588.

⁶⁸ **Jaakson** 1928, lk 253–258.

⁶⁹ Valitsusasutuste tegevus 1918–1934. Tallinn 1934: Riigikantslei väljaanne, lk 65–66.

⁷⁰ Eesti Vabadussõda 1918–1920. II. Vabadussõja Ajaloo Komitee populaarteaduslik väljaanne. Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee, 1939, lk 54.

⁷¹ **Kasekamp** 1928.

⁷² **Karing, V.** 1929. Sõjaväe väljaõppes tarvitavad õppemeetodid. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekirja. (ERA 495–12–659) [Edaspidi **Karing** 1929]

Baumingu töö reservohvitseride ettevalmistamise ja täiendusõppe probleemaatikast⁷³. Töös esitatakse Eesti senised arengud, tuues sinna juurde võrdlusandmeid reservohvitseride ettevalmistamisest N. Liidus, Saksamaal, Prantsusmaal ja USAs.

Arvestav hulk Eesti Vabariigi sõjakoolides ettevalmistuse saanud reserv- ja kaadriohvitseride jõudis Teise maailmasõja keerises lääneriikidesse. Mitmel pool uutes asukohamaades jätkus nende omavaheline suhtlus ning moodustati ohvitseride kogusid. Rahuaastad Eesti Vabariigis olid küll paljudele kaasaegsetele meeldejäävaks noorusajaks, kuid okupatsioonid ja sõjaajastul läbielatu tõusid kindlasti oma draamatikaga rohkem esile ja kippusid varasemat varjutama. Kuigi Sõjakooli kasvandikud käisid koos ja pühitsesid paguluses mitmel pool Sõjakooli aastapäevi, tekkisid sõja-aja oludes kindlasti ka uued vennas- ja sõpruskonnad, milliste ringide pagulusse jõudnud meenutasid koos läbielatud. Ühistegevusest kahe aastakümne jooksul siiski mingeid olulisi kokkuvõtteid ja mälestustekogusid Eesti sõjakoolide kohta ei ilmunud. Üheks erandiks võib pidada ehk Sõjaväe Tehnikakooli ajaloo käsikirja koostamist selle Põhja-Ameerikasse siirdunud vilistlaste poolt. Kooli ajaloo koostamise eestvedajaks oli selle teise lennu lõpetaja nooremleitnant Victor Orav. Mahukas käsikiri anti 1980. aastate algul hoiule Eesti arhiivile USAs Lakewoodis ja Eesti arhiivile Austraalias Lidcombe'is ning Kanadas Torontos. Koopiate kaudu levis käsikiri ka Eestisse. 2006. aastal avaldati käsikiri täiendatult, kommenteeritult ja ümber-toimetatult kogumikuna Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Toimetiste seerias⁷⁴. Kuigi tegemist on vaieldamatult memuaarteosega, võib seda originaalkujul vähemalt osaliselt pidada uurimuslike sugemetega käsikirjaks.

Paguluses ilmunud teostest väärib äramärkimist Fred Limbergi koostatud ülevaade Eesti Vabariigi sõjaeelsest sõjajõudude organisatsioonist ja juhtkonnast⁷⁵. Raamatus tuuakse ära Eesti kindralite ja admiralide elulood ning sõjaväe organisatsioon mõnede aastate lõikes. Toodud andmestik on koostatud paguluses, kus algallikad polnud kättesaadavad, mistõttu on esitatud andmed lünklikud ja esineb ebatäpsusi. Kuigi väljaande temaatika ei käsitle otseselt ohvitseride ettevalmistust, võib siit leida andmeid ka sõjaväe väljaõppeinstitutsioonide juhtivkoosseisu kohta. Historiograafilisest vaatepunktist väärib teos siinses kontekstis äramärkimist kui üks esimesi katseid kaardistada Eesti iseisvusaegsete relvajõudude organisatsiooni ja juhtivkoosseisu.

Nõukogude okupatsiooni perioodil Eestis sõjaeelse Eesti Vabariigi ohvitseride ettevalmistamise temaatikat ajalookirjutuses välditi. Iseseisva Eesti riigikaitse küsimusi käsitleti vaid siis, kui see sobis skeemidesse, mis pidid toetama ajaloopilti Eesti kodanliku diktatuuri reeturlikkusest ja üleminekust Saksa fašismi teenistusse.

⁷³ **Bauming** 1936.

⁷⁴ Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente. – KVÜÖA Toimetised nr 6/2006.

⁷⁵ **Limberg, F.** 1980. Isamaa eest. Eesti Vabariigi sõjajõudude organisatsioon ja juhtkond. Cardiff: Boreas Publishing House.

Eesti ohvitserkonna ja iseseisvusaegsete sõjakoolide ajaloo teema tõusis taas päevakorda Eesti taasiseseisvudes. Huvi selle temaatika vastu äratati ellu seoses uue ohvitseride haridussüsteemi rajamisega Eesti Riigikaitseakadeemias, kus otsiti kontakte ka sõjaeelsete sõjakoolide tollal elus olnud vilistlastega. Selle tulemusena publitseeriti 1996. aastal Riigikaitse Akadeemia väljaandena viie sõjaeelse Sõjakooli õppuri mälestused neist aegadest. Mälestustekogu raamivas sissejuhatavas kirjutises tegi õppeasutuse sõjaajaloo professor Rein Helme ühe esimese katse üldistada Eesti sõjakoolide esimese kahe aastakümne arenguid⁷⁶. Tegemist on ilmselt esimese kirjutisega sellel teemal, kus on viidatud ka arhiivimaterjalidele.

Ago Pajuri Eesti riigikaitsepoliitikat aastatel 1918–1934 käsitleva monograafia raames antakse senistest käsitlustest detailsem ülevaade ka ohvitserkonna ettevalmistamise arengutest ja problemaatikast vaadeldaval ajajärgul⁷⁷. Ohvitseride ja allohvitseride ettevalmistusest on sama autor ühtlasi kirjutanud kokkuvõtte 2004. aastal ilmunud koguteose „Rahu ja sõja vahel” I köitesse⁷⁸.

Kõrgema Sõjakooli teemal on Tartu Ülikooli ajaloo osakonnas kaitstud 2003. aastal heal tasemel bakalaureusetöö⁷⁹. Kui kooli esimese kümne aasta tegevuse käsitlemisel tuginetakse töös suuresti 1931. aastal avaldatud koguteosele, siis teise kümnendi käsitelu tugineb perioodikale ja Sõjavägede Staabi ning õppeasutuste arhiivifondidele. Töö lisades esitatakse esmakordselt kogu kooli vaadeldava ajajärgu lõpetajaskond ja õppejõud nii alfabeetilises kui ka lendude järjestuses.

Sõjaajaloolase Mati Õuna Eesti sõdadevahelise ajastu kaitseväge kohta ülevaadet pakkuv as populaarteaduslikus stiilis raamatust võib leida ka lühikese ülevaate tollastest sõjakoolidest⁸⁰.

Laidoneri muuseumi 2003. aasta aastaraamatus avaldatud, algselt paguluses leitnant Mihkel Hennoste poolt kirja pandud, Sõjakooli VII kursuse (1929–1931) meenuslike sugemetega ajaloo (autor lõpetas kooli samas lennus) juurde on lühikese ülevaate Eesti Sõjakooli kohta kirjutanud eelnimetatud muuseumi tollane direktor Hannes Walter⁸¹.

⁷⁶ **Helme, R.** 1996. Eesti sõjakoolide kaks aastakümnet (katse raamida järgnevaid mälestusi). – Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist. Koostaja V. Talts. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus, lk 4–8. [Edaspidi *Helme* 1996]

⁷⁷ **Pajur** 1999, lk 147–153; 227–232.

⁷⁸ **Sõja ja rahu vahel I** 2004, lk 183–185.

⁷⁹ **Rannamets, R.** 2003. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Ajaloo osakond, Lähiajaloo õppetool. [Edaspidi *Rannamets 2003*]

⁸⁰ **Õun, M.** 2001. Eesti sõjavägi 1920–1940. Pildilugu meie esimese Vabariigi sõjaväe organisatsioonist, juhtidest, meestest ja relvadest. Tallinn: Tammiskilp, lk 97–107.

⁸¹ **Hennoste, M.** 2003. Eesti Sõjakooli VII kursus 1929–1931. – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2003/3, lk 73–89. (Samas lk 86–88: Walter, H. Eesti Sõjakool.)

2007. aastal avaldatud Eesti reservohvitserkonna koguteoses annab Merike Jürjo muuhulgas lühikese ülevaate reservohvitseride ettevalmistamisest Sõjakooli aspirantide kursustel aastatel 1922–1940.⁸²

Lisaks ajaloolastele on Eesti sõjaeelsete sõjakoolide temaatika paelunud pedagoogikateadlaste tähelepanu. Kaitsejõudude taasloomise esimestel aastatel korraldati ohvitseride haridussüsteemi mitmel korral ümber. Oma oludesse sobiliku ohvitseride ettevalmistussüsteemi taasloomisel nappis kogemusi rohkem kui poole sajandi pikkuse tühiku tõttu vastaval alal. Seetõttu oli loomulik, et üritati arvesse võtta ka varasemaid kogemusi. Peep-Aarne Sirge 1999. aastal pedagoogika erialal kaitstud magistritöös püstitatigi eesmärgiks varasemate sõjakoolide kogemuste rakendamise võimaluste uurimine kaasaja oludes⁸³. Kuigi töö tugineb arhiiviallikatele ja omaaegsele perioodikale, jäävad lõpptulemusena tehtud järeldused üldsõnalisteks ja väheütlevaks. Töös kaldutakse kohati käsitlema kõigi juhtimistasandite ohvitseride ettevalmistust ühe tervikuna, mis ei võimalda teha kandvamaid järeldusi süsteemi eri osade ega terviku kohta. Sellise käsitluse puhul võiks eeldada suuremat keskendatust tollastele õppekavadele, samas aga sellistele tervikdokumentidele ei viidata ja neid lähemalt ei analüüsita. Kuna töö piiratud mahu juures üritatakse käsitleda nii sõjaeelse perioodi kogemusi kui ka vaadelda 1990. aastate arenguid, alusdokumente, hinnanguid ja eesmärke, siis läheb teemakäsitus liiga laiaks ja ei võimalda teha detailsemaid teemakohaseid järeldusi.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et vaadeldava perioodi Eesti sõjaväe juhtkonna väljaõppekõikumisi on käsitletud mitmete põhjalike uurimuste raames ülevaatalikult, või on käsitletud selle süsteemi mõnd osa, kuid terviklikult kogu valdkonnale keskendunud uurimusi pole seni valminud.

4. Allikad

Käesoleva töö allikalise baasi moodustavad peamiselt Riigiarhiivis säilitatavad sõjaväe õppeasutuste, Sõjavägede Staabi ja Kindralstaabi arhiivimaterjalid, perioodika (peamiselt ajakiri *Sõdur*) ja nii publitseeritud kui ka publitseerimata mälestused.

Ohvitseride ettevalmistamise temaatika käsitlemiseks on arhiivimaterjale Riigiarhiivi fondides üsna rikkalikult. Kuni 1923. aastani eraldiseisvalt tegutsenud sõjaväe õppeasutuste arhiivimaterjalide fondid on moodustatud vastavate institutsioonide tegevuse alusel: Allohvitseride Kool (fond 647), Sõjakool (fond 646), Sõjaväe Tehnikakool (648) jt. Algaastate kohta sisaldub huvitavat materjali ka Vabadussõja Ajaloo Komitee Töökomisjoni fondis (fond 2124). Samuti leidub palju olulisi teemakohaseid allikaid esimeste rahuaastate kohta kindralstaabi kursuste fondis (fond 1856). Kuna kindralstaabi kursuste juhatajaks oli

⁸² Jürjo, M.; Öun, M. 2007. Olla väärikas juht, kui isamaa vajab. Eesti reservohvitserkond 1900–2007. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 37–41.

⁸³ Sirge 1999.

ühtlasi Sõjaväe Õppeasutuste inspektor ja Sõjaväe Õpetuskomitee esimees kolonel Nikolai Reek, siis on siin fondis palju huvipakkuvaid dokumente ka teiste õppeasutuste algaastate kohta (1921–1923). Pärast Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste loomist on kõigi selle koosseisu kuulunud struktuuriüksuste tegevust kajastavad materjalid koondunud vastavasse fondi (fond 650). Materjale on nendesse fondidesse kogunenud palju, neid on süstematiseeritud mitmes osas, mistõttu olulisemate materjalide eristamine ja väljasõelumine on aeganõudev. Tervikpildi saamiseks on olulised näiteks kogu õppeasutuste ja Sõjakooli viieistkümneme aasta tegevusaruanded, samuti õppeasutuste iga-aastased tegevusaruanded.

Sõjaväe väljaõppe korraldamisega tegeles alates 1921. aastast Sõjaväe Õpetuskomitee, alates 1924. aastast Kindralstaabi 6. osakond ja hiljem Sõjavägede Staabi 6. osakond. Terviklikuma pildi saamiseks on seetõttu vajalik uurida ka Kindralstaabi (fond 496) ja Sõjavägede Staabi (fond 495) fondides sisalduvaid materjale. Nendest fondidest pärinevate oluliste allikatena leiavad töös kasutamist eelmises, historiograafiat käsitletud alajaotuses ära märgitud kolme Kõrgema Sõjakooli lõpetanud ohvitseri väitekirjad. Vähemal määral on kasutatud ka ühte tänapäeval KVÜÕA toimetiste seerias avaldatud tollast väitekirja⁸⁴.

Publitseeritud materjalidest on olulised sõjaministri päevakäsud ja käskkirjad, samuti sõjavägede ülemjuhataja ja Vabariigi Presidendi käskkirjad. Käsitletavat valdkonda sätestavad määrused ja seadused sisalduvad *Riigi Teatajas*. Samuti võib osaliselt publitseeritud allikateks lugeda õppekavasid, mis osalt on leitavad arhiivimaterjalide hulgast, kuid eraldi käsikirjadena on neid säilinud Rahvusraamatukogus ja Tallinna Ülikooli akadeemilises raamatukogus.

Periodika osas on oluliseks allikaks sõjaasjanduse ajakirja *Sõdur* aastakäigud. Olulisemate ja pikemate juhtkonna ettevalmistamist käsitlevate artiklitena võib esile tuua 1926. aastal avaldatud Nikolai Reeki artikliseeria⁸⁵ ja 1930.–1931. aastal publitseeritud A. Traksmanni artiklid. Viimati mainitud artikliseeria käsitleb sõdurite väljaõpet, kaadri õppetööd väeosades ja viimases osas juhtide väljaõpet õppeasutustes⁸⁶.

Viimaseks oluliseks teemakohase allikmaterjali kategooriaks võib lugeda vaadeldava ajajärgu kaasaegsete mälestusi. Osa publitseerimata mälestusi ja elulugusid on käsitletavad arhiivimaterjalidena. Nende paremaks esiletõstmiseks tasub need ära märkida aga ka teemakohaste mälestuste kontekstis. Tegemist on peamiselt Vabadussõja Ajaloo Töökomisjoni fondis sisalduvate Vabadussõja-aegse Sõjakooli esimese lennu lõpetanute mälestustega. Mõned

⁸⁴ **Haber, M.** 2008. Eestlane sõdurina. Järeltõlge kaitseväge komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks. – KVÜÕA Toimetised, nr 9. [Edaspidi **Haber** 2008]

⁸⁵ **Reek, N.** 1926. Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt. – *Sõdur* nr 26/27, lk 548–556; nr 28, lk 580–585; nr 29 lk 606–611; nr 30/31, lk 630–637. [Edaspidi **Reek** 1926]

⁸⁶ **Traksmann, A.** 1930, 1931. Vaatlusi ja mõtteid õppealalt kaitsevæes – *Sõdur* nr 47/48, lk 1341–1347; nr 50/51/52, lk 1416–1423; nr 1/2 lk 5–12. [Edaspidi **Traksmann** 1931]

esimese sõjaaegse Sõjakooli lennu lõpetajate elulood on kogutud sinna sama lennu kasvandiku major Richard Rubachi algatusel⁸⁷. Arvatavasti on selle eesmärgiks olnud mälestusteraamatu või albumi üllitamine kahekümne aasta möödumise puhul Sõjakooli asutamisest. Oma lühikesed elulood on saatnud veidi alla kahekümne tollase õppuri. Ilmselt vähese osaluse tõttu ongi ettevõtmine seisma jäänud. Umbes samast ajast või veidi varem on samasse fondi talletunud mõned pikemad ja põhjalikumad mälestused Sõjakooli esimese sõjaaegse lennu vilistlastelt⁸⁸. Mõnedel andmetel pani oma mälestused kooli algpäevist kirja ka Sõjakooli esimene ülem ja formeeriija kolonel Aleksander Simon. 1990. aastatest on dokumenteeritud vastava käsikirja olemasolu Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi valduses⁸⁹. Viimati nimetatud seltsi tegevuse lõpetamise järel anti selle tollase esimehe H. Walteri kinnitusel dokumendid üle Laidoneri muuseumile. Siiski on kolonel A. Simoni mälestuste käsikiri kahetsusväärsel kombel kaduma läinud, vähemalt pole selle olemasolu siinkirjutajal õnnestunud enam tuvastada.

Ka 1920. aastal lõpetanud Sõjakooli teise sõjaaegse lennu lõpetajate eestvõttel üritati säilitada oma Sõjakooli aega ja lennu mälestust. Lõpetamise viieteistkümnenda aastapäeva puhul, 1935. aastal kirjutas lennu vilistlane kapten Peeter Kangro *Sõduris* ülevaateartikli nende õpingutest ja lõpetajaskonna saatuses⁹⁰. Viieteistkümnenda aasta möödumist tähistati ka kokkutulekuga. P. Kangro ja vähemalt veel kolm vilistlast soovisid 1936. aastal ellu kutsuda ka EV Sõjakooli teise sõjaaegse kursuse lõpetanud ohvitseride ühingu. Ühingu põhikirja projektis seati sihiks lõpetajate koondamine vaimsete sidemete ja sõjaaegsete traditsioonide säilitamise eesmärgil. Samuti oli eesmärgina püstitatud mälestuste kogumine Sõjakooli sõjaaegse tegevuse ajaloo koostamiseks. Siseminister jättis ühingu põhikirja kinnitamata, sest sõjavägede ülemjuhataja kindrallieutenant J. Laidoner ei pooldanud ühingute loomist lendude või kursuste alusel.⁹¹ Ühingu põhikirja registreerimata jätmist võis mõjutada seegi, et Sõjakooli esimeste Vabadussõja-aegsete lendude kasvandike hulgas oli mitmeid hilisemaid vabadussõjalaste liikumise juhtivaid tegelasi.

Vabadussõja-aegse esimese Sõjakooli lennu lipnikest on trükisõnas avaldanud oma mälestusi vastavast eluetapist teadaolevalt vaid Ilmar Raamot⁹². Kirjasõnas ilmunust võiks Eesti sõjakoolide ajaloo seisukohalt esile tuua näiteks 1959. aastal välja antud ajakirja *Võitleja* kaksiknumbrit, mis oli temaatiliselt

⁸⁷ ERA 2124–2–606.

⁸⁸ ERA 2124–3–717. (**Martmaa, P.** 1938. Kuidas minust sai Vabariigi Sõjakooli kadett.), ERA 2124–3–718. (**Martmaa, P.** 1938. Sõjakooli tarkus ja tegelik sõda.), ERA 2124–3–1691. (**Viljak, A.** 1938. Mälestusi Sõjakooli 1. lennust.), ERA 2124–3–1850. (**Krupp, A.** Sõjakool. Vabariigi Sõjakooli I sõjaaegsest kursusest.)

⁸⁹ **Helme** 1996, lk 5.

⁹⁰ **Kangro, P.** 1935. 15 aastat E.V. Sõjakooli 2. sõjaaegse kursuse lõpetamisest. – *Sõdur*, nr 33/34, lk 798–800.

⁹¹ ERA 14–11–243.

⁹² **Raamot, I.** 1975. Mälestused I. Turku: Oy Lounaisrannikko, lk 109–125.

pühendatud neljakümne aasta möödumisele Sõjakooli asutamisest⁹³. Lehe samas numbris avaldati näiteks ka esimese Sõjakooli ülema kolonel Aleksander Simoni⁹⁴ ja kadettide rooduülema kolonel Ludvig Jakobseni⁹⁵ meenutused kooli algaegadest. Üksikuid artikleid sõjaväe õppeasutuste tähtpäevade puhul ilmus *Võitleja* veergudel ja mujal pagulusajakirjanduses nii varem kui hiljem⁹⁶. See perioodikas avaldatud publitsistika ei taotlenud mõistetavalt teaduslikke eesmärke, kättesaamatuks jäid autoreile ka arhiiviallikad, kuid samas oli kasutada palju mälumaterjali, mistõttu tuleb neid tekste käsitleda üsna allikakriitiliselt.

Tulenevalt Sõjakooli hilisemate lendude erinevatest komplekteerimisalustest, arvust ja vanusevahet, ei tekkinud ka kõigi sõja- ja rahuaegsete lendude kasvandike vahel nii tihedat sidet, et selle põhjal oleks näiteks paguluses vormitud ulatuslikumaid mälestustekogusid. Üheks erandiks võib lugeda juba eelnevas alapunktis käsitletud Sõjaväe Tehnikakooli ajaloo koostamist. Seda ettevõtmist soodustas kindlasti kooli lõpetajaskonna väike arv ja suurem kutsealane ühtekuuluvus.

Kolonelleitnant Alfred Lutsu mälestusteraamat⁹⁷ on üks tuntumaid Läänes ilmunud Eesti ohvitseride memuaare, milles leidub üldistatud kokkuvõtteid Eesti sõjaväe väljaõppe teemal. Pagulasmemuaaridest üheks huvipakkumaks on kindlasti kolonel Elias Kasaku mahukas mälestuste käsikiri („Mälestusi I–VII”), mida täies mahus pole siiani avaldatud⁹⁸. Käsikiri on säilitatud mitmes arhiivis USAs, sealhulgas pagulasarhiivides. Käsikirja koopiad jõudsid Riigiarhiivi seoses Rootsis tegutsenud Eesti Sõjaveteranide Sõprusühingu arhiivi üleandmisega (fond 4996). Siinse teema seisukohalt on eriti oluliseks käsikirja II osa, kus käsitletakse autori teenistust 1921. aastal Allohvitseride Koolis rooduülema abina, õpinguid alalisväe ohvitseride kursustel aastatel 1922–1923 ja kindralstaabi kursustel ehk Kõrgemas Sõjakoolis aastatel 1923–1926⁹⁹. Käsikirja III osast on siinse teema raames huvipakkuv ka alalõik, mis käsitleb autori tööd Sõjakooli taktikalektorina, samuti õppetööd pataljoni-, kompanii- ja patareiülemate kursustel ning osalt ka Kõrgemas Sõjakoolis aastatel 1927–1933¹⁰⁰.

⁹³ Võitleja nr 3/4 1959.

⁹⁴ **Simon, A.** 1959. Sõjakooli esimene ülem jutustab. – Võitleja 1959, nr 3/4, lk 4.

⁹⁵ **Jakobsen, L.** 1959. Esimesi Eesti kadette juhtimas. – Võitleja, nr 3/4, lk 5.

⁹⁶ Vt näit. **Vene, A.** 1959. Eesti meeste sõjalise väljaõppe keskus. – Võitleja nr 3/4, lk 6 (algselt ilmunud ajalehes Stockholm-Tidningen Eestlastele 22.04.1949); **Karema, A.** 1969. Eesti Sõjakool viiekümne aastane – Võitleja nr 3/4, lk 5; **Nõmmik, A.** 1989. Möödu 70 aastat Eesti Vabariigi Sõjakooli asutamisest. – Võitleja nr 2, lk 7–8. [Edaspidi **Nõmmik** 1989]

⁹⁷ **Luts** 2004, lk 49–53.

⁹⁸ **Kasak, E.** 2011. Mälestusi. Tallinn: Eesti Päevalehe AS. Siin väljaandes on avaldatud osaliselt lühendatult käsikirja osad IV–VII, mis käsitlevad ajajärkusi alates 1939. aastast, hõlmates okupatsioone, autori vangistust ja pagulusaastaid.

⁹⁹ ERA 4996–1–125 (**Kasak, E.** Mälestusi. Teine osa.), lehed 77–95, 128–199, 217–222. [Edaspidi **Kasak** II]

¹⁰⁰ ERA 4996–1–126 (**Kasak, E.** Mälestusi. Kolmas osa.), lehed 74–86. [Edaspidi **Kasak** III]

Kolonel Kasaku mälestused on detailirohked ja pakuvad huvitavaid sissevaateid tollase sõjaväe oludesse. Tema mälestusi võib pidada ainulaadseks allikaks ka seetõttu, et kolonel Kasak oli üheks vähestest oma põlvkonna Eesti vanemohvitseridest, kes omandas kõrgema sõjalise ettevalmistuse, teenis hiljem juhtival kohal Sõjavägede Staabis, tegutses lektorina õppeasutustes ja sai oma mälestused sellest ajast hiljem kirja panna (Kõrgema Sõjakooli II lennu kuueteistkümnest lõpetajast oli selline võimalus ehk üldse kolmel-neljal ohvitseril).

Kõikidest paguluses sellel teemal kirjutatud käsikirjalistest meenutustest ja memuaaridest ülevaate saamine on pagulaskonna ja nende kogude ülemaailmse laialipaisatuse tõttu üsna keeruline ettevõtmine. Probleemiks on asjaolu, et puudub täielik ülevaade erakogudes ja pagulusarhiivides säilinud teemakohastest mälestustest. Viimasel ajal on ka Eestis avaldatud mõningaid seda teemat osaliselt puudutavaid paguluses kirja pandud memuaare.¹⁰¹

Teemaga seondub otseselt Austraalias pagulaspõlve veetnud ohvitserist kirjaniku Peeter Lindsaare looming. Autor lõpetas 1931. aastal Sõjakooli kaadriohvitserina ja teenis järgnevalt 7. jalaväerügemendis. Pärast lühikest teenistust Punaarmee ridades viibis ta sõjavangis ja teenis ohvitserina Saksa sõjajõudude alluvuses formeeritud 20. eesti diviisi koosseisus. Autor kirjeldab oma kasarmuromaanide seerias¹⁰² nooruki ajateenistust Eesti sõjaväes 1920. aastate lõpul, aspirantide kursust, järgnevat teenistust üleajateenijana, õpinguid Sõjakoolis kadetina ning hilisemat teenistust noore ohvitserina väeosas autobiograafilises vormis. Sõjakooli perioodi käsitlevad romaanid „... ja sõdurid laulavad” (II osa) ja „Õrn Armastus”. Vaatamata muudetud nimedele on paljudes autori tegelaskujudes võimalik ära tunda tollal elanud ohvitseri. Kuigi tegemist on kirjandusteostega, võib neid ajajärgu õhustiku ja mentaliteedi seisukohalt pidada oluliseks allikmaterjaliks.

Mitmed Eesti sõjaväe tausta ja selle sõjakoolide kasvandikest ohvitserid, kes teenisid Teise maailmasõja ajal ja järel Punaarmees, avaldasid järgnevalt ka oma mälestusi. Olude sunnil või isiklikel kaalutlustel oma iseseisvusaegset teenistust ja õpinguid seal ei käsitletud. Punaarmees diviisi staabiülemana teenistuse lõpetanud polkovnik Harri Lessel puudutab ühes 1974. aastal ilmunud mälestusteraamatus siiski põgusalt oma õpinguid Eesti Vabariigi aegses Sõjakoolis ja Kõrgemas Sõjakoolis. Sealjuures mõonab autor, et selleaegsest ettevalmistusest oli palju kasu tulevases teenistuses¹⁰³.

¹⁰¹ Allase, V. 2006. Mälestusi koolipäevist, sõjakeerisest ja põgenikelaagrist. Aastad 1924–1949. Tallinn: Grenader Kirjastus, lk 103–138.

¹⁰² Lindsaar, P. 1959. ... ja sõdurid laulavad. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv; Lindsaar, P. 1962. ... ja sõdurid laulavad. Teine köide. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv; Lindsaar, P. 1967. Paelamehed. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv; Lindsaar, P. 1970. Õrn Armastus. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv; Lindsaar, P. 1974. Härrad ohvitserid. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv; Lindsaar, P. 1977. Värska. Romaan. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

¹⁰³ Allikas, A.; Lessel, H. 1974. Meie seitsmes. 7. Eesti laskurdiviisi sünniloost ja võitlustest. Tallinn: Eesti Raamat, lk 35–41.

Teise maailmasõja eelsete Eesti sõjakoolide kasvandikega otsiti kontakte 1990. aastate algul Riigikaitse Akadeemias. Kontaktide põhjal üllitati akadeemia väljaandena Julius Põldmäe memuaarid¹⁰⁴, milles on pikemalt käsitletud ka tema teenistust ja õpinguid Sõjakooli aspirantide kursusel ja hinnatud ka tollase ettevalmistuse tähendust hilisematel sõja-aastatel, ning eraldi kogumikuna veel viie endise Sõjakooli kasvandiku mälestused¹⁰⁵.

Arvestades õppeasutustes neil aastail ettevalmistuse saanud inimeste koguarvu võib mälestuste hulk tunduda tagantjärele vaates üsna väike. Seda mõjutas kindlasti sõjajärgne olustik, kus nõukogude okupatsiooni tingimustes teatud teemasid teadlikult välditi. Kuna vastavat temaatikat mälestuste näol süstemaatilisemalt talletatud ei ole, siis on suur osa selle ajastu ajaloost kadunud koos inimestega. Siiski õnnestus töö autoril 2010. aastal koguda veel mõnedelt 1930. aastate lõpul Sõjakooli aspirantide klassi lõpetanuilt kirjalikke mälestusi¹⁰⁶.

¹⁰⁴ **Põldmäe, J.** 1995. Üks paljudest (Isamaa kutsel). Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus.

¹⁰⁵ Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist. Koostaja V. Talts. 1996. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus.

¹⁰⁶ **Laanes, J.** 2010. Aspirandina Sõjakoolis ja Sõjaväe Lennukoolis 1938–1940; **Loosberg, P.** 2010. Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist / Mälestuskilde praktika ajast 2. suurtükiväegrupis 1939–1940; **Põld, U.** 2010. Aspirandina Sõjakooli patareis ja Soomusrongi-rügemendis Tapal 1938–1940. (Kõik siin loetletud käsikirjad on autori valduses.)

EESTI SÕJAVÄE OHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE SÜSTEEMI KUJUNEMINE JA ARENG 1919–1940

Järgnevaid artikleid kokkuvõttev ja raamiv osa käsitleb Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste¹⁰⁷ institutsionaalseid arenguid, olulisemaid õppemetoodilisi eesmärke ja kavasad vaadeldaval perioodil. Samuti käsitletakse siin Sõjavägede Staabi kavasad, mis puudutasid üldist sõjaväe ohvitseridega komplekteerimist ja väljavaateid nende realiseerimiseks. Vaatluse all on õppeasutuste struktuur ja selle muutused alaperiooditi. Toodud periodiseering lähtub olulisematest institutsionaalsetest ja õiguslikest ning poliitilistest muutustest, mis mõjutasid üldist õppeasutuste arengut ja ohvitseride kaadri ettevalmistust. Lisaks käsitletakse alaperioodide lõikes õppeasutuste struktuuriüksusi, nende konkreetseid eesmärke, muutusi õppekavades ja õppemetoodikas ning võimalikke mõju- tegureid vaadeldava perioodi vältel. Tekstiosa toetab üheksa lisamaterjali, milles tuuakse ära arvandmeid õppeasutuste lõpetajaskonna kohta aastate lõikes ja graafilisi diagramme, mis aitavad anda skemaatilist ülevaadet väljaõppe- protsessist, selle muutustest ja üldisest kaadri planeerimisest. Artikkel lõpeb kokkuvõttega. Väitekirja kui terviku olulisemad järeldused tuuakse esile selle üldkokkuvõtte osas.

I. Sõjaväe õppeasutuste organisatsiooni optimeerimine ja õppeala ümberkorraldused: 1919–1927

Aastatel 1919–1920 lõpetas Sõjakooli kokku ligi nelisada lipnikku¹⁰⁸, kes olid kooli sisse astunud sõja ajal. 1920. aasta augusti lõpu sõjaministri päevakäskudega tühistati sõjaaegne ülemjuhataja päevakäsk Sõjakooli asutamisest¹⁰⁹, mille järgi tuli üle minna rahuaja programmile ja korraldusele (alates 1. oktoobrist 1920). Kursuse kestvuseks määrati sellega jalaväe, suurtükiväe ja ratsaväe erialadel kaks aastat, mereväe kursusel aga kolm aastat. Kooli jala- ja ratsaväe jaoskondadesse astujailt eeldati vähemalt kuue keskkooli klassi lõpetamist,

¹⁰⁷ Aastatel 1923–1929 oli kasutusel nimetus Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused (SÜÕ), 1929–1937 tarvitati Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste nimetust (KÜÕ), 1937. aastal pöördui tagasi esialgse nimekuju juurde. Käsitletud nime muutused kajastusid loomulikult ka tervikorganisatsiooni (Sõjavägi / Kaitsevägi) ja teiste selle perioodi asutuste ning staapide nimetustes. Siin ja edaspidises kasutatakse vaadeldava perioodi kohta läbivalt Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste nimetust (va osundatud tekstides) nii ühtluse kui ka selgema eristumise huvides tänase perioodi õppeasutustest.

¹⁰⁸ Selle kohta vt esimest artiklit siin väljaandes: Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad.

¹⁰⁹ Sõjaministri päevakäsk nr 843, 26. augustil 1920.

suurtükiväe jaoskonda kandideerijailt aga täielikku keskharidust¹¹⁰. 1920. aasta lõpul määrati sõjaministri päevakäsuga kindlaks ka kadettide ohvitseriks ülen-damise ja koolist lahkumise põhimõtted¹¹¹. Esimene rahuaegne Sõjakooli kursus alustas 1. oktoobril 1920. aastal. Kursuse komplekteerimisel ilmnesid kohe probleemid. Moodustati kaks klassi – noorem ja vanem. Vastu kavatseti võtta 145 kadetti, kuid sooviavaldusi laekus isegi pisut alla selle. 1920. aasta sügisel võeti vastu kaheksakümmend kahekümnend kadetti, neist omas keskkooli-haridust vaid seitse, kuueklassilist ettevalmistust omas kolmkümmend kahekümnend ja sellest vähema haridusega oli nelikümmend kolm. Peagi selgus, et paljude vastuvõetute üldhariduslik tase oli nõrk, samuti olid mõned esitatud haridus-dokumendid võltsitud¹¹².

Paremate õppurite Sõjakooli meelitamiseks hakati alates 1921. aastast vastu võtma mittetäieliku keskharidusega noori (ühtluskooli üheksa õppeaastat läbi-nud ehk keskkooli 6. klassi lõpetanuid¹¹³). Eelmainitud eesmärgil moodustati Sõjakoolis ka üldklass, kus anti kasvandikele täielik keskharidus. Üldklassi võeti keskkooli kuue klassi haridusega noormehi. Neil tuli üldklassis läbi võtta kõik keskkooli viimaste klasside õppeained ning nende õppeaeg Sõjakoolis oli kolm aastat. Täieliku keskkooliharidusega noormehi võeti vastu I spetsiaal-klassi. Nende õppeaeg Sõjakoolis oli kaks aastat. Üldklassi astunud kadetid omandasid pärast Sõjakooli lõpetamist keskkooli lõpetanute õigused. Sellised põhimõtted kiideti heaks 1921. aasta augustis valitsuse antud seadusega¹¹⁴.

Täielik keskkooliharidus andis võimaluse kõrgematesse koolidesse astu-miseks, millest edasipüüdvam noorsugu oli kindlasti huvitatud. Seega loodeti tasuta täieliku keskhariduse omandamise võimaluse pakkumisega ajendada roh-kemaid noori Sõjakooli astuma. Iga Sõjakoolis viibitud aasta eest tuli teenida tegevteenistuses poolteist aastat¹¹⁵. Need ja muud põhimõtted, millele tuginedes

¹¹⁰ Sõjaministri päevakäsk nr 860, 28. augustil 1920.

¹¹¹ Sõjaministri päevakäsk nr 1204, 16. detsembril 1920. Siin kehtestati endise Vene riigi sõjalistes õppeasutustes kehtinud normidele tuginedes järgmised sõjakoolide õppurite aastamed: veltveebel, vanem portupeekadett (*portupei kadett*), noorem portupeekadett ja kadett.

¹¹² ERA 1856–1–21, leht 9.

¹¹³ 1922. aasta lõpul vastu võetud keskkooliseadusega (selle ajajärgu tekstides eristatakse seda ka koolitüüpi kuni 1923. aastani kui keskkooli) kehtestati keskkooli (gümnaasiumi) kursuse kestvuseks viis õppeaastat. Keskkool tugines kuueaastasele algkoolile. 1920. aastal oli näiteks keskkoolilõpetajaid kokku 613, 1921. aastal 1154, 1922. aastal 1412, 1923. aastal 1811 ja 1924. aastal 2000 ringis.

Elango, Ö. 1972. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940. Tallinn: Eesti Raamat, lk 57. [Edaspidi *Elango* 1972]

¹¹⁴ Seadus noormeeste vastuvõtmise kohta sõjakooli kasvandikkudeks – Riigi Teataja 1921, 71, 101.

¹¹⁵ Pooleteiseaastase teenistuse kohustus iga Sõjakoolis veedetud aasta eest oli endise Vene riigi seadusandlusest päritud norm, mida hinnati Eesti oludes (nt ohvitseride palk) liiga koormavaks ja paremaid täieliku keskharidusega mehi Sõjakoolist eemalepeletavaks. Sellest tulenevalt muudeti 1921. aasta seadust 1925. aastal (Riigi Teataja 1925, 109/110, 58) selli-selt, et Sõjakooli lõpetamisel nõuti kohustuslikku üheaastast tegevteenistust vaid Sõjakooli

Sõjakool reorganiseeriti, esitas Sõjakooli klasside inspektor alampolkovnik Artur Korjus 1921. aasta kevadel dokumendis „Üleüldised pedagoogilised kavatsused sõjalis-õppelise kasvatuse kohta meie Sõjakoolis”¹¹⁶. Nimetatud dokumendi puhul on tegemist pika ja kohati üsna eriilmelise tekstiga, kus tuuakse ära Sõjakooli õppeala organisatsioon, nädala tundide mahud ja soovitatavad õppemeetodid, aga samas leiavad käsitlemist ka filosoofilis-pedagoogilised üldpõhimõtted. Näiteks kritiseerib autor siin endistest Vene sõjakoolidest ülevõetud repetitsiooni meetodit¹¹⁷, mis autori sõnul tekitas klassides surnud õhkkonna.

Reservohvitseride (*tagavaraväe ohvitseride*) ettevalmistamisele asuti 1922. aasta veebruaris, mil sõjaministri päevakäsu alusel avati Sõjakooli juures vastav eriklass. Klassi tuli väeosadest lähetada noorsõdureid, kellel oli täielik keskkooli või kõrgem haridus. Neid nimetati algul *asekadettideks*.¹¹⁸ 1923. aasta algul valitsuse poolt antud seadluse alusel nimetati tagavaraväe ohvitseride ettevalmistamise klass ümber aspirantide kursuseks ja asekadetid – *aspirantideks*¹¹⁹. Esimesed kursused olid väikesearvulised, 1923–1924 lõpetas kursuse jalaväe erialal ainult 13–15 õpilast (vt lisa nr 3). Aspirantide kursus eksisteeris

üldklassis viibimise eest (täieliku keskhariduse omandamise eest), samas kui sõjalise erihariduse eest (spetsiaalklassides) teenistuse kohustus kaotati. Üldklassis õppimise aega arvestati sunduslikust sõjaväeteenistuse kohustusest (poolteist aastat) eraldi ning see tuli ära teenida pärast Sõjakooli lõpetamist. Sellega lühenes noore ohvitseri sundteenistus pooleteise kuni kahe ja poole aasta võrra. Eeldati, et sellise seadusemuudatuse järel iseäranis keskkoolilõpetajate tung Sõjakooli suureneb. Eelnõu seletuskirjas arvestati eelnevast tulenevalt tulevikus Sõjakooli üldklassi kaotamise võimalusega. Lisaks peeti oluliseks, et lisaks 11-kuulise aspirandi kursuse läbinud reservlipnikele oleks reservis ka paremini ette valmistatud ohvitserid (ERA 66–1–1384, lehed 1–2.).

¹¹⁶ ERA 1856–1–21, lehed 12–29.

¹¹⁷ Repetitsioon (verbist *repeteerima*) – ‘õppima, kordama, korrates kätte õppima või õppimises järele aitama’. Mõeldakse eksamitele eelnevat õpilaste teadmiste kontrollimist õppeaine kordamise eesmärgil.

¹¹⁸ Sõjaministri päevakäsk nr 53, 2. veebruarist 1922.

¹¹⁹ Riigi Teataja 1923, 19, lk 107–108. (Seadlus tagavaraväe-ohvitseride ettevalmistamise kohta.) Nimetus *aspirant* (ladina keeles *aspirans* – taotleja) laenati ilmselt Prantsusmaalt, kus Esimese maailmasõja ajal kasutati seda nimetust sõjaaegsete sõjakoolide õpilaste kohta, kellele anti nooremohvitseri kiirrettevalmistus. Kuni 1923. aastani nimetati reservohvitseriks pürgijaid Eestis *asekadettideks*. Eestis ei olnud aspirant auaste, vaid ajateenijast reservohvitseri kandidaadi teenistuslik seisund õpingute ajal Sõjakoolis ja sellele järgneva juhtimispraktika ajal väeosas. Ajateenistuse ja praktika eduka lõpetamise järel ülendati aspirandid reservi arvamise järel esimesse reservohvitseri auastmesse ((reserv)lipnik). Need aspirandid, kes jäid pärast ajateenistuse lõppu teenima üleajateenijate-allohvitseridena, tegevteenistuse ajal vastavat ülendust ei saanud. 1930. aastatel esines juhtumiseid, kus aspirantide klassi läbinud üleajateenijad üritasid kasutada vastava allohvitseri auastme asemel või selle lisandina aspirandi tiitlit (näitamaks oma paremat üld- ja sõjalise hariduse taset). 1939. aasta veebruaris pöördus näiteks Sõjavägede Staabi ülem kindralleitnant N. Reek kõikide väeosade poole ringkirjaga, milles rõhutati, et aspirandi nimetuse kasutamine auastme märkimisel oli ebaseaduslik üleajateenijate puhul, kes olid juba lõpetanud Sõjakooli aspirantide klassi või Lennukooli ning sooritanud sellele järgneva praktika (vt ERA 650–1–2650, leht 262.).

Sõjakooli koosseisus 1928. aastani, mil see uue ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel muudeti aspirantide klassiks. Enne 1928. aasta reformi oli aspirantide kursuse kestvuseks üksteist kuud. See aeg jagunes kolmeks järguks: noorte ettevalmistus reameheks (kolm kuud, aprillist juulini), allohvitseri ettevalmistus (kolm kuud, juulist oktoobrini) ning teoreetiline ja praktiline reservohvitseri ettevalmistus (viis kuud, oktoobrist veebruarini). Seejärel lähetati kursuse lõpetajad juhtimispraktikaks vanemallohvitseridena ajateenistuse lõpuni (kokku kaheksateist kuud) tagasi oma väeosadesse. Alates 1926. aastast läbisid tulevased reservohvitserid viie kuu jooksul sõduri ja allohvitseri ettevalmistuse väeosades ja õppeüksustes. Sõjakooli aspirantide kursusel võeti viie-kuue kuu jooksul läbi rühmaülema ettevalmistus, mille lõpetamisel saadeti aspirandid seitsmeks-kaheksaks kuuks väeosadesse juhtimispraktikale¹²⁰.

Rahuaaja oludele üle minnes omas valdav osa ohvitserkonnast vaid sõjatingimustes omandatud ettevalmistust. Neile, kes soovisid jätkata rahuaegset tegevteenistust, avati 1920. aasta lõpul Sõjakooli juures 11-kuulised alalisväe ohvitseride kursused teoreetilise ja praktilise sõjalise ettevalmistuse täiendamiseks.¹²¹ Alalisväe ohvitseride kursused tegutsesid aastatel 1920–1923 Sõjakooli koosseisus. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste koosseisus muudeti kursused alates 1923. aastast iseseisvaks struktuuriüksuseks. Kursuste eesmärk oli anda ohvitseridele, kes olid lõpetanud maailmasõja ajal Vene sõjaväes lipnikeskooli neljakuulise kursuse, täiendavaid teadmisi ja oskusi rahuaegseks väljaõppe- ja juhtimistööks. Kursustel töötas jalaväe, suurtükiväe ja inseneriväe klass, kus ohvitserid õppisid vastavalt erialale. Kursuse lõpetajad omandasid rahuaegse ohvitseri kutse. Kursuse jooksul võeti läbi Sõjakooli kursuse teoreetiline osa. Kuna leiti, et enamik kursuslastest olid omandanud rikkalikke praktilisi juhtimiskogemusi maailmasõjas ja Vabadussõjas, tuli peamiselt täiendada nende teoreetilisi teadmisi. Samas ei arvestatud asjaoluga, et rahuaegne ohvitseritöö ei eeldanud ainult praktilisi oskusi juhtimises, vaid ka praktilisi kogemusi alluvate väljaõppe korraldamiseks. Sellised kogemused olid aga enamikel sõjaaegsetel ohvitseridel üsna puudulikud. Põhiline õppetöö toimus kursustel teoreetiliste loengute vormis (5–6 tundi päevas). Selline õppetöö iseloom kutsus esile kaasaegsete kriitika kursuste aadressil.¹²² Osa kriitikat põhjustas tõik, et paljud lektorid olid endised Vene ohvitserid-õppejõud ja spetsialistid. Teatud osa kursuslastest polnud üldse huvitatud õppimisest ja enesetäiendamisest, vaid lihtsalt kergest ja pealiskaudsest äraolemisest. Siiski suutis sõjaväe juhtkond kursustega tekitada olukorra, mis ajendas ja sundis kaadriohvitseri õppima ja ennast täiendama, kuna see muutus edasise teenistuse jätkumise eelduseks.¹²³ Seega kujunesid kursused omalaadseks filtri, kus selekteeriti välja nõrgad ohvitserid, kes polnud suutelised rahuaaja oludes töötama ja

¹²⁰ **Bauming** 1936, leht 98.

¹²¹ Sõjaministri päevakäsk nr 1149-a, 25. novembrist 1920.

¹²² **Kasekamp** 1928, lehed 84–85; **Karing** 1929, leht 80.

¹²³ Selle kohta vt näit. **Kasak II**, leht 143.

ennast täiendama. Kursuste tegevus lõpetati 1927. aasta kevadel. Selleks ajaks oli enamik sõjaväes teenivaid sõjaaegse ettevalmistusega ohvitseri kursustelt läbi käinud ja omandanud rahuaegse kaadriohvitseri õigused. Ühtlasi langes kursuste lõpp ajale, mil õppeasutustes algasid õppemetoodilised uuendused. Üksikud ohvitserid sooritasid veel hiljem vastavad katsed eksternidena. Kursused lõpetas kokku kuussada ohvitseri¹²⁴.

1920.–1921. aastal asuti Eestis otsima võimalusi sõjalise kõrghariduse organiseerimiseks. Lektorite ja praktiliste tööde juhendajatena oli võimalik kasutada kohakaasluse alusel väheseid olemasolevaid endise Vene riigi kõrgema ettevalmistusega ohvitseri. Alates 1920. aastast saabus optantidena Venemaalt Eestisse mitmeid eesti päritoluga kõrgema sõjalise haridusega ohvitseri. Lisaks olid revolutsiooni ja kodusõja keerises Eestisse sattunud või siin isegi teenistusse astunud mitmed endised Vene kindralstaabi akadeemia õppejõud.¹²⁵

Õppetöö kursustel algas 1921. aasta septembris (tegevuse alguseks loeti 12. septembrit 1921). Kindralstaabi kursuste eesmärgiks seati ohvitseride ettevalmistamine noorematele kindralstaabi ametitele ja täiendava sõjalise hariduse andmine väeosade ülematele. Ühtlasi pidid kursused laiendama kuulajaskonna silmaringi sõjaasjanduses, äratama kuulajaskonna huvi ja armastust sõjateaduse vastu ning valmistama tulevasi kindralstaabi ohvitseri ette sõjateaduslikuks tööks, õpetades neid teaduslikult mõtlema ja tutvustades neile vastavaid töömeetodeid.¹²⁶ Õpilasteks võeti ohvitseri vastu kirjalike ja suuliste katsete alusel, kusjuures katsetele lasti ainult neid, kes olid omandanud kaadriohvitseri kutse enne maailmasõda või olid lõpetanud alalisväe ohvitseride kursuse. Vabadussõja ajal puuduliku ettevalmistusega polguülemate ametikohale edutatud ohvitserid said lasta komandeerida end kursustele vabakuulajana ilma sisseastumiskatseteta (kusjuures säilis nende ametikoht). Kindralstaabi ohvitseri õiguste omandamiseks nõuti neilt siiski sisseastumiskatsete sooritamist teistega võrdsetel tingimustel. 1923. aasta sügisest tegutsesid õppeasutuste koosseisus kõrgemad sõjalised kursused, mille alla kuulusid nii kindralstaabi kursused kui ka informatsioonikursused. Viimatinimetatud, üheaastase kestusega kursus, tegutses vaid II lennu ajal (1923–1925) ja sinna komandeeriti väeosade ja teiste sõjaväe struktuuriüksuste kõrgemaid ülemaid nende hariduse täiendamiseks. Aastast 1925 pöörduiti tagasi ühtse õppekursuse põhimõtte juurde, kus õppisid koos nii sinna komandeeritud vanemohvitserid kui nooremad, võistluskatsete alusel vastu võetud ohvitserid. Kursused nimetati ümber Kõrgemaks Sõjakooliks 1. augustil 1925.

Kindralstaabi kursused allusid vahetult Kindralstaabi ülemale (tol ajal Kindralstaabi Valitsuse ülemale). Kursuste juhatajaks määrati polkovnik Nikolai Reek, kes omas kõrgemat sõjalist ettevalmistust ja kogemusi Vabadussõjast

¹²⁴ ERA 650–1–445, lehed 10–12.

¹²⁵ **Kõrgem Sõjakool** 1931, lk 22, 42.

¹²⁶ Sõjainistri päevakäsk nr 433, 18. juulist 1921.

nii polguülemana kui diviisi ja rinde staabiülemana.¹²⁷ Lisaks eelnimetatule oli polkovnik Reek Sõjaväe Õpetuskomitee esimees ja nimetati alates 1921. aastast sõjaväe õppeasutuste inspektoriks. Sõjaväe õppeasutuste inspektori ülesandena nähti ette kõigi sõjaväe koolide ja kursuste teadusliku ja rivilise ettevalmistuse ühtlustamist. Tema pädevusse kuulus kogu sõjaväe õppekorraldus. Olles ühtlasi kindralstaabi kursuste juhataja, allus õppeasutuste inspektor vahetult sõjaministri abile. Puhtalt riviteenistuse ja majanduse küsimused tema ülesannete hulka ei kuulunud¹²⁸. Viimastes küsimustes olid kõik õppeasutused alates 1920. aastast allutatud sõjaväeringkonna ülemale, kes asus sõjaministri otsealluvuses. Lisaks sõjaväelistele õppeasutustele olid sõjaväeringkonna ülemale allutatud kõik pealinnas ja selle lähemas ümbruses asuvad sõjaväe üksused, maakondade rahvaväe ülemad ning linnade komandandid.

Lisaks tegutsesid Tallinnas eraldiseisvalt ja iseseisva administratsiooniga sõjaväeliste õppeasutustena 1920. aastast Mereväe Kadettide Kool ja Sõjaväe Tehnikakool¹²⁹. Viimane institutsioon valmistas ette kaadriohvitserite-technikuid mitmetel erialadel (käsirelva- ja suurtükitehnikud, raadio- ja elektrotehnikud, pürotehnikud ning auto-tanki eriala spetsialistid). Vähesel erialaspetsialistide vajaduse ja kulutuste kokkuhoiu kaalutlustel suleti nimetatud kool pärast esimese lennu lõpetamist (vastav valitsuse otsus langetati juba 22. septembril 1922). Kooli sulgemisega seoses tõstatati „ühendatud sõjakooli” loomise idee¹³⁰, millest omakorda jõuti Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste moodustamise mõtteni.

„Juhitud soovist ilma asjale kahju sünnitamata saavutada veel suuremat kokkuhoidmist,” esitas sõjaminister Ado Anderkopp 28. augustil 1923 aastal valitsusele ettepaneku, ühendada tervikuks juba reorganiseeritud Allohvitseride Kool, Sõjakool, Mereväe Kadettide Kool ja kindralstaabi kursused¹³¹. Ettepanek kiideti heaks Vabariigi Valitsuse otsusega 29. augustil 1923. Liitumisega saavutati esialgsete hinnangute järgi personali vähenemine peaaegu saja ametisiku võrra, mis rahaliselt pidi võimaldama kokku hoida enam kui pool miljonit marka kuus¹³². Uue ühendasutuse koosseisu kinnitas Vabariigi Valitsus 19. septembril ning see hakkas kehtima alates 1. oktoobrist 1923. Lisaks kõrgematele

¹²⁷ Selle kohta vt teist artiklit siin väljaandes: Kõrgem Sõjakool 1921–1940.

¹²⁸ Sõjaministri päevakäsk nr 456, 28. juulil 1921 ja selle lisa (Ajutised määrused Sõjaväe õppeasutuste inspektori kohta). Ka hiljem, pärast Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste moodustamist allusid selle koosseisu kuuluvad riviüksused (Sõjakooli ja Allohvitseride Kooli õppeüksused) riviteenistuse küsimustes Tallinna garnisoni ülemale. Nii pidi Sõjakooli kaader täitma muuhulgas näiteks Tallinna garnisoni vahiteenistuse ülesandeid, see omakorda takistas väljaõppetöid. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülem taotles 1933. aastal Sõjavägede Staabi ülemalt, et õppeasutustest moodustataks iseseisev garnison, mida oleks Tallinna garnisoni ülem saanud käsutada vaid Sõjavägede Staabi ülema loal. (ERA 495–12–554, leht 338)

¹²⁹ Selle kohta vt viiendat artiklit siin väljaandes: Sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940.

¹³⁰ ERA 1856–1–33, leht 10.

¹³¹ ERA 496–4–355, leht 74.

¹³² *Ibid.*, leht 46.

sõjaväelistele kursustele ehk kindralstaabi kursustele ja vanemohvitseridele mõeldud informatsioonikursustele kuulusid õppeasutuste organisatsiooni alalisväge ohvitseride kursus, kehalise kasvatuse kursus, kadettide pataljoni (kaks kadettide kompaniid, tehniline kompanii, mereväe kadettide rühm ning aspirantide kursus), allohvitseride õppepataljoni (kolm laskurkompaniid ja raskekuulipilduja kompanii), suurtükidivisjon (kadettide patareid koos suurtükiväge aspirantide kursusega ja allohvitseride õppepatareid) ja (allohvitseride) õppeeskadron. Lisaks arvati õppeasutuste organisatsiooni juba varasemast Tondil asunud õppetökojad ja teised tugistruktuurid (töökompagnii, ambulants, veterinaarambulants). Ka Mereväe Kadettide Kool arvati esialgselt koos teiste üksustega (Sõjakool, Allohvitseride Kool, kindralstaabi kursused) õppeasutuste koosseisu, sest selle likvideerimine venis kuni 1924. aastani.¹³³

Ühendatud õppeasutuste ülema ametikoht eeldas sõjalise kõrgharidusega vanemohvitseri auastmes juhi kogemusi (vt lisa nr 1). Kuna kolonel Nikolai Reek lähetati samal sügisel Prantsusmaale ennast täiendama, siis kutsuti reservist õppeasutuste ülema ametikohale kolonel Jaan Rink. Viimane oli lõpetanud maailmasõja-aegse Vene Nikolai Kindralstaabi Akadeemia ja oli praktiseerinud sõja ajal armeekorpuse staabis. Vabadussõja ajal teenis ta diviisi staabiülemana, Kindralstaabi Valitsuse ülemana, Ülemjuhataja Staabi ülema kohusetäitjana ja enne reservi arvamist 1920. aastal ka Sõjavägede Staabi ülemana. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülem oli ühtlasi Kõrgemate Sõjaliste Kursuste ülemaks. Loodud ametikoha täitjal olid diviisiülema õigused.

1923. aasta sügiseks viidi ametlikult lõpule õppeasutuste administratiivne koondamine, mille eesmärgiks oli sõjaväe väljaõppe viimine ühtse juhtimise alla ja õppeüksuste koosseisude vähendamine, eriti majandusega tegelevate ametiisikute arvel.¹³⁴ Õppealalised ja sisulised õppemetoodilised ettevalmistused Eesti oludesse sobilike lahenduste leidmiseks olid sel ajal alles algusjärgus, kuid teatud alus muutusteks oli organisatsiooni näol loodud.

Üheks tinglikuks sõjaväe väljaõppe üldise suunitluse muutuse algtähtsuseks on loetud 1921. aastat, mil ilmus polkovnik N. Reeki käsiraamat „Lahingjuhatuse”¹³⁵. Kirjutises täiendati endisi Vene määrustikke ja juhendeid uemate, maailmasõja kogemustele tuginevate Saksa ja Prantsuse määrustike ning käsiraamatute põhimõtetega, eeskätt riviüksuste organisatsiooni alal. 1920. ja 1921. aasta oludes võttis õppeala värskendamine ja suunitluse muutmine aega. Suvorovi löögitaktika („*пуля дура, стык молодежи*”) oli paljudele nii omaseks saanud, et N. Reeki ja teist tuletaktika pooldajat alampolkovnik O. Sternbecki (laskeinspektor) peeti teatud piirini ketseriteks ehk nn tuletaktikuteks. 1921. aastal, pärast „Lahingjuhatuse” ilmumist sai see n-õ suunitluse muutmine ka ametliku tunnustuse, sest sõjaminister kindral J. Soots kiitis oma käskkirjaga

¹³³ ERA 496–4–355, leht 106 (Sõjaministri päevakäsk nr 410, 24. septembrist 1923).

¹³⁴ ERA 650–1–445, leht 3.

¹³⁵ **Reek, N.** 1921. Lahingu juhatuse. Käsiraamat riviõhvitserile. Tallinn.

„Lahingujuhatuse” heaks kui taktika õpetamise juhendi.¹³⁶ „Lahingujuhatuse” koostamine tulenes tollasest praktilisest vajadusest sellise õppevahendi järele. 1920. aasta sügisel avati kolonel Reeki juhtimisel 3. diviisis rooduülemate kursused, kus õppetöö tugines Lääne-Euroopa praktilisele õppemeetodile (õpetati seda, mida kompaniülem tegelikult oma töös vajas). „Lahingujuhatuse” autor ei saanud tookord väidetavalt oma tööd jätkata, sest 1920. aasta detsembris likvideeriti diviiside kursused ja avati Sõjakooli juures alalisväe ohvitseride kursused teistel alustel, kui see oli varem teostatud 3. diviisis¹³⁷.

Kindralstaabi kursustel ja Sõjakoolis asusid sõjaliste ainete alaliste lektoritena alates 1920. aasta sügisest tööle mitu endist nimekat Vene kindralit ja õppejõudu (Aleksandr Baiov, Dimitri Lebedev, Gleb Vannovski ja Mihhail Drake jt¹³⁸), kes olid kas põgenike või optantidena jõudnud Eestisse. Nad õpetasid oma aineid vene keeles. See takistas küll eestikeelse sõjalise terminoloogia arengut, kuid samas puudusid esialgu muud võimalused. Vabadussõja järel võeti sõjaväeteenistusse ka mitmeid Nõukogude Venest opteerunud rahuaegse ettevalmistusega ohvitseride. Vabadussõja vabast olustikust rahuaja teenistuse rutiinile üleminekuga kaasnesid teatud muutused sisekorras ja mentaliteedis. Kolonel Elias Kasak seostab oma mälestustes „kõva korra” ja Vene-aegse distsipliini taastamise püüdeid kindral Aleksander Tõnissoni sõjainistriks oleku ajaga (1920. aasta teine pool kuni 1921. aasta algus)¹³⁹. Paljudele Vabadussõjas osalenud ohvitseridele tundus ebaõiglane optantide määramine juhtivatele kohtadele. Pahameelt põhjustas ka asjaolu, et rahuajal teenistuse jätkamiseks sunniti maailmasõja-aegse kiirtevalmistusega ohvitseride õppima alalisväe ohvitseride kursustel. Paljudele tundus see ebaõiglane, sest maailmasõja ja Vabadussõja kogemustest oli kindlasti endistel kaadriohvitseridelgi palju uut juurde õppida¹⁴⁰. Mõnedes alalisväe kursuste kuulajates tekitas vastuseisu asjaolu, et kursuste esimeseks ülemaks määrati optant (alampolkovnik August Kilk), kes erinevalt paljudest kuulajatest polnud võidelnud Vabadussõjas¹⁴¹. Endistele Vene määrustikele tuginevate distsipliiniõuete kehtestamine võis paljudele tunduda endise vene vaimu taastamisena. Ka avalikkuses tekitas võõramaalaste ja optantide rakendamine sõjaväes pahameelt. Kuigi mõnede lektorite vastu suunatud kriitika võis olla osaliselt põhjendatud, tuleks seda siiski eristada üldisest ajakirjanduse veergudel kajastunud vene-vastasusest.

Ka Sõjakooli puhul toodi esile ettevalmistuse liigset teoreetilist, mille tulemusel puudusid väeosadesse lähetatud noortel ohvitseridel varasemad kokkupuuted sealse olukorra ja sõduritega. See tulenes asjaolust, et Sõjakooli

¹³⁶ **A. J.** [Aleksander Jaakson] 1926. Meie sõjaväe kasvatuse orientatsioonist. Kas ida või lääts? – Sõdur nr 4, lk 66–68. [Edaspidi *Jaakson* 1926]; Sõjainistri päevakäsk, nr 404, 9. juulil 1921.

¹³⁷ **Jaakson** 1926, lk 66–68.

¹³⁸ Sõjainistri päevakäsk nr 1035, 15. oktoobril 1920.

¹³⁹ **Kasak** II, lehed 83–87, 93–95.

¹⁴⁰ *Ibid.*, lehed 131–132.

¹⁴¹ Vt näit. ajaleht *Walwe*, nr 1 ja 2, 1921.

oli võimalik astuda otse koolipingist. Puudulikeks hinnati nii õppetöö organi-seeritust kui ka õppemeetodeid.¹⁴² 1921. aasta mai lõpul Sõjakooli katsete põhjal olukorrast sõjaministrile ette kandes luges õppeasutuste inspektor polkovnik Reek tulemusi nõrkadeks. Sellise olukorra põhjustena töid lektorid esile kadettide vähest vaimset võimekust, ohvitseride laiskust ja õpperaamatute vähesust. Reek luges juba tollal kehvade taktikaliste teadmiste ja oskuste peamiseks põhjuseks valet õppemethodikat. Ta pidas oluliseks minna seniselt puhtalt loengutele tuginevalt taktika õpetamiselt üle nn utilitaarmethodile, mille juurde pidid kuuluma praktilised tööd kaartidel ka talvisel perioodil. Praktiliste tööde läbi-viimiseks tuli kaasata ka Tallinnas teenivaid vanemaid kogemustega ohvitseri-¹⁴³ Taktika õpetamise puuduliku korralduse küsimuses pöördus 1922. aasta algul õppeasutuste inspektori poole oma ettepanekutega Sõjakooli ülem alam-polkovnik Villem Marder, kes luges vajalikuks loengute asemel suurema osakaalu andmist näitlike taktikaülesannete lahendamisele. Õppealajuhatajad ja lektorid olid olukorra ebarahuldavast seisust teadlikud ja nõustusid väljatoodud puudustega, kuid ei pakkunud välja lahendusi olukorra muutmiseks.¹⁴⁴

Kui kolonel N. Reek pärast õpingute lõppu 1925. aastal Eestisse naasis, määrati ta Kindralstaabi ülemaks. Järgnenud aastal esitas ta sõjaministrile ette-paneku reorganiseerida Kõrgema Sõjakooli õppetöö methodika Prantsuse Kõrgema Sõjakooli kogemustel ning eeskujul. Õppemeetodite küsimus muutus ägeda poleemika objektiks ajakirja *Sõdur* veergudel 1926. aasta esimesel poolel. Erinevalt õpetajate seminaridest ja politseikoolist hinnati sõjaväe õppeasutusi ainsaks, kus õppetöö tugines endisele, iganenud pedagoogilisele lähenemisele, st loengutele ja eksamitele, arendades mälu, kuid hävitades loomisvõimet.¹⁴⁵ Õppeasutuste ülema abi õppealal, kolonel Artur Salf, heitis *Sõduris* avaldatud kriitiliste artiklite autoritele ette valeandmete esitamist, mille kohaselt nõuti õppeasutustes tuupimist ja loengute sõna-sõnalist kordamist.¹⁴⁶ Vastusena kolonel A. Salfi märkustele esines N. Reek *Sõduris* pikema, ohvitseride kasva-tuse ja väljaõppe probleeme käsitletud artikliseeriaga, mis ühtlasi tutvustas kavandatud õppetööreformi sisu.¹⁴⁷ Reeki kavade alusel asuti õppetööd ümber korraldama. Eesmärgiks oli loengute ja suure hulga seostamata info edastamise asemel õpetada õpilastele töömethodeid, et tulevastest kindralstaabi ohvitseri-dest saaksid iseseisvalt mõelda ning tegutseda oskavad juhid. Õppetöö kesk-meks sai taktika õpetamine, ülejäänud õppeained pidid seda toetama.¹⁴⁸

¹⁴² **Kasekamp** 1928, lehed 82, 84–85.

¹⁴³ ERA 1856–1–49, lehed 39–40.

¹⁴⁴ ERA 1856–1–54, lehed 33 – 35, 41–42, 47.

¹⁴⁵ **Z.** 1926. Kas pea täis tarkust või loomisvõime? – *Sõdur*, nr 17/18, lk 370–371.

¹⁴⁶ **A. S.** [Artur Salf] 1926. Uute õppemethodide loojatele. – *Sõdur*, nr 24/25, lk 523, vt ka samas: **Traksmann, A.** “Sõduri” kaitseks põhjendamata süüdistuste vastu, lk 524–528.

¹⁴⁷ **Tõrvand, J.** 1926. Õppemeetodite revideerimisel. Lähemale elule! – *Sõdur*, nr 26/27, lk 546–548, **Reek** 1926, lk 548–556, 580–585, 606–611, 630–637.

¹⁴⁸ **Reek** 1926, lk 548–556; ERA 650–1–1037, lehed 80–81.

Järgmiste õppeala ümberkorralduste tulemusel lahkusid vaadeldava perioodi lõpuks õppealajuhtide ja õppejõudude kohalt vene rahvusest lektorid ja eesti rahvusest vanemohvitserid. Neid asendasid aja jooksul kindralstaabi kursuste ehk Kõrgema Sõjakooli lõpetajad, kellest mõned olid õppinud sõjaväe õppeasutustes Prantsusmaal. 1927. aasta sügisel saabus õpingutel Prantsuse Kõrgemast Sõjakoolist tagasi kolonelleitnant Aleksander Jaakson, kes määrati kolonel A. Salfi asemel Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema abiks õppealal. Sõjakooli taktika lektorina asus muude ametikohustuste kõrvalt tööle major Ilja (Elias) Kasak (oli Sõjakooli taktika lektoriks aastatel 1927–1933). Ta oli samal ajal ka Kindralstaabi 3. osakonna ülem ning oli lõpetanud Kõrgema Sõjakooli 1926. aastal. Järgmisel aastal määrati varem ajakirja *Sõdur* toimetajana senise õppemetoodika kohta kriitikat avaldanud kolonelleitnant August Traksmann Kindralstaabi 6. osakonna (väljaõppeosakonna) ülemaks. Sellega tõusid sõjaväe väljaõppe alal juhtpositsioonidele noorema põlvkonna ohvitserid, n-õ nooreestlased. Kõik kolm eelnimetatud ohvitseri olid enne maailmasõda õppinud kooliõpetajaks ja osalt ka sellel alal praktiseerinud, tundes seega pedagoogilise töö vastu huvi ning omades oskusi ja kogemust. Kui seni oli Sõjakoolis taktika õpetamises domineerinud paljud strateegia, sõjafilosoofia ja sõjakunsti ajaloo teoreetilised üldprintsüübid ning oli tutvustatud suuremate väekoondiste taktikat¹⁴⁹, siis nüüd muutus selle aine käsitus järk-järgult üha rohkem nooremohvitseridele vajalike teadmiste ja oskuste kesksemaks ning Eesti olusid arvestavamaks. Eriti puudutab see väikeste üksuste taktikat (üksikvõitlejast kuni kompanii suuruste üksuste tegevuseni), näiteks tegevuse põhimõtteid laiadel rindel ja metsastel aladel väikeste jõududega¹⁵⁰. Kuigi selle perioodi lõpuks veel terviklike õppekavade koostamiseni ei jõutud, ilmus samal ajal mitu olulist käsiraamatut ja õpikut. Nii avaldati 1927. aastal *Sõduri* väljaandena N. Reegi koostatud käsiraamat „Juhi otsus ja selle kujunemine”. Töö eesmärk oli kergendada ohvitseride praktiliste taktikaalaste tööde sooritamist. Raamat andis ülevaate taktikalistest probleemidest ja nende lahendusmetoodikast Belgia, Prantsuse ja Saksa uuemate määrustike ja käsiraamatute näitel. Järgneva perioodi algul ilmuvad veel oluliste käsiraamatutena Prantsuse väikeste üksuste metoodilise õppematerjali eestindus¹⁵¹ ja Sõjakooli lektor major Kasaku taktikaloengute põhjal valminud õpik¹⁵². Õppetööd takistavaks teguriks jääb nii sellel kui ka järgmisel perioodil alaliste õppejõudude puudumine või vähesus õppeasutustes, st õppetööd läbiviiv kaader teostas neid ülesandeid põhitöö kõrvalt õhtuti või nädalavahetustel.

Senistele põhimõtetele tugineva ohvitseride ettevalmistuse puhul pälvis kriitikat, et tulevasi ohvitseri võeti Sõjakooli vastu ilma eelneva sõjaväeteenistuse kogemusega. Väeosadesse saabuvad noored rühmaülemad olid uutes

¹⁴⁹ R. M. 1926. „Aspirandid aiavilja kasvatamas“. – *Sõdur*, nr 24/25, lk 528–533.

¹⁵⁰ Kasak III, leht 77.

¹⁵¹ Commandant Gérin. 1928. Väikeste üksuste lahing. Neli harjutust reljeef-plaanil. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna kirjastus.

¹⁵² Kasak, I. 1930. Taktika. Tallinn: Kaitseväge staabi VI osakonna kirjastus.

teenistusoludes kogenematud, kuna polnud nendega varem kokku puutunud. Kolonel Reek tõstis 1926. aastal eeskujuna esile Saksamaal *Reichswehri* ohvitseride väljaõppe, kus tulevane ohvitser õppis pikema aja vältel isiklikult nii sõduri kui ka allohvitseri kohuseid praktikas tundma¹⁵³. 1. aprillil 1927. aastal valitsuse poolt kinnitatud uue Sõjakooli kasvandikkude vastuvõtmise ja vabastamise seadluse alusel hakati nõudma, et kadett oleks enne Sõjakooli astumist viis kuud väeosas sõdurina teeninud¹⁵⁴. Kuna aga samal aastal vastuvõttu Sõjakooli kadetikursusele ei toimunud, siis tegelikult pääses see põhimõtte maksvusele alles alates 1. oktoobrist 1928 kehtima hakanud ohvitseride ettevalmistamise seadlusega¹⁵⁵. Selles N. Reeki sõjainistriks oleku ajal kehtestatud seadluses võib leida mõningaid Saksa *Reichswehri* nooremohvitseride ettevalmistamise korra mõjusid.

Hiljem, meenutades sõjaväe väljaõppe olukorda enne 1926. aastat, konstateeris N. Reek, et õppeasutuste inspektoriks oleku ajal (kuni 1923) tundis ta küll puudusi ja nägi vigu, kuid ei saanud ega osanud tol korral tööd selliselt korraldada, „et oskused oleks vedajaks ja teooria toetajaks”. Läänest tagasi tulles selgus nii mõnigi asi, mis enne tähelepanuta oli jäänud, mistõttu hindas Reek 1926. aastat sõjaväe väljaõppe ja kasvatustöös pöördeliseks.¹⁵⁶

Tollal puudus veel pikaajalisem nägemus ohvitseride kaadri planeerimisest, mistõttu arvestati eelkõige hetkevajadustega. Aastatel 1922–1925 tuli juurde umbes kolm korda vähem ohvitseri, kui neid teenitusest lahkus – vastavalt 222 ja 611 (vt lisad nr 2 ja 4)¹⁵⁷. Sõjainisteeriumi korraldusel 1926. aastal Sõjakooli suurtüki-, inseneri-¹⁵⁸ ja mereklassidesse¹⁵⁹ uusi kasvandikke enam vastu

¹⁵³ Reek 1926, lk 630–637; vt ka Reek, N. 1926. Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest – Sõdur, nr 5, lk 90–92.

¹⁵⁴ Riigi Teataja 1927, 41, lk 565–566.

¹⁵⁵ Riigi Teataja 1928, 52, 325.

¹⁵⁶ E. 1928. Pataljoni ülemate kursused. Esimese kursuse avamine sõjainister kindral N. Reekilt S. Ü. Õ. 13. aprillil 1928 – Sõdur, nr 15/16, lk 532–536.

¹⁵⁷ ERA 495–12–467, leht 3–9.

¹⁵⁸ 1923. aasta sügisel likvideeritud iseseisva Sõjaväe Tehnikakooli asemel moodustati Sõjakooli koosseisus tehniline kompanii (tegutses üherühmalisena). Pärast kahe lennu side- ja pioneererialadel lõpetamist, lõpetati ka kompanii tegevus 1927. aastal.

¹⁵⁹ 1919 aasta sügisel asutati Sõjakooli juures mereväe kadettide klass. 1920. aasta sügisel alustas kool iseseisvat tegevust Mereväe Kadettide Kooli nime all. Koolis avati samal ajal lisaks mereväe kursusele ka mehaanikute klass (kool jagunes sellele vastavalt rea- ja mehhaanika jaoskonnaks). Esimeses, 1919. aasta lõpul õpinguid alustanud lennus lõpetas 1921. aasta detsembris kaheksateist kadetti, kes ülendati mereväe nooremleitnantideks. 1923. aasta sügisel lõpetas kooli mehhaanika jaoskonna kuus ohvitseri-mehhaanikut. 1923. aasta sügisel Mereväe Kadettide Kool likvideeriti ja kuusteist vastava eriala kadetti viidi üle Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustes moodustatud Sõjakooli mereväe kadettide rühma koosseisu. Mereväe kaadriohvitseri valmistati siit alates ette Sõjakooli juurde loodud mereväe kadettide klassis (kolmeaastase kestvusega kursus, mis riviliselt moodustas Sõjakooli mereväe kadettide rühma). Teine mereväe ohvitseride kursus alustas 1921. aasta septembris Mereväe Kadettide Koolis, kuid viidi 1923. aasta sügisel õppeasutuste merekadettide rühma koosseisu. Mereväe kadettide klassi lõpetas kaks lennu (1924 – 15 ohvitseri, 1928 – 20 ohvitseri).

ei võetud. Sõjakooli tehnikakompanii suleti pärast 1927. aasta lendu, samuti suleti pärast 1928. aasta lendu ka mererühm. Jalaväeklassi tuli aga tingimustele vastavaid soovijaid võtta *piiramata arvul*¹⁶⁰. Inseneriväe- ja mereväeohvitseride ettevalmistamine lõpetati ilmselt seetõttu, et nende erialade ohvitseride arv ei olnud Eesti oludes väga suur, mistõttu oli neil erialadel selleks ajaks lõpetanud või lõpetamas vajalik hulk kaadriohvitseride. Järgneva nelja aasta jooksul, s.o 1926–1929 tuli ohvitseride juurde rohkem kui lahkus teenistusest: vastavalt 424 ja 282¹⁶¹ (vt lisad nr 2 ja 4). Niinimetatud piiramatul arvul jalaväeohvitseride väljaõpetamisega üritati ilmselt vahepeal tekkinud kaadri puudujääki kõrvaldada. Suuremal hulgal jalaväe ohvitseride koolitamine oli tõenäoliselt kõige odavam ja lihtsam viis kaadripuudujäägi likvideerimiseks. Nende teadmisi sai vajalikul erialal täiendada ka hiljem. Arvatavasti planeeriti väiksema osatähtsusega eriväelike ohvitseride kontingenti täiendada erikorraldustega vastavalt vajadusele pärastpoole.

2. Ohvitseride väljaõpe uutel alustel: 1928–1934

Esimene Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste raamseaduse koostamise katse tehti seoses kaitseväeteenistuse seaduse jõustamisega 1927. aastal. Sõjaministri käsul valmistati õppeasutustes 1926.–1928. aastatel ette vastav seadluse projekt¹⁶², kuid ilmselt jäi see seadlusena realiseerimata 1920. aastate lõpul nii väljaõppe aluspõhimõtetes, struktuuris kui ka ohvitseride kaadri planeerimises aset leidnud muudatuste tõttu.

1931. aastal fikseeriti eraldi seadlusega Kõrgema Sõjakooli eesmärk ja tegevuse alused¹⁶³. Sellega sätestati õppeasutuse eesmärgina ohvitseridele kõrgema sõjalise hariduse andmine, eriti relvastatud jõudude organiseerimise, juhtimise ja teiste riigikaitseküsimuste teadusliku läbitöötamise ja rakendamise alal. Kõrgema sõjalise hariduse kaudsemaks eesmärgiks oli Eesti oludesse sobivate ühtsete juhtimis- ja töömeetodite (doktriini) väljatöötamine ja juurutamine ohvitserkonnas. Kaugemaks eesmärgiks oli anda ühtlane ettevalmistus kogu ohvitseride kaadrile, kes teenisid rahu- või sõjaajal rügemendi- ja üksiku pataljoniülema, selle staabiülema või suurtükiväegrupi ülema ehk sellele vastaval muul ametikohal ning kõrgematel positsioonidel. Õppesüsteemi eesmärgiks oli

Teise lennu lõpetamise järel 29. aprillil 1928 lõpetas ka mereväe kadettide klass (mererühm) oma tegevuse. Mereväe kaadriohvitseride ettevalmistamises tekkis nüüd pikem seisak. Erandina lähetati 1932. aasta suvel kaks aspirantide kursuse lõpetajat Soome Meresõjakooli, mille lõpetamisel (1934) ülendati nad nooremleitnantideks. Lisaks täiendati mereväe kaadriohvitseride koosseisu erandkorras ka reservlipnikele katsete korraldamisega. Nii ülendati 1935. aastal mereväe kaadriohvitseriks ka kaks vastavad katsed sooritanud lipnikku (vt ka lisa nr 2).

¹⁶⁰ ERA 650–1–125, leht 94.

¹⁶¹ ERA 495–12–467, leht 3–9.

¹⁶² ERA 650–1–126; ERA 650–1–156, lehed 638–688; ERA 650–1–192, lehed 152–203.

¹⁶³ Riigi Teataja 1931, 64, 518.

valmistada ette iseseisvalt mõelda ja töötada oskavaid juhte. Viimast peeti Eesti oludes eriti tähtsaks, sest arvati, et sõjaväe väikese arvukuse juures kujunevad võimalikud sõjategevuse rinded väga laiaks, mistõttu juhtivatel positsioonidel olevad ohvitserid pidid tegema palju iseseisvaid otsuseid. Lisaks käsitleti Kõrgemat Sõjakooli ka kui sõjandusuuringute keskust.

Õppeasutuses tehtava töö olulisust ja väärtustatust näitab seegi, et kõiki eelnimetatud tahke esile tuues otsustati majanduskriisist tuleneva kulude kärpimise vajaduse tingimustes 1933. aastal Riigikaitse Nõukogus üksmeelselt, et Kõrgema Sõjakooli tegevust ei peatata ajutiselt.¹⁶⁴ 1931. aastal valmis terviklik kahe-aastase kursuse õppekava, mis võidi Kõrgema Sõjakooli kuulajatele kursuse algul välja jagada¹⁶⁵. Tulenevalt asjaolust, et Vabadussõja ajal ja selle järel omandasid mitmed sõjaaegse ettevalmistusega ohvitserid väeosade ülemate jt ametikohad, milleks nende sõjaline kvalifikatsioon polnud piisav, otsustati kindralstaabi kursuste asutamise järel komandeerida osa vanemohvitseri kursusele vabakuulajana, nõudmata neilt sisseastumiskatsete sooritamist ning tagades samas neile nende senise ametikoha. Alates 1931. aastast kehtima hakanud Kõrgema Sõjakooli seadluse alusel tuli ka kursusele komandeeritavatele ohvitseridele korraldada eraldi sisseastumiskatsed. See näitab huvi tõusu õpingute vastu. 1931. aastal vastu võetud Kõrgema Sõjakooli seadluses sätestati, et kursusele komandeeritud ohvitseride arv ei tohtinud ületada 1/6 vastuvõetavate üldarvust. 1934. aastal muudeti Kõrgema Sõjakooli seadlust, nii et edaspidi võis komandeeritavate ohvitseride arv ületada 1/6 õppurkonnast. Siiski ei tohtinud see ületada poolt vastuvõetavate üldarvust.¹⁶⁶ Nii oli VII ja VIII lennus lähetatuid ligi pool (sisseastumisaeg vastavalt 1934. ja 1936. aastal). Viimati mainitud lendude komplekteerimisel anti teatud osale vanemohvitseridest veel võimalus oma haridust täiendada. 1934. aastal avati lisaks juhtimise ja staabiteenistuse kursusele Kõrgemas Sõjakoolis ka sõjamajanduse haru. Alates juhtimise ja staabiteenistuse IX lennust ja sõjamajanduse II lennust (1938) komplekteeriti kursusi ainult ühtsete sisseastumiskatsete alusel. Õppetöö Kõrgemas Sõjakoolis korraldati selliselt, et umbes seitsekümmend protsenti tundidest olid mõlemal osakonnal ühised ning õppekavade eriosa moodustas kolmkümmend protsenti ainetest¹⁶⁷.

Kõrgema Sõjakooli õppemetoodikas kujunesid aja jooksul domineerivaks mitmesugused iseseisvad praktilise või teoreetilise iseloomuga (kirjalikud) tööd ja ülesanded. Oluline osa oli ka taktikalistel, sõjageograafilistel või sõjaajaloolise suunitlusega välisõitudel ja ekskursioonidel.¹⁶⁸

1927. aastal lõpetas viimane alalisväe ohvitseride kursus, millega lõpetati sõjaaegse ettevalmistusega ohvitseride teadmiste ja oskuste täiendamine. 1928. aastal alustasid tegevust pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate ühendatud

¹⁶⁴ ERA 988–1–1, leht 22; ERA 988–1–2, lehed 29–31.

¹⁶⁵ ERA 650–1–342, leht 63.

¹⁶⁶ Riigi Teataja 1934, nr 33, 288.

¹⁶⁷ **Rannamets** 2003, lk 38.

¹⁶⁸ Selle kohta vt teist ja kolmandat artiklit siin väljaandes.

kursused (edaspidi lühendatult PKP kursused), mida võib teatud mõttes pidada alalisväe ohvitseride kursuste uuendatud jätkuks nii töö organisatsiooni kui metoodika poolest. Kursuse eesmärk oli anda ohvitseridele, kes juba teenisid või kandideerisid pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate kohtadele, kutseoskusi nende üksuste juhtimiseks ja väljaõpetamiseks. Kursused komplekteeriti kuulajatega komandeerimise teel. Kuulajaskond kursustel varieerus aastemetelt leitnandist kolonelleitnandini. PKP kursuste ellukutsumise vajaduse tingis 1928. aastal teostatud sõjaväe reform, millega mindi üle üheaastasele ajateenistusele (maaväes). Sellega seotult oli kursustel rõhuasetus õppemetoodilistel küsimustel, mille eesmärgiks oli väljaõppe tõhustamine ja kogu sõjaväe õppeprotsessi metoodilise ühtsuse tagamine.

Kursus jagunes põhiosas kaheks õppeperioodiks, mille esimene, kevadine osa, sisaldas infoleenguid (N. Liidu relvajõududest ja lahingudoktriinist, Eesti poliitilis-strateegilisest seisukorrast, mobilisatsioonist, väeosa majandusest, sõjapsühholoogiast jm), teoreetilist sõjatehnilist ja taktikalist ettevalmistust ning õppe- ja kasvatustöö organiseerimise metoodikat. Lisaks näitlike harjutustundide jälgimisele tuli igal kuulajal kursuste kestel anda ajateenijate grupile kaks iseseisvat praktilist tundi ning koostada vastavad tunnikavad. Programmi kuulusid ka relvastuse ja varustuse korrashoid ja ülevaatus, laskeosavuse arendamine ja kehaline kasvatus (võimlemine, ratsutamine). Teine, suvine periood, oli n-õ lahingukool, mille käigus viibiti laagrites ja juhtimisharjutustel maastikul ning tutvuti ekskursioonide käigus teiste väeliikide ja väeosadega. Kompaniiülematega võeti üksikasjalikumalt läbi kompanii- ja pataljoni lahingutegevuse juhtimise küsimused ja anti neile üldteadmisi rügemendi juhtimisest. Pataljoniülematega käsitleti rügemendi ja pataljoni juhtimist üksikasjus, lisaks anti neile üldteadmisi brigaadi lahingutegevuse kohta. Üheks kursuse eesmärgiks oli ka väeliikidevahelise koostöö harjutamine ning juhtide omavahelise suhtluse tihendamise, et arendada ühiste vaadete ja arusaamade (doktriini) kujunemist sõjaväes. Eesmärgist lähtuvalt osales 1932. aasta suvel toimunud IV lennu välisõidul ka kaheksa reservohvitseri. Antud välisõidu puhul oli reservohvitseride kaasamise näol tegemist ilmselt ühekordse ettevõtmisega, mis ei kandnud regulaarset iseloomu. Kursuste kestvuseks kujunes algul kuus kuud, mis vähenes lõpuks teoreetilise osa kärpimise tõttu kolme kuuni. Õppetöö oli korraldatud nii, et osa sellest oli eri taseme kursustel (pataljon, kompanii, patarei) ühine ja osa eraldi.¹⁶⁹

Kursuse eeskuju või analoogina leidsid äramärkimist Saksa lahingukoolid (*Kampfschule*). Kui viimastes oli tegevuse keskmises peamiselt lahinguline väljaõpe, siis PKP kursustel oli teiseks oluliseks momendiks õppemetoodika käsitlemine.¹⁷⁰ Pataljoniülemate kursusel õppinud kolonelleitnant Jaan Junkur

¹⁶⁹ ERA 650–1–445, lehed 10–12; ERA 650–1–248, lehed 77–78; r.–n. 1932. PKP ühendatud kursuste IV lennu lõpetamise puhul. – Sõdur nr 27/28, lk 710–712; –st–. 1933. PKP kursuse viies lend lõpetas töö. – Sõdur nr 29/30, lk 869–871.

¹⁷⁰ E. 1928. Pataljoni ülemate kursuse 1-ne lend. – Sõdur, nr 34/35, lk 1001–1003.

võrdles 1931. aastal *Sõduri* veergudel¹⁷¹ selle õppetöö sisu ja korraldust Prantsusmaal korraldatud kaptenite ja majorite õppetsükliga (*Cycle d'instruction des commandants*). Kirjutise autor oli eelnevalt lõpetanud vastava õppekursuse Prantsusmaal. Junkuri kriitika Eestis korraldatud kursuse aadressil lähtus tõigast, et Prantsuse kursuse põhiiseloome oli puhtalt taktikalise suunitlusega, mistõttu selle programmis ei figureerinud ei praktilised tunnid, üldhariduslikud loengud ega isiklikud laskeharjutused. Leides, et Prantsusmaal kapteni ja majori auastmeni jõudnud ohvitserid olid oma alluvate kasvatamise ja õpetamise küsimustes juba küllalt kogenud ning iga ohvitser pidi ise oma vaimse ning füüsilise arengu eest hoolt kandma, ei mõistnud Junkur kodumaisel kursusel temale esitatud teistsuguseid nõudeid. Kolonelleitnant Junkuri kriitikast jääb mulje, et teda häirisid kõige enam kursuse kavasse kuulunud praktilised tunnid, üldhariduslikud loengud, relvade hooldus ja laskeväljaõpe ning kehaline kasvatus. PKP kursuste juhataja ja Kaitsevägeade Staabi 6. osakonna ülem selgitasid oma vastuartiklites Junkurile Eesti oludest tulenevaid kursuse metoodilisi eripärasid¹⁷². Kursuse põhiideeks oli lisaks juhtimisalaste teadmiste ja oskuste värskendamisele tõhustada ja ühtlustada ajateenistuse lühendamise tingimustes väljaõppeprotsessi väeosades. Selleks täiendati juhtide vastavaid teadmisi ja oskuseid. Täiendamise hulka kuulusid ka isiklikud praktilised harjutused.

PKP kursused tegutsesid Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste koosseisus kuni 1934. aastani. Selle aja jooksul käis kursustelt läbi enamik tegevaid pataljoni-, kompanii-, ja patareieülemaid. Vastavate üksuste võimalikeks ülemateks kandideerijad ei olnud selleks ajaks veel kursustele pääsenud.¹⁷³ Kursused lõpetas kokku 230 ohvitseri (pataljoniülemate kursuse 66, kompaniiülemate kursuse 124 ja patareieülemate kursuse 40)¹⁷⁴. Kursuste katkemise põhjuseks võis olla asjaolu, et enamik vastavate üksuste ülemaist olid täienduskursuse läbinud. Samas korraldati 1934. aastast alates ümber kaadrisõjaväelaste täiendusõpe. Vajalike kursuste läbiviimiseks ette nähtud vahendid olid sellel ajal kärbitud miinimumini, mistõttu otsiti uusi ja ratsionaalsemaid lahendusi kaadri täiendusõppe korraldamiseks.

Selles olukorras korraldati 1934. aasta suvel Petseri Põhjalaagris kaitseväge õppetsentrum.¹⁷⁵ Laagrisse koondati kaadrit vastavalt võimalustele (ohvitserid ja üleajateenijad-allohvitserid). Õppetsentrumi eesmärkideks oli kaadri teadmiste täiendamine uuema sõjatehnika küsimustes (tankid ja tankitõrjerelvad, sõjagaas), taktikaliste teadmiste täiendamine jalaväge saaterelvade rakenda-

¹⁷¹ **Junkur, J.** 1931. Märkmeid ja mõtteid pataljoni-, kompani- ja välisuurtükiväge patareieülemate ühendatud kursuse puhul. Võrdlusi prantsuse majorite õppetsükliga. – *Sõdur* nr 29/30, lk 800–806.

¹⁷² **A. T.** [August Traksmann] 1931. “Ääremärkuste“ puhul. – *Sõdur* nr 33/34, lk 905–906; **Grabbi, H.** 1931. Asjatuid märkmeid ja vildakuid võrdlusi. J. Junkuri kirjutiste puhul “*Sõduri*“ nr.nr. 29/30 ja 33/34. – *Sõdur* nr 35/36, lk 959–962.

¹⁷³ ERA 650–1–445, lehed 10–12.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ ERA 495–12–604, lehed 678–679.

miseks tankitõrjel (võitluseks *motomehhaniseeritud vägedega*), taktikaliste teadmiste ja praktiliste oskuste süvendamine väikeste üksuste juhtimisel lahingus ja koostöö teiste väeliikidega, uute rivistuste, võitlusviiside ja võitlusvahendite praktiline katsetamine, isikliku relvakäsitlusoskuse arendamine ning väljaõppemeetodite arendamine ja ühtlustamine.

Taktikalise õppe peamine raskuspunkt oli esimeses, 1934. aasta suvel korraldatud õppetsentrumis tankitõrje küsimustel. Töö õppetsentrumis oli korraldatud praktilise töökooli¹⁷⁶ põhimõttel. Õppetsentrumis moodustatud üksused koosnesid ohvitseridest ja allohvitseridest, kes pidid isiklikult praktikas kogema kõiki neid füüsilisi pingutusi, mida nad nõudsid sõdurilt. Kaudsemaks õppetsentrumi eesmärgiks loeti kaadri omavaheliste sidemete tugevdamist, üksteise tundmaõppimist ja ühiste arusaamade kujundamist. Õppetsentrumi idee, mугandatuduna Eesti oludesse, pärines Saksamaalt. Kindralmajor N. Reek kui arvatav õppetsentrumi mõtte algataja ja propageerija oli juba enne Sõjavägede Staabi ülema ametisse nimetamist 2. diviisi ülemana praktiseerinud allüksuste kaadri koondamist laagrisse praktilise väljaõppe eesmärgil.¹⁷⁷ 1935. aastast alates korraldati nii talvine kui ka suvine õppetsentrum juba Tondil õppeasutuste juures.

1928. aastal kehtestatud „Ohvitseride ettevalmistamise seadlusega“¹⁷⁸, mis rakendus alates sama aasta oktoobrist, eeldati kõigilt Sõjakooli astujailt täielikku keskharidust ja eelnevat noorsõduri kursuse läbimist. Seadluse alusel loodi Sõjakoolis kolm klassi: aspirantide klass, kadettide noorem klass ja kadettide vanem klass. Kaadriohvitseri kutse omandamise eelduseks sai nüüd aspirantide klassi eelnev lõpetamine¹⁷⁹. Sellega taotleti teatud ühtsust reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistamise aluspõhimõtetes. Uue korra järgi ei olnud ohvitseri kasvatamine ja väljaõpe enam ainult Sõjakooli ülesanne, vaid seda toetasid ka riviväeosad. Tulevase ohvitseri teenistus algas noorsõdurina väeosas ning Sõjakooli õppuste vaheaegadel jätkus see noorte instruktorina, jaoulemana, rühmavanemana ja rühmaülema kohusetäitjana. Kaadriohvitseri kolmeaastasest ettevalmistusest möödus selle kava järgi kaks aastat Sõjakoolis ja üks aasta väeosades (vt lisa nr 6). 1929. aastal Sõjakooli lõpetanud saja kadeti hulgas oli

¹⁷⁶ Töökool – 19.–20. sajandil arenenud uuendus- ehk reformpedagoogiliste voolude koondmõiste. Nende suundade eesmärk oli (õpilaste iseseisva) töö põhimõttele tuginedes reformida õppetöö pedagoogilisi ja psühholoogilisi aluseid, rakendades tööd kasvatus- ja õppeabinõuna pedagoogilistel eesmärkidel. Praegusel juhul peetakse silmas õppemetoodikat, mille puhul teooria (loengud) oli vaid teemasse sissejuhatavaks osaks, vajalikud oskused ja töövõtted omandati aga praktilise tegevuse käigus.

¹⁷⁷ **Reek, N.** 1934. Õppetsentrum. – Sõdur nr 33/34, lk 855–857.

¹⁷⁸ Riigi Teataja 1928, 52, 325.

¹⁷⁹ Näiteks avaldas 1929. aastal soovi astuda Sõjakooli kadettide klassi 50 ajateenijat-aspiranti, 36 üleajateenijat-aspiranti ja 5 reservlipnikku (kokku 91). Neist võeti vastu 32 ajateenijat-aspiranti, 27 üleajateenijat-aspiranti ja 2 reservlipnikku (ERA 650–1–1947, leht 8).

esmakordselt kakskümmend üleajateenijat, kes eelneva ettevalmistuse ja üheaastase kadettide vanemas klassis kestnud õpingute järel ülendati ohvitseriks¹⁸⁰.

Kolonelleitnant August Kasekampi hinnangul sarnanes uue seadlusega kehtestatud Sõjakooli organisatsioon kõige enam tollastele Saksamaa sõjakoolidele. Kuigi Eesti puhul oli kadeti üldine sõjaline ettevalmistusaeg ühe aasta võrra lühem (Saksamaa eeldati pooleteiseaastast eelnevat sõduriteenistust), oli samas juhtimisalane ettevalmistus Sõjakoolis ja praktika väeosades siin kahe kuu võrra pikem¹⁸¹. Samuti ei olnud tollal ei Saksa- ega Prantsusmaal Sõjakooli astumiseks tingimata vaja omada täielikku keskarhidust.¹⁸²

¹⁸⁰ ERA 650–1–1825, leht 5.

¹⁸¹ **Kasekamp** 1928, lehed 96–97. Alates 1920. aastate algusest nõuti Saksamaal *Reichswehri* ohvitserikandidaadilt täieliku gümnaasiumi kursuse eelnevat läbimist, sobilikke iseloomuomadusi ja eeskujulikku füüsilist seisundit. Ohvitseriks pürgimise võimalused jäid siiski avatuks ka sõduritele, kes gümnaasiumiharidust ei omanud. Kuid nende jaoks oli see protsess aeganõudvam ja oluliselt raskem, mistõttu 1920. aastate keskepaigas jõudis selliseid kandidaate ohvitserikutteni küllaltki vähe. Ohvitseri väljaõppe esimene etapp oli kuuekuuline teenistus sõdurina (reamehena) rügemendis. Pooleaastasele reamehe kursusele lisandus veel aastane teenistusperiood, kus kandidaat teenis rügemendis noorema allohvitserina jaoülemal kohal. Seega kulus teenistuseks rügemendis kokku poolteist aastat, millise perioodi lõpul nimetati õppurit juba lipnikuks, mitte enam kandidaadiks. Rügemenditeenistuse järel oli ohvitseriks pürgija kolm kuud rügemendiga diviisi manöövritel, misjärel ta lähetati edasisteks õpinguteks väeliigi kooli. Kõik kandidaadid pidid esimese aasta õppima jalaväekoolis. Eksamil neljapäevaste tulemuste tõttu väljaselekteeritud saadeti tagasi üksusse, kus nad vabastati teenistusest. Esimese aasta lõpetajad viidi teiseks aastaks üle vastava väeliigi erialakooli. Teise õppeaasta lõpul sooritatud eksamite tulemusel sõeluti välja veel osa kandidaate. Väljavalitud nimetati vanemlipnikuks ja saadeti tagasi rügementi, kus neil tuli enne ülendamist läbida veel viimane mõnekuuline faas. Kandidaadid teenisid nüüd rügemendis rühmaülemana ja läbisid õppekursuse, mis sisaldas loenguid, välireise ja võõrkeelekursusi. Viimase perioodi lõpul pidid kandidaadid pälvima rügemendi ohvitseride ja selle ülema lõpliku atesteeringu ülenduseks. Kogu väljaõppe ja selektsiooniprotsess võttis aega ligikaudu neli aastat, alates tegevteenistuse astumisest. *Reichswehri* ohvitseride väljaõppeprogrammi on hinnatud läbi aegade üldse üheks pingelisemaks. Pooleteistaastane teenistuspraktika reamehe ja noorema allohvitserina pakkus hulgaliselt teenistus- ja juhtimiskogemusi, mis tagas tulevasele ohvitserile sõdurite ja allohvitseride respekti. Kaks ohvitserikoolides veedetud õppeaastat olid pigem praktilise kui teoreetilise suunitlusega. Üldesmärk oli õpetada noored kasvandikud headeks rühma, kompanii ja pataljoni taseme rivi juhtideks, mistõttu heideti kõrvale kõik üleliigne ja selliseks ettevalmistuseks otseselt mittevajalik (näiteks strateegia klassikute käsitlemine). Vt näiteks **Corum** 1992, pp 77–84.

1928. aastast alates Eestis kehtestatud nooremohvitseride väljaõppe üldsuunitluses ning väljaõppe üldpõhimõtetes ja organisatsioonis võib leida tollase Saksamaa ohvitserikoolitusega mõningaid sarnasusi. Oluliseks erinevuseks oli asjaolu, et Saksamaal oli Versailles' rahulepingu alusel keelatud reservohvitseride ettevalmistamine. Eestis integreeriti 1928. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadlusega reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistamine. Üldse oli Saksamaal lubatud sel perioodil omada saja tuhande mehe suurust sõjaväge, millest ohvitseride kaader tohtis moodustada neli tuhat. Eestis ulatus sõjaväe suurus sama määranu ideaalsel juhul sõjaaja koosseisude mobiliseerimise korral. Sõjaväe kaadri väikese arvu kompenseerimist selle kvaliteedi nõuetele vastavalt väärtustati ka Eesti oludes. 1928. aasta seadluse alusel selekteeriti ohvitserikaadrit ajateenistuse algul (valik Sõjakooli aspirantide

Seadlus määras kindlaks vaid jalaväehvitseride ettevalmistamise korra, teiste väeliikide puhul oli see ette nähtud sõjaministri erikorralduste alusel. 1930. aastal kehtestati uus ohvitseride ettevalmistamise seadlus¹⁸³, mis eelnevaga võrreldes põhimõttelisi muudatusi kaasa ei toonud. Olulisemaks uuenduseks oli väljaõppe ajakava otstarbekohasem korraldus. 1928. aasta seadluse järgi võeti aspirantidega läbi allohvitseri ja reservohvitseri kursus jaanuarist juuli lõpuni. 1930. aasta seadluse alusel läbisid aspirandid septembri algusest oktoobri lõpuni kapralikursuse ning novembrist mai lõpuni allohvitseri ja reservohvitseri õppe. Aastatel 1929–1931 valmisid ka terviklikud õppekavad Sõjakooli aspirantide ja kadettide klassidele¹⁸⁴. 1928. aasta seadlusele tuginedes kinnitas sõjaminister 1929. aastal esimese tervikliku Sõjakooli aspirantide klassi õppekava. Ohvitseride ettevalmistamise seadluses püstitatud eesmärgi kohaselt tuli selle kava järgi valmistada aspirantidest sõjaaegseid juhte, kes pidid olema võimelised igas lahingolukorras rühma, vajaduse korral ka kompanii tegevust juhtima ning oskama juhatada allüksuse väljaõpet sõjaajal. Õppekavas ette nähtud väljaõppe põhirõhk oli praktiliste oskuste omandamisel. Sellele põhimõttele vastavalt oli õppekava praktilisele osale määratud 76,8% üldõppeajast ja teoreetilisele osale 23,2%. Taktikale oli pühendatud suurem tähelepanu nii sõjaliste kui ka eriõppeainete kavas. Aspirantidele oli ette nähtud 38 auditoorset loengut taktika põhimõtete ja peamiste lahingutüüpide kohta üldteadmiste andmiseks. Omandatud teoreetilised teadmised viidi ellu kuue kaardiharjutusega. Töö organiseeriti gruppides (10 aspiranti grupis); tähelepanu pöörati õppija individuaalsetele võimetele, otsuse langetamise oskusele, selle põhjendamisele, eriti aga käskude ja korralduste andmisele, samuti tulejuhtimise oskuste õpetamisele, niipalju kui seda kaardil ja liivakastil oli võimalik omandada. Loengutel ja kaardiharjutustel omandatud teadmiste kontrolliks oli ette nähtud kaks kodust tööd. Suviste tööde perioodil oli kavas kuus päeva taktikalisi töid maastikul, kus välioludes tuli rakendada talvel õpitud teoreetilisi teadmisi ja kaardiharjutuste oskusi. Siingi viidi tööd läbi gruppides. Sõjaväe eriõppeainetele ette nähtud 673-st praktilisest ja teoreetilisest tunnist hõlmas 182 tundi laskeasjandus ja

kursusele) ja selle lõpul (valik Sõjakooli kadetikursusele). 1935. aasta seadluse alusel täiendati kaadriohvitseride selektsiooniprotsessi veelgi lisanduvate uute praktikaperioodide ja katsete näol.

¹⁸² **Kasekamp** 1928, lehed 96–97. Kuigi täieliku gümnaasiumihariduse omamine oli näiteks Saksamaal nii enne kui ka pärast Esimest maailmasõda üheks oluliseks kriteeriumiks ohvitserikandidaatide valikul, peeti üldhariduslike näitajate kõrval oluliseks iseloomu ja sotsiaalset päritolu (eelstatud olid aadli, aga ka riigiametnike ja kodanlikest peredest pärinevad noormehed). Selle kohta vt näiteks: **Boog** 1998, pp 119–134.

¹⁸³ Riigi Teataja 1930, 71, 492.

¹⁸⁴ K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekava: käsitamiseks võtta 3. V 1929. Tallinn: K.Ü.Õ. Sõjakool, 1929, lk 1–59; K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Esimene jagu, Aspirantide õppekavad: I kaprali kursus. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930, lk 1–50; K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1931, lk 1–66; K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Teine osa, Kadettide õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930, lk 1–90.

sama hulk tunde nähti ette taktikalisele ettevalmistusele, ülejäänud õppeainete osakaal oli juba oluliselt väiksem.

1930. aastal kinnitatud Sõjakooli kadettide õppekavad seadsid kõikide väeliikide ohvitseridele ühisel nooremas klassis eesmärgiks valmistada ette rühmaülemaid, kes tunneksid põhjalikult jalaväe lahinguomadusi, mõistaks kasutada vastavaid relvi, oskaks juhtida rühma lahingus ja teostada selle väljaõpet. Vanema klassi (eriklassi) lõpetaja jalaväe erialal pidi suutma juhtida rühma ja kompaniid lahingus koostöös teiste väeliikidega ning omama oskusi jalaväe rühma väljaõppe juhtimiseks. Raskekuulipilduja eriala lõpetaja pidi olema võimeline kuulipildujarühma juhtimiseks lahingus ja selle väljaõppe teostamiseks. Suurtükiväe eriala lõpetajad pidid olema võimelised nii lahingus kui ka meeskondade väljaõpetamisel edukalt täitma patarei tulejuhi, patarei ohvitseri ja rühmaülema ülesandeid.

Et nii rahuaja õppetöö kui ka sõda eeldas juhilt laialdasi teadmisi, oskusi ning tugevat iseloomu ja head tervist, koondus juhi ettevalmistus õppekava alusel neljale eesmärgile – intellektuaalne areng, professionaalne ettevalmistus ning moraalne ja füüsiline kasvatustöö. Intellektuaalne areng tagati eeldatava keskkooliharidusega, samuti tuli seda eesmärki taotleda kaudselt iga sõjalise õppeaine õpetamisel, sest ainuüksi seda eesmärki taotlemaid õppeaineid õppekavas ei olnud. Professionaalne ettevalmistus eeldas sõjalisi teadmisi ja oskusi, mille omandamise pidi tagama kogu Sõjakooli õppetöö. Sõjaliste õppeainete valik, sisu ja õpetamine pidi kujundama tulevasel juhil sõjalise mõtteviisi, mis pidi tagama, et ta suudab orienteeruda igas olukorras, seda mitmekülgsest hinnata ja langetada kiire otsuse. Sõjakooli kadeti juhtimisalane õpe ja arendamine viidi nooremas klassis läbi jao- ja rühmaülema tegevuse raames ning vanemas klassis rühma ja kompanii juhtimist harjutades. Õppeainete käsitlemisel peeti oluliseks ka üldist ideoloogilist orientatsiooni, mille aluseks loeti lektori isiklikku veendumust. Suhe riigi ja rahvaga nõudis tulevaselt juhilt poliitiliste sündmuste ja ühiskonna sotsiaalse olukorra mõistmist. Ka moraalsel kasvatust tuli teostada kaudselt iga õppeaine raames (patriotismi, võitlustahte ja kohusetunde kasvatuse), seepärast loeti iga lektor õpilaskonna kasvatuse eest moraalselt vastutavaks.

Vastavalt õppekavale jagunesid õppeained üldsõjalisteks ja sõjalisteks erioõppeaineteks. Viimaste all peeti silmas puhtalt rakenduslikke sõjalisi aineid (näiteks taktika praktilised õppused maastikul, laskeasjandus, tutvumine teiste väeliikidega, kehaline kasvatuse ja määrustike rakendusosalad). Kogu kolmeaastase Sõjakooli jalaväe kursuse (alates aspirandi kursusest) peale oli arvestatud ligi 1900 erioõppeainetundi, millest ligi poole moodustasid taktikaõppused ja praktiline laskmine. Natuke vähem kui 200-tunnise osakaaluga eristuvad veel rivi- ja lahingudrill ning kehaline kasvatuse. Üldsõjaliste õppeainetena käsitleti enam teoreetilist iseloomu omavaid õppeaineid. Suurima osakaaluga on siin üldtaktika, millele järgnevad tundide mahult maastiku organiseerimine ja võõrkeeled (vene ja inglise või saksa keel).

Kolonel August Traksmann (tollal Sõjavägede Staabi 6. osakonna ülem) märkis 1930. aastal, et väeosadest saadud tagasiside kohaselt olid tollaste noorte ohvitseride sõjatehnilised teadmised ja oskused võrdlemisi tugevad, tunda andis aga sõjalise ja üldise kasvatuse ning iseloomu nõrkus. Traksmann luges probleemiks kadettide ülekoormatust õppetööga, mis jättis liiga vähe aega iseiseisvaks tööks. Koloneli arvates tuli panna suuremat rõhku kadettide iseiseisva lugemisharjumuse kujundamisele, seejuures tuli ka võõrkeelte õppimisel¹⁸⁵ peatähelepanu pöörata eeskätt lugemisoskuse omandamisele. Sõjakooli pidi harjutama tulevasti ohvitseri hankima teadmisi iseiseisva lugemise teel, iseiseisev järjekindel vaimne töö taotlenuks ühtlasi ka kasvatuslikku efekti.¹⁸⁶

Vaadeldaval perioodil oli õppeasutustes raskusi alaliste lektorite kohtade täitmisega (pärast seniste peamiselt vene rahvusest lektorite lahkumist). Koosseisudes oli sel ajal viis-kuus Sõjakooli alalise lektori kohta, mille komplekteerimisel esines probleeme. 1928. aastal oli ametis ainult kaks Sõjakooli alalist lektorit¹⁸⁷. Esimese Sõjakooli alalise taktika lektori ülesandeid täitis aastatel 1932–1933 major Voldemar Karing, alates 1934. aastast asendas teda major Eduard Margusson (Marguste). Topograafia alalise õppejõuna esineb koosseisudes kolonelleitnant Frits Oja ja suurtükiasjanduse vastaval ametikohal teenisid majorid Hans Kurg ja Johan Mäe. Maastiku organiseerimise aine lektoriteks olid kaptenid Eduard Kimm ja Erich Kõiv. Kehalise kasvatuse instruktoritena esinevad õppeasutuste koosseisudes leitnandid Johannes Langel, Evald Pliisnik ja eraisik Theodor Sulg. Pärast kolonel Salfi, kindral Lebedevi ja vene lektorite lahkumist viidi Kõrgema Sõjakooli õppetööd läbi vaid ajutiste õppejõudude juhatusel.

Eelkirjeldatud uutel alustel sai ettevalmistuse ainult kaks lendu kaadriohvitseri (1931. ja 1932. aasta lennud), sest alates 1931. aastast jäeti Sõjakooli kadettide klassid õpilastega komplekteerimata. 1932. aastal Sõjakooli kuulipildurkompanii kursuse kadettide VIII lennuga lõppes kaadriohvitseride ette-

¹⁸⁵ Ohvitseride võõrkeelte oskuse nõuded sätestati ametlikult sõjavägede ülemjuhataja käskkirjaga nr 72, 25. märtsil 1939 (Juhend võõrkeelte oskuse arendamiseks ja korraldamiseks ohvitserkonnas). Selle juhendiga määratleti võõrkeelte oskuse nõuded ja keeli valdavate ohvitseride teenistuslikud eesõigused ja soodustused. Nii sätestati, et kõik ohvitserid alates kompaniiülemast ja sellele vastavast ametikohast pidid valdama vähemalt osaliselt ühte võõrkeelt. Juhul kui vastav keel ei olnud vene keel, nõuti viimases keeles vähemalt lugemisoskust. Pataljoniülema ja sellele vastaval või kõrgemal ametikohal teenivalt ohvitserilt nõuti vähemalt osalise vene keele oskust ja lisaks veel ühe võõrkeele osalist valdamist. Sõjavägede Staabis teenivatelt ohvitseridelt nõuti juhendi järgi vähemalt ühe võõrkeele täielikku valdamist (vene, saksa, inglise või prantsuse keel) ja teise keele osalist oskust, sealjuures pidi üks vallatavast keeltest olema vene keel. Juhendi eesmärk oli nooremate ohvitseride võõrkeelte oskust tõsta ja arendada. Dokumendis sätestatud nõuded ja tingimused jõustusid alates 1. jaanuarist 1940.

¹⁸⁶ **Traksmann** 1931, lk 5–12.

¹⁸⁷ **Kasekamp** 1928, lehed 98–99.

valmistamine (kuni 1936. aastani, vt lisa nr 2)¹⁸⁸. Sõjakooli üksused komplekteeriti aastatel 1931–1936 vaid aspirantidega (1. ja 2. aspirandikompanii, kuulipildurkompanii, patarei ja aspirantide inseneriväe komando). Kaadriohvitseride ettevalmistuse peapõhjuseks oli majanduskriisi mõjudest tulenev üldine kulude kärpimise vajadus. Vastavat otsust motiveerivaks asjaoluks loeti hiljem ka aastatel 1924–1926 ilma vajaliku regulatsioonita Sõjakooli kadetikklasside komplekteerimist, mille tulemuseks oli noorte kaadriohvitseride ületootmine (vt lisad nr 2 ja 4). 1930. aastate alguse majanduskriisi mõjul jäeti lahtiseks ka ohvitseride rahuage se koosseisu üldine suurus.¹⁸⁹ Samal ajal suureneb reservohvitseride ettevalmistus, seda nii üldarvudes kui ka erialade hulga poolest. 1928. aastast alates lõpetab igal aastal Sõjakooli aspirandina 200–300 või enam noormeest. Lisaks jalaväe ja suurtükiväe erialale hakati aspirandikklassides ette valmistama arvukamalt inseneriväe, raskekuulipilduja ja suuskurratturi erialade reservohvitseri (vt lisa nr 3). Suurtükiväe ja inseneriväe õppealad jagunesid veel omakorda eriklassideks. 1930. aastate algul hinnati aastaseks keskkooli¹⁹⁰ ja kutsekooli haridusega kohustuslikku sõjaväeteenistusse võetud isikute kontingendi suuruseks 900–950 noormeest, kelle hulgast pärast noorteaga valiti Sõjakooli aspirantide kursusele 300–350 reameest (seega umbes 35% koguarvust)¹⁹¹. Ülejäänud keskharidusega noormehed suunati väeosade õppekompaniidesse, kus neid valmistati ette reservallohvitserideks.

Sõjakooli reservohvitseridena lõpetanute sotsiaalset päritolu on teenistuslehtede alusel keeruline hinnata. Kapten Mart Haberi Kõrgema Sõjakooli lõpetamisel kaitstud väitekirja lisas on toodud kolme 1930. aastate alguse (1930–1931) aspirantide lennu andmestik. Selle põhjal moodustasid taluomanike pojad 30% koguarvust, tööliste (nii linna kui maatööliste) pojad peaaegu 28%, ametnike pojad 21%, ärialal tegutsevate isikute ja majaomanike pojad 11% ning rentnike ja asunike pojad 7,3%. Kolme lennu lõpetanute koguarvust (686) moodustasid maalt pärinevad aspirandid (386) 56,3% ja linnadest pärinevad (300) 43,7%.¹⁹² Esitatud andmestiku põhjal võiks järeldada, et linlased olid aspirantide hulgas n-õ ülesindatud, kui arvestada, et samal ajal moodustas linnade ja alevike rahvastik kogu elanikkonnast alla kolmekümne protsendi. Võib arvata, et linnades olid ka paremad keskhariduse omandamise võimalused,

¹⁸⁸ Siiski täiendati ka vahepealsetel aastatel erandkorras kaadriohvitseride ridu. Nii korraldati kaitseministri 19. jaanuari 1933. aasta käskkirja nr 10 alusel samal aastal katsed aspirantide kursuse lõpetanud reservlipnikele ja allohvitseridele-üleajateenijatele, kes olid avaldanud soovi sooritada katsed kaadriohvitseri kutse omandamiseks eksternina. 1935. aasta algul ühendati kaheksateist nõutavad eksamid eksternina sooritanud üleajateenijat nooremleitnantideks. 1934. aastal ühendati nooremleitnandiks ka kaks Soome Meresõjakooli lähetatud õppurit, kes selle kursuse samal aastal lõpetasid (vt lisa nr 2).

¹⁸⁹ ERA 495–12–467, leht 3.

¹⁹⁰ Aastatel 1929–1933 lõpetas keskmiselt igal aastal keskkooli 2100 õpilast. **Elango** 1972, lk 121.

¹⁹¹ ERA 495–12–554, lehed 340–342.

¹⁹² **Haber** 2008, lk 362, 373.

kuid tuleb arvestada, et linlaste ja maal elavate inimeste eristamine tollastes oludes jääb üsna tinglikuks. Andmestiku alusel võiks järeldada, et tollased elanikkonna põhilised sotsiaalsed grupid olid vastavalt oma üldisele osakaalule ühiskonnas esindatud nooremas reservohvitserkonnas võrdlemisi ühtlaselt. Näiteks 1935. aastal kogutud andmed Sõjakoolis õppivate aspirantide vanemate tegevusala kohta näitavad, et 2. aspirandikompanii kuuekümmne üheksast õpilasest moodustasid kaalukama osa taluomanike pojad (29–42%), suurema osakaaluga eristuvad veel riigiteenijad (13–18%) ja töölised (10–14%), teiste osakaal jääb juba olulisemalt väiksemaks (käsitöölised, kaupmehed, majaomanikud, ettevõtjad). Kui kuulipildurkomando viiekümnest õppurist ligi pooled on määratletavad taluomanike poegadena (ülejäanud kategooriad on esindatud küllaltki võrdselt), siis patarei ja inseneriväe komando aspirantide sotsiaalses taustas jääb taluomanike osakaal võrreldes eelnimetatud üksustega oluliselt tagasihoidlikumaks (suurtükivägi ja insenerivägi olid tol ajal ajateenijate poolt teenistuskoha valikul eelistatud väeliigid).¹⁹³ Siiski pole antud andmete alusel võimalik teha põhjalikumaid järeldusi ja üldistusi.

Olemasolevate andmete alusel moodustasid 1931. aastal üliõpilased ja juba ülikooli lõpetanud isikud aspirantide üldarvust 23,4%. Järgmistel aastatel langeb see arv alla kahekümne protsendi (1932. aastal 15,2%; 1933. aastal 17%). 1934. aastal langeb see näitaja aga kümne protsendi piirile¹⁹⁴. Üheks põhjuseks on ilmselt asjaolu, et 1928. aastal kaotatakse üliõpilastele ajapikenduse andmine seoses kohustusliku sõjaväeteenistusega, mistõttu hakati aspirantide klassi komplekteerima peamiselt keskkooli lõpetajatega¹⁹⁵.

Sõjakooli õppurite rahvusliku kuuluvuse kohta on võimalik teha järeldusi teenistuslehtedes sisalduvate vastavate märgete alusel. Aspirantide kursuse ja klassi lõpetajaskonna vastavad andmed pole nii põhjalikult läbi töötatud, et neid oleks võimalik esile tuua. Võib eeldada, et vähemusrahvastest reservohvitseriks pürgijate protsent oli tõenäoliselt oluliselt suurem võrreldes kaadriohvitseri kutse valinutega. Aastatel 1922–1931 Sõjakooli lõpetanud 626-st kadetist¹⁹⁶ on märgitud muuses rahvusesse kuuluvaks vaid viis ohvitseri: kaks (balti)sakslast, üks venelane, üks rootslane ja üks grusiin.¹⁹⁷ Ühe 1921. aastal aset leidnud juhtumi põhjal andis sõjaväeringkonna ülem korralduse, mille järgi oli soovitatav edaspidi vältida juudi rahvusest isikute Sõjakooli vastuvõtmist¹⁹⁸. Ka ühes

¹⁹³ ERA 650–1–1161, lehed 461–462, 464–469.

¹⁹⁴ ERA 650–1–1947, lehed 20–23; 51–54; 74–76; 96–97; 122; 134–135.

¹⁹⁵ ERA 495–12–630, leht 99.

¹⁹⁶ Sellel perioodil lõpetajate teenistuskirjades on selgelt määratletud ka rahvuslik kuuluvus.

¹⁹⁷ Andmed kogutud Sõjakooli lõpetajate teenistuslehtedest (ERA fond 650).

¹⁹⁸ ERA 646–1–224, leht 127. 1921. aasta juunis pöördus merejõudude juhataja sõjaministri poole kirjaga, milles küsis juhiseid, kuidas juudi rahvusest ohvitseridega käituda. Näitena toodi kirjas 1920. aastal Sõjakooli suurtükiväe klassi lõpetanud juudi rahvusest lipnik Richard Friedmann (Friedemann), kes teenis Merekindlustes nooremohvitseri ametikohal. Väidetavalt olid leidnud aset juhtumid, kus sõdurid olid nimetatud ohvitseri rahvusele viidates halvustavaid märkusi teinud ning sellest oli tekkinud konflikt. Kuigi kehtivate seaduste

1938. aasta lõpul osakondade ülematele suunatud dokumendis märkis Sõjavägede Staabi ülem kindralleitnant N. Reek, et rahvusküsimused ei tohtinud tulevaste ohvitseride valikus kutsuda esile teravusi, ainult juute polnud tarvis valikusse kaasata¹⁹⁹.

1933. aastal tegi Kaitsevägede Staabi 6. osakonna ülem väeosadest saadud informatsiooni põhjal kokkuvõtte, milles täheldas, et vabatahtlikult aspirantideks saada soovijaid oli vähe ja suurema osa ajateenijaist abiturientid kalduvad reservohvitseri vastutusrikkast, kuid austavast kutsest kõrvale pöiklema. Täheldati juhtumeid, kus riigi ja rahva juhtivate meeste pojad hoidusid tihti vabatahtlikult Sõjakooli minekust kõrvale, kuna ei tahtnud saada reservohvitseriks. Tähelepanekute järgi töötas siiski ka suurem osa sunniiviisiliselt Sõjakooli saadetuid kursusel usinalt ja lõpetas need korralike tulemustega, lõpuni täiesti passiivseks jäid vaid üksikud.²⁰⁰

3. Kaadri kriisi aastad: 1935–1940

1934. aasta riigipöörde eel ja järel muutus nii sõjaväe kõrgem juhtkond kui ka üldine juhtimiskorraldus. Sõjaväge hakkas juhtima ülemjuhatajana kindralleitnant J. Laidoner ja Kaitsevägede Staabi ülemaks nimetatakse kindralmajor N. Reek. Muutustega riigi juhtimises kaasnes sõjaväelaste ja sõjaväe suurem mõjuvõim ka mitmetes muudes ametkondades. Ümberkorraldusi sõjaväes sai nüüdsest kiiremini ellu viia, sest puudusid varasemad parlamentaarsed kontrollmehhanismid.

Muude riigikaitseprobleemide hulgas tuli sõjaväe juhtkonnal asuda tegelema ohvitseride kaadri vananemise probleemiga. Et vähendada kaadri teenistusest lahkumist, normeeriti 1934. aastal kaadriohvitseride teenistuskäiku reguleerivaid seadusesätteid vanuse ülemmäärade kindlaksmääramise teel²⁰¹. Sõjavägede Staabis hakati koguma ja analüüsima andmestikku Sõjakoolide lõpetajaskonna, Kõrgema Sõjakooli sisseastumiskatsetel osalenute ja nooremohvitserkonna vanuselise struktuuri kohta²⁰². Analüüsi tulemusel järeldati, et normaalseks ohvitseride kaadri uuendamiseks tuli igal aastal ette valmistada 50–60 kutselist ohvitseri. Senises kaadriohvitseride arvulises ettevalmistamises eristati kolme alaperioodi. Viiel esimesel aastal (I periood: 1921–1925) oli keskmine

järgi ei võinud rahvuslik kuuluvus takistada ühegi esitatud tingimustele vastava kodaniku astumist Sõjakooli, soovitas merejõudude juhataja edaspidiste probleemide vältimiseks hoiduda juudi rahvusest isikute Sõjakooli vastuvõtmisest, sest inimesed (meeskond) olid meelestatud nende (juutide) vastu. Ka sõjaväeringkonna ülem polkovnik Johan Unt, kellele Sõjakool tookord vahetult allus, on kirjutanud kirjale oma vastavasisulise resolutsiooni.

¹⁹⁹ ERA 495–12–604, leht 394.

²⁰⁰ ERA 495–12–554, lehed 340–342.

²⁰¹ ERA 495–12–467, lehed 3–9. Teenistuskäiku reguleeriti ohvitseride teenistuskäigu seadlusega. Vt Riigi Teataja 1934, 28, 243.

²⁰² ERA 495–12–574, lehed 153–157, 161.

aastane lõpetajate arv (63) täiesti sobilik, kuid 1921. aastal oli lõpetajaid normaalarvuga võrreldes poole rohkem. Järgmise nelja aasta vältel (II periood: 1926–1929) oli keskmine aastane lõpetajate arv (106) poole võrra suurem tegelikust tarvidusest. Kolmandal perioodil, mis vältas kuus aastat (III periood: 1930–1935) oli keskmiseks aastaseks lõpetajate arvuks kaheksateist, seejuures oli lõpetajaid kolme viimase aasta jooksul kokku vaid kakskümmend (vt lisad nr 2 ja 4). Kaadriohvitseride koosseisu ebahütlane täiendamine tõi kaasa kaadri vananemise.

Enamik teise perioodi kestusel Sõjakooli lõpetajatest olid 1937. aastaks 31–33 aastat vanad, millest tulenevalt vananes umbes nelisada ohvitseri üheaegselt. Kuna järgmisel perioodil lisandus vaid 107 ohvitseri, siis võis ennustada aastateks 1940–1945 kriisiajajärku, kus endised sõjakoolide lõpetajad muutusid liiga vanaks, et Kõrgemasse Sõjakooli sisse astuda ja nooremohvitseri ülesandeid täita (vt lisa nr 4).²⁰³ Nii hakkas vahepealne seisak kaadriohvitseride ettevalmistamises (1932–1937) tekitama probleeme Kõrgema Sõjakooli mehitalmisel, kuna sobilike staabiohvitseri kandidaatide valikubaas järjest vähenes. Kõrgema Sõjakooli komplekteerimine olenes korrapärasest ohvitseride kaadri uuendamisest. Selle komplekteerimise baasi moodustas alla 35-aastaste ohvitseride koguarv. Kaitsevägede Staabi kalkulatsioonide kohaselt pidi Kõrgema Sõjakooli sisseastujate vajaliku selektsiooni võimaldamiseks (15–20 õpilase kooli vastuvõtmiseks) osalema katsetel vähemalt 40–60 ohvitseri, milline arv pidi moodustama kogu võimalikust katsealuste kontingendist mitte vähem kui 10–15%. Seega hinnati normaalseks Kõrgema Sõjakooli komplekteerimise baasiks vähemalt 400 kaadriohvitseri. 1937. aasta seisuga oli võimalikke sisseastujaid 542. Tulenevalt seisakust kaadriohvitseride ettevalmistamisel, oli järgmise nelja aasta jooksul näha ette selle arvu vähenemist viiekümne protsendi võrra. Samal ajal ei saanud veel arvestada 1936. aastal loodud Sõjakooli ohvitserideklasside lõpetajaid kui Kõrgema Sõjakooli komplekteerimise kontingenti. Prognoosi järgi võis ennustada kriisi ilmnemist Kõrgema Sõjakooli komplekteerimisel 1940. aastal. Aastatel 1942–1943 oleks aga valikuvõimalus üldse puudunud (vt lisa nr 5).²⁰⁴

Kaadriga komplekteerituse ja planeeritavate sammudega seonduvat kujunenud seisukorda iseloomustab hästi alljärgnev väljavõte Kaitsevägede Staabi ülema 15. mai 1936 ettekandest ülemjuhatajale: *./.../ ülestõstetud küsimus ei ole praegusele Vägede ülemjuhatajale uus ega üllatus. Vastuoksa; praegune ülemjuhatus, astudes vägede etteotsa avastas otsekohe oma esimestes analüüsidest kriitilise seisukorra kaadri isikulise koosseisu alal. Üle kahe aasta kestnud töös isikulise koosseisu küsimuste alal kõik sammud olidki rajatud selleks, et leida lahendusi aastate kestel areneda lastud kriisile. On loomulik, et kaheksa aastat süvenenud kriisi vägede kaadri isikulise koosseisu alal ei saa lahendada ühe ega kahe aastaga. Küsimuse nii öelda väljaarenemiseks, oma loomuliku süngi*

²⁰³ ERA 495–12–594, lehed 84–88, 90.

²⁰⁴ *Ibid.*, lehed 84–88, 94.

juhtimiseks, normaal ringvoolu kujundamiseks ja tekkinud mitmesuguste pahede kõrvaldamiseks nii ringvoolus endas kui ka teenistuse käigus, kõrgendustes on tarvis mitte vähem aastaid kui kulub kriisi kujunemiseks. Forsseerimist ja erakorraliste abinõude tarvitusele võtmist ei pea mina mitte õigeks, sest iga erakorraline abinõu ja samm on vaid palliatiiv, mitte aga loomulik lahendus, andes edaspidi teatavas ajajärgus jälle oma kriise. Mina aga ei soovi, et tulevikus järeלטulijad oleksid kuidagi õigustatud praegusele Vägede ülemjuhatusese viipama uute kriiside tekitamise mõttes. Üldvägede mastaabis komplekteerimise reform on kujunemas ja minul on veene, et kui meie läheme siin loomulikku rada paralleelselt teenistuse käigu reguleerimisega, siis meie suudame välja siirduda loomulikku sängi. Selleks on aga tarvis aastaid. Mina olen teadlik selles, et kuni 1934. aastani kujunenud kriis veelgi süveneb; see on paratamatus. Selle kriisi kulminatsioonipunkt minu tõekspidamiste kohaselt kujuneb meil välja paari aasta pärast. Mina lähtun põhimõttest, et kuna meie kaader on arvult väike, siis peab tema kvaliteedilt, ettevalmistuselt olema väga kõrge.²⁰⁵

Selleks ajaks oli ohvitseride ettevalmistamises tekkinud vajadus süsteemi järele, mis võimaldaks kaadriohvitseride ette valmistada paindlikumalt nii arvuliselt kui ka erialade järgi. Nendel põhjustel kerkis Sõjakooli ohvitserideklasside taaskäivitamisel 1935–1936. aastal uuesti üles Sõjaväe Tehnikakooli taastamise mõte. 1935. aastal asuti Sõjakooli ohvitserideklassis samal aastal valitsuse välja antud „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse” alusel taas kaadriohvitseride ette valmistama²⁰⁶. Sõjaväe Tehnikakooli avamise aluseks sai 1936. aastal kiirkorras väljatöötatud „Tehnilise ala ohvitseride ettevalmistamise seadlus”²⁰⁷. Samal ajal käivitati eraldi seadluse alusel muuhulgas topo-hüdrograafia kutseliigi ohvitseride ettevalmistamine²⁰⁸ Kaitsevägede Staabi vastava osakonna juures. Viimasel juhul valiti aspirantide klassi lõpetajate hulgast välja õpilased, kes läbisid Sõjavägede Staabi topo-hüdrograafia osakonna juures korraldatava kaheaastase kursuse ja pooleaastase praktika, mille järel tuli neil lõpetada Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi aastane kursus.

1935. aastal muudeti Kõrgema Sõjakooli seadlust²⁰⁹ ning lisati lähetatavate ohvitseride katsete hulka kirjalik ja suuline eksam sõjaajaloos. Võistluskatsetega sisseastujate senistele eksamitele lisandusid suulised eksamid maailmasõja ja Vabadussõja ajaloos, topograafias ning raadio-, mootori-, suurtüki- ja lennuasjanduses. Uute ainete lisamine katseeksamite hulka pidi tagama, et vastuvõetavatel kuulajatel on õpinguteks vajalikud tehnikateadmised. Kuulajate paremad teadmised sõjaajaloost pidid tegema võimalikuks, et ohvitseriklasside õppekavast saab eemaldada vastava temaatika algtasemel käsitlemise ning töö rajatakse varasemast teaduslikumale alusele. Ohvitseride ebaühtlane

²⁰⁵ ERA 495–12–33, lehed 3–5.

²⁰⁶ Riigi Teataja 1935, 92, 761.

²⁰⁷ Riigi Teataja 1936, 65, 556.

²⁰⁸ Riigi Teataja 1935, 92, 760.

²⁰⁹ Riigi Teataja 1935, 107, 884.

ettevalmistus oli varem tekitanud probleeme ajaloosündmuste käsitlemisel.²¹⁰ Sõjaajaloo õpetamine tugines suuresti teoreetilistele loengutele kuni 1936. aastani, mil õppemetoodika põhirõhk kandus õpilaste iseseisvatele uurimustele ja nende ettekandmisele.²¹¹ 1938. aasta sügisel kinnitatud Kõrgema Sõjakooli IX juhtimise ja staabiteenistuse lennu ning sõjamajanduse II lennu õppekavasse lisati uute õppeainetena riigikaitse ja sõja juhtimine, Eesti ajalugu varakeskajal, sõjaväe administratsioon, rahvamajanduse mobilisatsioon, kodanlik õhu- ja gaasikaitse, rahvamajandus, riigihaldus ja riigivarandus ning laskeasjandus. Suvisele välipraktikale lisandusid manöövrid ja koondusõppused. Uute ainete tõttu pikenes õppeaeg seniselt kahelt aastalt kolmele. Senist esimese ja teise õppeaasta korraldust sealjuures ei muudetud. Lisandunud õppeaasta sügiskuudel kuulati teoreetilisi aineid, millele pidi järgnema väitekirjade koostamine, välipraktilised tööd ja seejärel väitekirjade ettekandmine (juhtimise- ja staabiteenistuse IX ja sõjamajanduse II lennus enam lähetatud ohvitseride polnud, mistõttu väitekirja koostamine oli kõigile kohustuslik).²¹²

Samal ajal kui asuti ümber korraldama kaadriohvitseride ettevalmistust, leidsid aset ka olulised muudatused keskhariduse süsteemis. 1934. aasta koolireformiga pikendati seni üldhariduse omandamiseks vajalikku õppeaega ühe-teistkümnelt aastalt kahe-teistkümnenele. Senise kaheastmelise üldhariduskooli asemel kehtestati kolmeastmeline süsteem: algkool (1.–4. õppeaasta), keskkool (5.–9. õppeaasta) ja gümnaasium (10.–12. õppeaasta)²¹³. 1937. aastal muudetud seaduse järgi võis olla kahte tüüpi keskkool – viieaastane progümnaasium, mis järgnes neljaklassilisele algkoolile, või kolmeaastane reaalkool, mis järgnes kuueklassilisele algkoolile. Keskkoolile järgnes kolmeklassiline gümnaasium²¹⁴. Haridusreform muutis seni ainult gümnaasiumiharidust tähendanud keskhariduse mõistet. Siitpeale tähendas keskharidus üheksaklassilise koolihariduse omandamist, gümnaasiumiharidusena mõisteti nüüd aga kahe-teistklassilist haridust. Kuna rahuaja töö nõudis, et kaadriohvitserid oleksid võimalikult kõrge üldharidusega, siis oli Sõjakooli ohvitserideklassidesse võimalik pääseda vaid täieliku gümnaasiumihariduse omandanud aspirantideklasside lõpetanutel.

Sõjavägede Staabi seisukohalt halvendas koolireform ohvitseridega mehitamise võimalusi. Olukorra ainus lahendus oluaks nõuda, et 1934. aasta keskkooli haridusega aspirandid üleajateenijad-allohvitserid sooritaksid enne kaadriohvitseride ettevalmistusklassi astumist eksternina katsed gümnaasiumi õppekavade ulatuses²¹⁵. 1935. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel võisid ohvitserideklassidesse astuda lisaks gümnaasiumide lõpetajatele ka

²¹⁰ ERA 495–12–574, leht 1285.

²¹¹ ERA 650–1–524, leht 58.

²¹² ERA 650–1–606, leht 8.

²¹³ **Andresen, L.** 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita, lk 71–72.

²¹⁴ **Elango** 1972, lk 201.

²¹⁵ ERA 495–12–569, lehed 407–410.

sellega võrdsustatud Tallinna Tehnikumi ning Tallinna ja Tartu pedagoogi-
mide lõpetajad²¹⁶. Reservohvitseridega komplekteerimisel ei saanud aga piir-
duda vaid gümnaasiumi lõpetajatega, sest muidu oluks valikuvõimalus liiga
väike. Aspirantide klassidesse võis vastu võtta ka keskkoolilõpetajaid (seal-
hulgas ka põllutöökeskkooli, Tallinna ja Tartu pedagoogiümide ning Tallinna
tehnikumi ja Merekooli 2. klassi lõpetanuid).

Üldharidussüsteemis aset leidnud muudatused, mille eesmärk oli vähendada
gümnaasiumide arvu ja suurendada kutsekoolide võrku, sundisid Sõjavägede
Staabi juhtkonda hindama sellest tulenevaid mõjusid kaadriohvitseride koos-
seisu uuendamisele. Eeskätt peeti siin silmas, et igal aastal oleks olemas vajalik
arv kaadriohvitseride kandidaate-praktikante (portupeeaspirante). Kuigi näiteks
1939. aastal leiti, et tegelikkuses gümnaasiumiharidusega portupeeaspirantidest
puudust ei olnud, polnud tulevikuväljavaated siiski nii selged. Haridusminis-
teeriumi 1939. aasta prognoosi järgi pidi gümnaasiumide ja neile vastavate
kutsekoolide lõpetajate arv stabiliseeruma lähitulevikus seitsmesajale noor-
mehele aastas. Sellest arvust arvati ülikoolidesse astuvat 450–500 isikut, mis
tähtendas, et praktiliste elukutse valinute arvuks jäi umbes 250. Viimaste hulgas
oli kindlasti palju kutsekoolide lõpetajaid, kes suundusid pärast kooli lõpetamist
vastavale erialale (arvu hinnati umbes 150-le isikule). Seega võis selle kalku-
latsiooni alusel jääda kaadriohvitseridega komplekteerimiseks üle umbes 100
noormeest, kellest teatud hulk polnud sellest kutsest huvitatud või oli liiga
nõrga tervisega. 1939. aastal kinnitatud portupeeaspirantidega komplekteerimise
kava²¹⁷ oluks sellise tulevikustenaariumi täitumise korral gümnaasiumi lõpe-
tanud noormeestega raske realiseerida. Ühe lahendusena nähti ette portupee-
aspirantide valimist gümnaasiumidele mittevastavate keskkoolide lõpetajate
hulgast. Et välistada tulevaste kaadriohvitseride üldharidusliku taseme langust,
tuli Sõjakooli juures avada keskkooliharidusega portupeeaspirantidele kahe-
aastase kestvusega eelklass.²¹⁸

Sellel ajal seati eesmärgiks noorema kaadriohvitserkonna täiendamise
kaasata ka ülikooli lõpetanud aspirante ja reservlipnikke. Selleks oli uues ohvit-
seride ettevalmistamise seadluses kõrgharidusega aspirantidele ja reserv-
lipnikele ette nähtud mõned soodustused. Ülemjuhataja resolutsiooni järgi
vajab sõjavägi võõrkeeli oskavaid juriidilise ja matemaatilise eriharidusega

²¹⁶ Tulenevalt 1937. aastal kehtestatud uuest kutsehariduslikkude õppeasutuste seaduse
vastuvõtmisest muudeti 1939. aasta lõpul ka väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse
neid sätteid, mis lubasid aspirantideklassidesse vastu võtta ka aianduskeskkooli, tööstus- või
tehnikakeskkooli, kaubandus- või ärianduskeskkooli ning kõrgema astme kutsekoolide lõpe-
tajaid (tehnikumi, kommertsikooli, Riigi tarbe ja kujutava kunsti kooli) lõpetajaid, kes olid
samuti võrdsustatud gümnaasiumilõpetajatega. Viimasel juhul oli tegemist formaalse
muudatusega, mis taotles eri seaduste vastavate sätete omavahelist kooskõlastamist. Vt Riigi
Teataja 1939, 117, 915.

²¹⁷ Igal aastal oli ette nähtud valida välja 65–100 portupeeaspiranti ja Sõjaväe Tehnikakooli
õpilast.

²¹⁸ ERA 495–12–604, lehed 394–398.

ohvitseri²¹⁹. Kõrgharidusega õppur pidi enne ohvitserideklassi astumist teenima ühe aasta väeosas lipniku auastmes ohvitseri ametikohal. Pärast ohvitserideklassi lõpetamist nähti ette ülendada kõrgharidusega lipnik kohe nooremleitnandiks (ilma eelneva pooleaastase praktikata). Praktikast jäi kõrgharidusega isikute ohvitserideklassi astumine siiski pigem erandiks. 1938. aastal ülendati Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi lõpetamisel nooremleitnandiks kolm kõrge- ma haridusega lipnikku (topo-hüdrograafia erialakursuse õppurid-lipnikud Voldemar Maasik, Paul Kaur ja Heino Oru)²²⁰. 1940. aastal lõpetas Sõjakooli ohvitseride suurtükiväeklassi topo-hüdrograafia erialal nooremleitnandina ka Georg Želnin, kel oli juba käes Tartu Ülikooli matemaatikudiplom²²¹. 1939. aastal lõpetas Sõjakooli jalaväe ohvitserideklassi sinna Ratsarügemendist lähetatud nooremleitnant Villem-Emil Marder, kes omas juba samuti üli- kooliharidust²²².

1935. aastal kehtestatud korra järgi tuli tulevasel kaadriohvitseri kandidaadil enne Sõjakooli ohvitserideklassi astumist ehk pärast aspirandikursuse läbimist teha läbi kaheaastane üleajateenija-allohvitseri ehk portupeeaspirandi teenistus- praktika väeosades. Portupeeaspiranti²²³ käsitleti teenistusliku seisundi poolest kui riviallohvitseri ametikohal teenivat kaadriohvitseri kandidaati, kes tutvus põhjalikult sõduri ja allohvitseri elu ja teenistusega ning ette nähtud aja jooksul läbis väeosas jaoulema (mitte üle aasta) ja rühmavanema teenistuspraktika vastavate üksuste sõjalise kasvatuse ja õpetamise alal. Võimalusel võis portu- peeaspiranti määrata ka ajutiselt rühmaülema kohuseid täitma. Samal ajal tuli neil viimistleda relvade käsitlemise ning jao ja rühma lahingulise juhtimise oskusi ja teadmisi. Kahe-aastase praktikaaja jooksul pidid kõik portupee- aspirandid läbima Lahingukooli neljakuulise põhikursuse. See õppeasutus moodustati õppetsentrumite ja kaadri lahing-tehnilise kursuse kogemustel.

1936. aasta juunis alustati seniste õppetsentrumite kogemustele tuginedes kaadri lahing-tehnilise kursuse õppetööd Allohvitseride Koolis²²⁴, kus oli

²¹⁹ ERA 495–12–569, leht 1.

²²⁰ Vabariigi Presidendi käskkiri nr 5, 24. augustil 1938.

²²¹ Vt ERA 495–12–612, lehed 1005–1006; vt ka Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 III. Tartu: Tartu Ülikool, lk 93.

²²² Vt näiteks Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 II. Tartu: Tartu Ülikool, lk 433.

²²³ Portupeeaspirandi kui teenistusliku staatuse nimetus võidi tuletada 19. sajandil Vene keisririigi armees kasutusel olnud aadlipäritolu allohvitseride (ohvitserikandidaatide) au- astmenimetustest (portupeejunkur, portupeealipnik). Portupeeallohvitseri auaste oli samal ajal kasutusel näiteks Preisi armees. Terminis esimene pool pärineb prantsuse keelest (*porte- épée* – ‘mõõgarihm’), viidates varasemast ajaloost pärinevale vanema sõjaväelise juhi relva- või mõõgakandja funktsioonile.

²²⁴ Alates 1920.–1921. aastatest oli Allohvitseride Kooli ülesanne valmistada ette aja- teenijaid-allohvitsere. 1923. aastal avati Allohvitseride Kooli õppepataljoni juures ka üle- ajateenijate kursus nende üleajateenijate-allohvitseride jaoks, kes polnud läbinud allohv- itseride kursust. Selliste ülesannetega töötas kool kuni 1928. aasta sügiseni, valmistades ette ajateenijaid-allohvitsere ja täiendades üleajateenijate-allohvitseride teadmisi. Samal ajal

aastate jooksul välja valitud ja õpetatud instruktorite kaader. Kursuse õppetöö korraldamisel osales kogu Allohvitseride Kooli kaader – ohvitserid klasside ülematena ja üleajateenijad-allohvitserid erialade instruktoritena. Jalaväe-, saate- ja erirelvade tundmaõppimiseks formeeriti kursusel õhukaitse- ja käsirelvade klass, tankitõrjekahuri klass, tankitõrjepüssi klass, raskekuulipilduja klass, pioneeriasjanduse klass. Kursuse õppetöö kestis kuni 1936. aasta jõuludeni. Kaadri lahing-tehnilise kursuse õpilasteks olid kõik 1935. ja 1936. aastatel edasiseks teenistuseks välja valitud portupeeaspirandid ja väeosadest lähetatud ohvitserid ja allohvitserid (kokku 130 õpilast). Õppetöö kestel läbisid õpilased kordamööda kõik eeltoodud klassid.

Alates 1. septembrist 1936 kehtestati kursuse kaadri uus koosseis, mille alusel nimetati senine Allohvitseride Kool ümber Lahingukooliks. Seda kuupäeva hakati hiljem lugema ametlikuks Lahingukooli aastapäevaks²²⁵. Lahingukooli koosseisu kuulusid alates 1937. aastast laskuriklass, raskekuulipilduriklass, suurtüki- ja saaterelvadeklass ja õppeeskadron. Endise Allohvitseride Kooli kaader viidi üle Lahingukooli koosseisudesse. Kaadri lahing-tehnilisest kursusest kujunes Lahingukooli põhikursus, kus pöörati peatähelepanu õpilaste sõjalisele kasvatusel, uute jalaväe tankitõrjerelvade materiaalosa ja tuleomaduste tundmisele ja praktilisele käsitsemisoskusele ning lennukitõrjele sõjapüssist, rivivõtetele omandamisele, rännakharjutustele ja lahingulaskmistele.

Põhikursusele lähetati portupeeaspirandid, kaadriohvitserid ja üleajateenijad-allohvitserid väeosadest (sh piirivalvest). Kuna kandva osa põhikursuse õpilaskonnast moodustasid igal aastal teenistusse võetavad portupeeaspirandid, oli õppetöö korraldatud selliselt, et õpilased läbisid järgemööda kõigi eelnimetatud

teostati ajateenijate-allohvitseride ettevalmistamist ka diviiside juures asuvates õppekompaniides. Seoses 1928. aastal teostatud kaitseväe organisatsiooni reformiga ja üleminekuga aastasele ajateenistusele ajateenijate-allohvitseride ettevalmistamine Allohvitseride Koolis lõpetati. Senise kaheksateistkuulise ajateenistuse vältel läbiti esimese kuu kuu jooksul noorsõduri väljaõpe, millele lisandus kuus kuud allohvitseri väljaõpet (jaoulem). Viimane pooleaastane periood ajateenistusest möödus ajateenija-allohvitserina (jaouleman). Ajateenistuse vähendamisel kaheteistkümne kuuni suudeti allohvitseri küll samadel alustel ajateenistuse vältel ette valmistada, kuid praktiseerimiseks ja allohvitserina teenimiseks enam aega üle ei jäänud. Seega tuli nüüd ajateenijate-sõdurite väljaõpetamisel ajateenijate-allohvitseride asemel rakendada senisest suuremal hulgal kutselisi üleajateenijaid-allohvitseri. Allohvitseride Kooli ülesandeks saigi siit alates üleajateenijate teadmiste täiendamine. Kolm endist laskurkompaniid ja üleajateenijate kursus liideti üheks õppekompaniiks ja raskekuulipildurite kompanii nimetati ümber õppekuulipildurikomandoks, kuna õppepatari ja õppeeskadron jäid edasi tegutsema endiste nimetuste all. Sellise koosseisu ja ülesannetega töötas Allohvitseride Kool kuni 1934. aastani.

²²⁵ ERA 650-1-524, leht 71; ERA 650-1-2658, lehed 111, 152. Endise Allohvitseride Kooli aastapäevaks loeti 20. maid (1920). 1939. aastal taotles Lahingukooli juhtkond, et kooli alguseks loetaks edaspidi 1. septembrit, sest Lahingukooli ülesanded olid oluliselt erinevad endise Allohvitseride Kooli eesmärkidega võrreldes. Kui Allohvitseride Koolis õppisid ainult sõdurid ja allohvitserid, siis Lahingukoolis õppisid ka ohvitserid ja portupeeaspirandid. Lahingukooli vanus ja aastapäev sätestati sõjavägede ülemjuhataja käskkirjaga 1939. aasta suvel (Sõjavägede Ülemjuhataja käskkiri nr 131, 6. juunist 1939).

Lahingukooli eriklasside õppekursused. Seetõttu kujunes õppetöö põhikursusel lühiajalisteks (kuni 3 nädalat kestvateks) üksikkursusteks laskuri, raskekuulipilduja, miinipilduja, tankitõrjepüssi ja tankitõrjekahuri erialadel. Põhikursusi korraldati ainult suvisel perioodil (juulist oktoobrini), mis kestis normaaloludes kuni neli kuud. Suur osa põhikursuse suveperioodi õppustest teostati 3. diviisi Valdeki õppeväljal ning sõjaväe laagrites Petseri Põhjalaagris ja Kurtnas. Vastavalt 1937. aasta algul kinnitatud Lahingukooli tegevuse juhendile oli õppetöö põhikursusel puhtpraktiline ja teostati töökooli põhimõttel²²⁶. Uue õppeasutuse eeskujuna on viidatud tollastele Saksamaa lahingukoolidele, kus drilliti nooremate ohvitseride ja üleajateenijate-allohvitseride lahingulist osavust, täpsust ja kiirust relvade käsitlemisel ja taktikalisel kasutamisel²²⁷. Lisaks korraldati Lahingukooli juures kursus ajateenijatest kaadriallohvitseride ettevalmistamiseks. Samuti toimusid siin raskekuulipilduja ohvitseride, tankitõrje- ja saaterelvade meistrite ning tankitõrje üksuste ohvitseride ettevalmistuskursused.

Erikursused jagunesid vastavalt nende eesmärgile kutsekursusteks ja täienduskursusteks. Kutsekursused pidid kaadrit ette valmistama vastava eriala ametikohtadele asumiseks. Täienduskursuste alla arvati ka tulevikus võimaluse korral korraldatavad pataljoni- ja kompaniiülemate kursused.²²⁸ Kooli koosseisu kuuluv õppeeskadron ratsastas sõjaväe remonthobuseid, õpetas Kõrgema Sõjakooli, Sõjaväe Tehnikakooli ja Sõjakooli õppureile ratsutamist ning teostas ajateenijate-sõdurite väljaõpet ja eskorditeenistust. Peale selle kasutati eskadroni hobuseid Sõjakooli ja Lahingukooli taktikalistel õppustel. Lisaks õppetöö läbi viimisele oli Lahingukooli kaadri ülesandeks ka uue relvastuse ja lahinguvastuse katsetamine²²⁹. Nii kujundati algselt vaid allohvitseride teadmisi ja oskusi täiendavast väljaõppeinstitutsioonist 1930. aastate teisel poolel kogu sõjaväe üleajateenijate-allohvitseride, ohvitserikandidaatide ja nooremohvitseride täienduskoolituskeskus, kus testiti uusi relvtehnilisi lahendusi ning kanti uued ühtlustatud oskused, lahendused ja õppemeetodid väljaõpetatud kaadri kaudu laiali väeosadesse.

Teenistuspraktika jooksul tuli portupeeaspirantidel ühtlasi valmistuda ohvitserideklassi sisseastumiseksamiteks. Selle ettevalmistuse juhtimine lasus sõja-

²²⁶ ERA 650–1–523, lehed 227–233.

²²⁷ **Nõmmik** 1989, lk 8.

²²⁸ ERA 650–1–523, lehed 224–233.

²²⁹ Näiteks anti 1936. aasta novembris sõjavägede ülemjuhtaja otsuse alusel ja Sõjaväe Varustusvalitsuse ülema korraldusel Lahingukoolile ülesandeks katsetada viie riigi kiivrite mudelid (Saksa, Prantsuse, Inglise, Poola, Rootsi), et võrrelda nende sobivust ja praktilisust kasutusel oleva Eesti sõduri varustusega. Testimise käigus tuli selgitada, milline mudelitest võiks kujuneda Eesti sõjaväe kiivri põhitüübiks ning milliseid muudatusi selle valiku rakendamisel tuleks teha kasutusel olevas varustuse (eriti rakmete) kujus või kandmise viisis. Katsetulemuste alusel, mida Lahingukooli ülem 1937. aasta märtsis Varustusvalitsusele esitas, loeti kasutusel oleva varustusega sobivaimaks Rootsi kiivrit, lisades sinna täiendavad soovitatavad muudatused kinnitusrihmastiku ja voodri osas. (vt ERA 650–1–2654, lehed 269–271.)

väeringkondade staapidel, kus tuli määrata igale garnisonile vilunud ohvitser, kes pidi juhtima ja kontrollima vastavat ettevalmistustööd. Kuigi portupeeaspirant teenis üleajateenija ametikohal, ei saanud ta samal ajal olla üleajateenijate kogu liikmeks. Selle asemel nähti portupeeaspiranti ohvitserikogude alalise külalisena. Väeosa ülem ja kohapealsed ohvitseridekogud pidid kaasama portupeeaspirante ohvitseride pidudele ja koosviibimistele, et aidata neil luua side ohvitserkonnaga. Eesmärgiks oli tutvustada tulevastele ohvitseridele õiget seltskondlikku kasvatust, kombeid ja traditsioone. Portupeeaspirantide kasvatuse ja õpetamise eest loeti vastutavaks kõik väeosa ohvitserid.²³⁰ Kui 1928. aastal ohvitseride ettevalmistamise seadluse järgi kaadriohvitseri ja reservohvitseri väljaõpe ühtlustati, siis nüüd üritati kaadriohvitseri ettevalmistamist siduda ka üleajateenija-allohvitseri ettevalmistamisega. Sellise kava teostamisega loodeti ühtlasi luua võimalus uuendada üleajateenijate kaadrit alaliselt ja süsteemselt parema üldharidusliku tasemega isikutega.²³¹

Võistluskatsete ja arstliku läbivaatuse alusel valiti ohvitserideklasside komplekteerimiseks ühe kuu vältel välja sõjavägede ülemjuhataja määratud arv kandidaate. Ohvitserideklassidesse pääsejad selekteeriti kirjalike, suuliste ja praktiliste katsete alusel. Kirjalikud katsed olid: eesti keel, ajalugu, geograafia ja taktika ülesanne. Suuliste alla kuulusid: üks võõrkeel ja vene keel, taktika, välikindlustamine, suurtükiasjandus, topograafia, administratsioon, Vabadussõda, maailmasõda, sõjaväe määrustikud, eeskirjad ja juhendid, matemaatika, füüsika, keemia. Praktilised katsed olid: tervisekatse, riviline ettevalmistus, topograafia ja laskmine. Üldainete katseprogrammid tuginesid gümnaasiumi aineprogrammidele ja sõjaliste ainete ulatus senise teenistuse jooksul läbiõpetule. Nagu siit nähtub, oli katsete sisuline maht küllalt suur ja tõsiselt ettevalmistust eeldav. Näiteks tuli 1937. aastal sisseastujatel ühe kuu jooksul sooritada kakskümmend kolm katset, mistõttu katsed toimusid peaaegu iga päev. See kurnas õpilasi. Ühe raporti järgi olid kolmanda nädala alguseks mõned õpilased niivõrd väsinud, et ei suutnud vahel vastata lihtsamatelegi küsimustele, mistõttu peeti otstarbekaks katsete mahtu veidi kärpida, jättes praktilise iseloomuga katsed väeosades praktilikal oleku ajale. Samal aastal osales ohvitserideklassidesse vastuvõtmiskatsetel kuuskümmend viis kandidaati (58 portupeeaspiranti ja 7 üleajateenijat-allohvitseri, viimastest 4 oli lõpetanud ka aspirantide kursuse). Nõrkade teadmiste tõttu ei sooritanud katseid neliteist katsealust (22%), nendest üksteist portupeeaspiranti ja kolm üleajateenijat-allohvitseri.²³²

Ohvitserideklassi vastuvõetud ülendati lipniku auastmesse. Seega olid nad õpingute faasis juba ohvitserid (lipnikud) ning kadetistaatus siitpeale kadus.

²³⁰ ERA 650–1–523, lehed 335–345.

²³¹ ERA 495–12–569, lehed 489–497.

²³² ERA 495–12–593, lehed 329–332.

Õppetöö jalaväe ohvitserideklassis kestis aasta, suurtüki-, inseneri-²³³ ja mereväe klassides aga aasta ja kaheksa kuud. Pärast kursuse läbimist ja enne järgmise aastmesse üldendamist tuli läbida veel täiendav pooleaastane praktika väeosades (vt lisa nr 7). Sellise ettevalmistuse läbinud kaadriohvitserilt (nooremleitnandilt) eeldati olude ja teenistuse tundmist ja teenistusse astumist juba noore kogemustega juhina²³⁴. Kaadriohvitseri kutseni ehk nooremleitnandi auastmeni jõuti sellise ettevalmistamissüsteemi juures jalaväe erialal vähemalt 56 kuud (4,8 aastat) pärast ajateenistuse algust (arvestades sisse ka puhkused); suurtükiväe erialal võttis see aega 64 kuud (5,4 aastat) (vt lisad nr 8 ja 9).

Väljaõppesüsteemi ümberkujundamisega seoses muudeti ja täiustati ka õppekavasid. 1936. aastal valmisid Sõjakooli aspirantide jalaväe-, suurtükiväe- ja inseneriväeklassi uued õppekavad. Võrreldes kümnendi alguses koostatud õppekavadega jäid üldeesmärgid samaks, kuid täheldatav on praktilise ainekäsitlemise (oskuste) osa kasv võrreldes varasemaga. Õppekava järgi oli aspirantide õppetöö Sõjakoolis korraldatud praktilise töökooli põhimõttel, st teoreetiline ainekäsitus teostus peamiselt selgituste ja sissejuhatustena.

Kogu õppeajast oli aspirantide jalaväeklassi õppekavas määratud praktilisele osale 88–90%, teoreetilisele 10–12%. Suurtükiväeklassi õppekavas oli praktilisele osale ette nähtud 84,8% ja teooriale 15,2%. Inseneriväeklassis oli vastavate ainekäsitlemise suhe 83,3% ja 16,7%. Suurema osakaaluga õppeaineks jalaväeklassi õppekavas oli taktika, mille õpetamiseks kulus laskuri erialal 33,7%, suusk-ratturi erialal 33% ja raskekuulipilduja erialal 23,5% õppeajast. Loengutes selgitati sissejuhatavalt erinevaid lahingutüüpe, väeliikide omadusi ja nende omavahelist koostööd kuni pataljoni suurustes üksustes. Loengutele järgnesid harjutused liivakastil ja kaardil, kus õpiti teoreetiliste teadmiste rakendamist konkreetsetes olukordades. Sellele järgnesid suvisel perioodil tegelike üksustega (jagu, rühm, kompanii) maastikul harjutamine, milles aspirandid osalesid nii ülesannete täitjate kui juhtide rollis. Õppekavas oli ette nähtud ka tugevdatud pataljoni tegevuse käsitlemine kahe harjutuse raames. Rõhuasetus oli siin juhtimisel ja vastava kogemuse andmisel, olukorra õige hindamise arendamisel ja otsuste tegemisel erinevates lahinguolukordades. Teisel kohal õppeaja osakaalult oli jalaväeklassi õppekavas laskeasjandus, millele laskuri erialal pühendati 23,7% (293 tundi), suusk-ratturi erialal 20,9% (267 tundi) ja raskekuulipilduja erialal 29,3% (375 tundi) õppeajast. Laskuri erialal oli ette nähtud kulutada 38 tundi tulejuhtimisele ja loengutele, millest ülejäänud 255 tundi ehk kolmkümmend kuus ja pool seitsmetunnist tööpäeva pühendati relvade käsitlemisele ja laskmisele. Mõnede kaasaegsete hinnangute kohaselt

²³³ „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluses“ ette nähtud Sõjakooli ohvitserideklasside inseneriväeklassi tegelikult ei avatudki. Vajadus sellise eriklassi järele kadus ilmselt paljuski seoses Sõjaväe Tehnikakooli taasloomisega 1936. aasta sügisel, kus oli võimalus koolitada vastavalt vajadusele erinevate inseneriväe erialade kaadrit.

²³⁴ **Kõlu, T.; Grauer, M.** 1939. Portupei-aspirandi kui tulevase kutseohvitseri ettevalmistus. – Sõdur nr 14-15, lk 313–315.

oli laskeasjanduse osakaal aspirantide õppekavas liialdatult suur²³⁵. Tundide arvult kolmandal kohal (12,5%) oli õppekavas riviline ettevalmistus, mis pidi arendama tulevase juhi oskusi rühma ja vajadusel kompanii juhtimiseks koond- ja lahkrivis.

Aspirantide suurtükiväeklassi õppekavas oli tundide arvult esikohal suurtükiväe laskeasjandus (25,2% õppeajast). Taktikalise väljaõppe eesmärk oli anda suurtükiväe aspirantidele ettekujutus rühma, kompanii ja pataljoni tegevusest lahingus ning teadmised suurtükipatarei ja -grupi lahingutegevusest. Inseneriväeklassi side-erialal oli esikohal taktikaõpe, mis valmistas aspiranti ette sõjaaegseks siderühma ülemaks, kes pidi tundma ja oskama kasutada taktikaliselt jalaväe relvi ning olema suuteline juhtima side- ja jalaväe rühma lahingus. Ühtlasi pidid side-eriala aspirandid saama ettekujutuse teiste väeliikide tegevusest ning oskuse töötada side-erialal rügemendi suurustes üksustes. Side-erialal pidid aspirandid omandama oskuse juhtida siderühma lahingus ja õpetada välja selle meeskonda, tundma sidevahendite tehnilisi omadusi ja taktikalise kasutamise aluseid ning suutma korraldada ja organiseerida side kava pataljoni ja rügemendi suuruste üksuste piires.²³⁶

Peale jalaväelaste said jalaväeklassis üldettevalmistuse ratsa- ja mereväelased. Mereväe reservohvitseri asuti ette valmistama pärast seda, kui kaadriohvitseride ettevalmistus Sõjakooli aspirantide jalaväeklassis oli lõpetatud (alates 1928. aastast), kusjuures enne ja pärast jalaväeklassi korraldati mereväe aspirantidele mõnekuulised erialakursused. Täpsema ülevaate saamist sellel perioodil ette valmistatud mereväe reservohvitserkonnast raskendab asjaolu, et aspirandikompaniide lõpetajaskonda ei ole kõigi allikate alusel alati võimalik väeliigiti eristada. Sellel perioodil valmistati ette vähemalt kuni viiskümmend mereväe reservohvitseri (vt lisa nr 3).

Suurtükiväeklassis valmistati ette suurtüki- ja õhukaitsesuurtükiväe ning merekindluste reservohvitseri (vt lisa nr 7). Inseneriväeklassis said ettevalmistuse inseneriväe ehk side ja pioneeri eriala aspirandid. Soomusväe reservohvitseri valmistati ette vastavalt kitsamale erialale jala-, suurtüki- või inseneriväe klassides. Aspirantide õppetöö kestis jalaväeklassis kuni üheksa kuud, suurtükiväe- ja inseneriväeklassis kuni kümme ja pool kuud. Pärast katsete sooritamist lähetati aspirandid tagasi väeosadesse juhtimispraktikale kuni kolmeteistkuulise teenistusaja lõpuni (mereväes ja merekindlustes 1935. aastast 15–17,5 kuud)²³⁷. Mereväe ja merekindluste aspirandid viibisid praktilik ja

²³⁵ **Bauming** 1936, leht 109.

²³⁶ *Ibid.*, lehed 107–111; ERA 495–12–631, lehed 17–20 (**Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Lisad)

²³⁷ Vaadeldaval ajajärgul täiendati pärast ajateenistuse järgset reservi arvamist reservohvitseride oskusi ja teadmisi kahe organisatsiooni raames, milleks olid Kaitseliit (alates 1925) ja reservohvitseride sektsioonid (alates 1933). Mõlemate organisatsioonide tegevus oli korraldatud territoriaalsel põhimõttel. 1936. aasta andmetel oli Kaitseliitu koondunud 45% ja sektsioonide töös osales 42% reservohvitserkonnast. Kuna 50% sektsioonidesse kuuluvatest

läbisid mereväe erialakursuse. Jalaväe aspirantidel kestis praktika poolteist kuni kaks kuud, suurtüki- ja inseneriväe aspirantidel aga kaks nädalat.²³⁸ Lisaks ajateenijatele lõpetasid 1930. aastate teisel poolel Sõjakooli aspirantide kursuse jalaväe erialal mitmel korral ka üksikud arsti kvalifikatsiooniga isikud, kes teenisid sõjaväes arstidena ja ülendati seejärel sanitaar-nooremleitnandi auastmesse²³⁹.

Sõjakooli ohvitserideklasside jalaväeklassi 1936. aastal kinnitatud õppekava järgi pidi lõpetaja suutma edukalt juhtida rühma ja kompaniid koostöös teiste väelüükidega, samuti pidi ta olema võimeline juhtima nende allüksuste väljaõpet. Jalaväe eriala lõpetajalt eeldati raskekuulipilduja jao ja rühma juhtimise võimet lahingus ja suutlikust nende üksuste väljaõpet läbi viia. Ka ohvitserideklassi õppekavas oli peamise õppemeetodina ära märgitud praktilise töökooli põhimõte. Üldpõhimõtetena leidsid siin kordamist mitmed juba 1930. aastal kadettide õppekavades sisaldunud ideed. Õppekavas oli jalaväeklassi kursusele (aastase kestvusega) ette nähtud kokku 1539 töötundi, millest teoreetilisteks õppetundideks oli ette nähtud 363 tundi (23,6%) ja praktilisteks õppusteks 1176 tundi (76,4%). Suurima osakaaluga õppeaineteks olid jalaväe taktika (394 tundi, so veidi üle veerandi kogu tundide arvust), laskeasjandus (159 tundi), üldtaktika (140 tundi) ning üldõppeainetest vene keel (105 tundi).²⁴⁰ Laskeasjanduse suur osakaal tulenes ilmselt põhimõttest, et nooremohvitser pidi olema hea instruktork, kelle oskustest ja võimetest sõltus sõdurite laskeväljaõppe kvaliteet. Viimane oli aga otsustava tähtsusega faktoriks, arvestades potentsiaalse vastase ülekaalukaid inim- ja materiaalseid ressursse. Õppekava järgi pidi kursuse lõpuks vähemalt 70% õpilastest suutma vintpüssist punktilaskmisel täita I laskurklassi lasketingimusi. Samad eesmärgid olid püstitatud kergekuulipildujast laskmises²⁴¹. Et ka tegelikult laskeväljaõppele tõsiselt tähelepanu pöörati, annab tunnistust näiteks fakt, et vintpüssist laskmises täitsid eelpool toodud kriteeriumi 1937. aastal kõik sama aasta jalaväe ohvitserideklassi lõpetajad²⁴².

Ohvitserideklasside õppekavasid asuti esimeste kogemuste järel kohe muutma ja täiendama. Nii leiti, et esimese jalaväe lennu töökoormus osutus äärmiselt suureks. See aga ei lasknud õpilastel küllaldaselt süveneda ega jätnud neile piisavalt aega iseseisvaid töid teostada. Nii kujunes õppetöö tööpäevil seitsmetunniseks ja laupäevadel neljatunniseks.²⁴³ Samuti ilmnis, et mitmed

reservohvitseridest kuulus ka Kaitseliitu, siis oli 66% reservohvitserkonnast koondunud nendesse kahte organisatsiooni. Esimesed reservohvitseride kodusõppused viidi läbi 1925. aastal. Selle kohta vt **Bauming** 1936, lehed 100–104, 112–118, 120–131.

²³⁸ **Bauming** 1936, lehed 106, 111.

²³⁹ Vt näit Riigivanema käskkirjad nr 24, 28. juulist 1936 ja nr 26, 19. augustist 1936.

²⁴⁰ Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: jalaväeklass: 1936. a. Tallinn: Sõjakool, 1936, lk 1–75.

²⁴¹ Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: jalaväeklass: 1936. a. Tallinn: Sõjakool, 1936, lk 1–75.

²⁴² ERA 650–2–232, leht 48.

²⁴³ ERA 650–1–567, lehed 144–148.

õppeained kattusid aspirantide õppekavadega, seda ka ohvitserideklassidesse sisseastumiseksamite aineprogrammide ulatuses. Tõdeti, et õppekavast oli vaja kõrvaldada kõik juhtimis- ja väljaõppetöös nooremohvitseridele ebavajalik ning suurendada kärbeta arvel vajalike praktiliste ainetundide arvu.²⁴⁴ Vastavalt nendele põhimõtetele töötati õppeasutustes 1939. aasta sügiseks välja uued ohvitseride jala- ja suurtükiväeklasside õppekavad. Need õppekavad kinnitas sõjavägede ülemjuhataja 1939. aasta septembri algul. Ülemjuhataja nõudel tuli kavasse taktika alla lisada praktilised harjutused kompanii suuruste üksustega²⁴⁵. Õppeasutused soovisid neist loobuda, sest ohvitserideklassi väikese koosseisu tõttu polnud siiani suudetud neid tegelikult korraldada. Sõjavägede Staap soovitas vastavate õppuste läbiviimiseks kasutada aspirantide kompaniisid või Tallinna garnisoni jalaväeüksusi. Kompanii suuruse üksusega praktilisi harjutusi peeti vajalikeks, sest ohvitserideklassi lõpetajalt eeldati kompanii juhtimise oskust lahingus, mistõttu pidid õpilastel olema vähemalt minimaalsed praktilised kogemused sellel alal.

1938. aastal, pärast kümneaastast vaheaega asuti Sõjakoolis taas ette valmistama Mereväe kaadriohvitseri, selleks kutsuti ellu mereväe ohvitserideklass. 1937. aastaks oli mereväe koosseisudes puudu viis ohvitseri ja paaril järgneval aastal oli ette näha selle arvu kasvu. Samas võeti ohvitserideklassi selle kõrgete mehitamisnõuete tõttu vastu üsna vähe kandidaate, mistõttu Merejõudude Staabi ülem taotles sõjavägede ülemjuhatajalt sisseastujate-kandidaatide eelneva teenistuspraktika aja nõude (teenistus portupeeaspirandina) lühendamist. Järeleandmisest käesoleval juhul keelduti.²⁴⁶ Kõik tingimustele vastanud kandidaadid, kes sisseastumiskatsed sooritasid, pääsesid 1938. aastal avatud mereväeklassi. Ohvitserideklassis kestis kursus ühe aasta ja kaheksa kuud. Vastavalt 1938. aastal kinnitatud õppekavale pidi mereväe ohvitserideklassi lõpetanu suutma juhtida sõja- ja kaubalaeva, suurtükitald ning torpeedo- ja miiniala igasugustes lahingulistest tingimustes, lisaks pidi ta olema suuteline viima läbi mereväe ja merekindluste meeskondade väljaõpet. Õppekavas ette nähtud väljaõpe pidi teostuma nii teoreetiliselt kui ka praktilise töökooliga. Kokku planeeritud 2655 tunnist moodustasid ligi 40% loengud ja ettekanded (teoreetiline osa). Suurima mahuga aineteks olid suurtükiasjandus (255 tundi, ligi 10% kogu tundide mahust) ja mereväe erialaõppeained (meresõidu astronoomia, navigatsioon, aurulaeva mehhaanika, laevaehitus, deviatsioon jt).²⁴⁷ Mereväe ohvitserideklassi I lennus (ühtekokku IV mereväeohvitseride lend) lõpetas 1940. aasta mai algul pärast enam kui kümneaastast vaheaega mereväe kaadriohvitserkonna täiendamises kolmeteist nooremleitnanti. Seega koolitati vaadeldaval ajajärgul kokku Eesti merejõududele kuuskümmend kuus kaadri-

²⁴⁴ ERA 495–12–612, lehed 923–935.

²⁴⁵ *Ibid.*, lehed 936–938, 942, 944.

²⁴⁶ ERA 650–1–567, lehed 155–158.

²⁴⁷ Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: mereväeklass: 1938.–1940. a. Tallinn: Sõjakool, 1938, lk 1–93.

ohvitseri (lisaks 2 Soome õpingutele lähetatud) ning kuus ohvitser-mehaanikut (vt lisa nr 2).

Sõjaväe Tehnikakooli (taas)asutamise Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste koosseisus otsustasid ülemjuhataja kindralleitnant Johan Laidoner ja Sõjavägede Staabi ülem kindralmajor Nikolai Reek 1936. aasta suvel. Võimaluse selleks otsuseks pakkus Tallinna Tehnikainstituudi asutamine 1936. aastal²⁴⁸, kus alustasid tööd ehituse, keemia ning mehaanika osakond.²⁴⁹

N. Reegi pikemale ettekandele Sõjaväe Tehnikakooli taasavamise vajadusest ja vastavasisulise seadluse projektile on ülemjuhataja 15. juulil 1936 teinud käsikirjalise märke: *Sellega tuleb parandata üks suurem viga, mis on tehtud 1923 ja järgmistel aastatel meie ohvitseride ja kogu sõjaväe ettevalmistamiseks. Praeguse aja sõjategevusel on tehnikal nii suur tähtsus, et mingil tingimusel ei saa läbi ilma sõjaväe tehnika koolita. Arvan, et sõjaväe tehnika kool saab olema kindlamaks aluseks selleks, et meie Sõjavägi saab olema tehniliselt sama kõrgusel, kui seda on praegused teised moodsad sõjaväed ja mida nõuab moodne sõjateadus. Ohvitser kes tehnikat käsutab, peab kõigepealt seda ise tundma.*²⁵⁰ Sõjaväe Tehnikakooli avamise aluseks sai seejärel kiirkorras koostatud „Tehnilise ala ohvitseride ettevalmistamise seadlus”²⁵¹. Kooli kohest käivitamist peeti vajalikuks veel 1936. aasta sügisel, mil alustas tegevust ka Tallinna Tehnikainstituut. Kiirustamise tõttu lükkus esimese kursuse algus 1936. aasta hilissügisesse. See tingis esialgu õppurite suure töökoormuse. 1936. aasta sügisel avati ülemjuhataja käskkirjaga Sõjaväe Tehnikakoolis käsirelvklass, suurtükiklass ja pürotehnikaklass (viimast nimetati kohati ka laskemoonaklassiks)²⁵². Sõjakooli aspirantide klassi lõpetanud noormehi võeti kooli vastu võistluskatsete alusel. Erinevalt Sõjakooli ohvitserideklassidesse astujatest, ei pidanud tulevased tehnikud Sõjakooli aspirantide klassi lõpetamise järel portupeeaspirantidena teenistuspraktikat läbima (sooviti leida tehnikahuvidega noori reserviste, kes omasid häid teadmisi matemaatikas ja loodusteadustes ning joonestamisoskust). Neljaaastase õppekursuse vältel tuli läbida kaadriohvitseri õppekursus, sõjatehnika kursus ja Tallinna Tehnikainstituudi / Tehnikaülikooli õppeained (käsirelva- ja suurtükitehnikutel oli rõhuasetus mehaanikal ning pürotehnikutel keemial)²⁵³. Käsirelvaklassi õppetöö lõppes 1940. aasta veebruaris, mille järel ülendati viisteist lipnikku nooremleitnantideks ja üks klassi juurde lähetatud ohvitser kapteniks. Lõpetajad suunati pooleaastasele tööpraktikale väeosadesse ja asutustesse. Suurtüki- ja pürotehnikaklassides lõppes õppetöö 1940. aasta juulis. Suurtükiklassi lõpetas kolmteist

²⁴⁸ 1919–1936 Tallinna Tehnikum, 1936–1938 Tallinna Tehnikainstituut, alates 1938. aastast Tallinna Tehnikaülikool.

²⁴⁹ Selle kohta vt viiendat artiklit siin väljaandes: Sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940.

²⁵⁰ ERA 495–12–586, lehed 2–13; vt ka **Reek, N.** 1936. Sõjaväe tehnikakooli vajalikus. – Sõdur, nr 31–32, lk 769–770.

²⁵¹ Riigi Teataja 1936, 65, 556.

²⁵² Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 144, 13. augustist 1936.

²⁵³ ERA 495–12–586, lehed 459–485.

nooremleitnanti ja kolm leitnanti (kursusele lähetatud kaadriohvitserid), pürotehnikaklassi aga kaksteist nooremleitnanti ja kaks leitnanti (kursusele lähetatud kaadriohvitserid). Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu tühistati varem ettenähtud tööpraktika. 1938. aastal avati sõjavägede ülemjuhataja päevakäsu alusel Sõjaväe Tehnikakoolis elektrotehnika ja motomehhaanika klassid²⁵⁴, võeti vastu õpilased ja sama aasta septembris algas vastavatel erialadel (III kursus) õppetöö. Seoses alanud Nõukogude okupatsiooniga kool likvideeriti ning III kursus jäi poolikuks. Õpilased ülendati 1940. aasta augustis kutseohvitseri õigustega ehk ilma sõjaväetehniku kutseta nooremleitnantideks (elektrotehnikaklassist 20 õpilast ja motomehhaanikaklassist 19 õpilast).

Vastavalt Sõjavägede Staabis 1938. aastal välja töötatud sõjaväe ohvitseridega komplekteerimise kümneaastasele kavale, mille sõjavägede ülemjuhataja kiitis heaks 6. märtsil 1939, planeeriti Sõjaväe Tehnikakooli nelja-aastaseid kursuseid komplekteerida üle ühe aasta (iga vastuvõtuga 45 õpilast). Ülemjuhataja J. Laidoneri nõudel tulnuks kooli alates 1938. aastast komplekteerida siiski igal aastal, kuid komplekteerides igal aastal erinevate erialade klasse. Kümne aasta jooksul nähti ette nooremate kaadriohvitseride puudujäägi järkjärgulist likvideerimist sel teel, et igal aastal lõpetas Sõjakooli ohvitserideklassid ja Sõjaväe Tehnikakooli kokku minimaalselt 35 ja maksimaalselt 105 kasvandikku (enamikul aastaist pidi Sõjakooli ohvitseriklassidest lisanduma siiski 60 uut riviohvitseri). Vastavalt tuli planeerida ka igal aastal teenistusse jätavate portupeeaspirantide hulka. 1948. aastaks pidanuks kava järgi Sõjaväe Tehnikakooli lõpetama 220 kaadriohvitseri. Sõjakooli ohvitserideklassides (suurtüki-, jalaväe-, mereväeklass) lõpetanuks sama ajaga 552 ohvitseri (seega kujunenuks kava järgi sõjaväe tehnik-ohvitseride ja riviohvitseride suhteks 1:2,5).²⁵⁵

Ainsa ohvitseri ettevalmistava üksusena ei kuulunud õppeasutuste süsteemi Lennukool. Selle asutuse eelkäijaks on loetud 1. septembril 1919 Lasnamäel moodustatud Lennuväe (endine Lennusalk) õppejaoskonda. Seda loetakse Eesti Lennukooli algdaatumiks. 1927. aastal nimetati õppejaoskond ümber Lennurügemendi Lennukooliks.²⁵⁶ Õppejaoskonnas ja Lennukoolis valmistati ette sõjaväelendureid, lendurvaatlejaid ja aviomotoriste.

Sõjakoolis valmistati sellel ajal ette ohvitseri kõikidele väeliikidele, välja arvatud lennuvägi. Kuni 1930. aastate teise pooleni omandati lennuväe ohvitseri kutse pärast Sõjakooli lõpetamist Lennurügemendi juures asunud Lennukoolis. See tähendas, et esmalt omandati Sõjakoolis kaadriohvitserikutse, mille järel suunati ohvitseri teenistusse Lennuväkke, kus neil oli võimalik omandada sõjaväelenduri kutse. Teiste väeliikide ettevalmistusega ohvitserid lähetati üheksa-

²⁵⁴ Sõjavägede Ülemjuhataja käskkiri nr 42, 1. märtsist 1938.

²⁵⁵ ERA 495–12–467, lehed 3–9, 14–18.

²⁵⁶ **Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane nr 72, 30. september; vt ka **Gerdessen, F; Kitvel, T; Tilk, J.** 2001. Aeg mehed lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 86, 101, 162 [Edaspidi **Gerdessen, Kitvel, Tilk** 2001].

teistkümneks kuuks lendurite või lendurvaatlejate klassi, mille lõpetamisel viidi nad üle lennuväe kutseliiki. Selle komplekteerimisviisi suurim puudus oli Lennukooli sisseastuva ja lõpetava kaadri liiga kõrge vanus (keskmine sisseastuja oli 24-aastane ohvitser, kes omandas lenduri kutse 26-aastaselt). Lisaks leiti, et korraliku lahingulenduri oskused oli võimalik omandada alles kaheaastase rivipraktika järel (seega keskmiselt 28-aastaselt). Samas leiti ka, et 24–25-aastaselt ei saada lenduriks õppimist enam selline edu nagu näiteks 19–20-aastaselt. Lisaks oli selline kaadri komplekteerimise viis kallis, sest õpilane sai õpingute ajal edasi ohvitseri palka.²⁵⁷

1932. aastast alates hakati Lennukoolis välja õpetama lendur-allohvitseride reservkaadrit. Lennukooli õpilasteks võeti keskkooli lõpetanud noormehed enne kohustuslikku ajateenistust. Ajateenistus kestis 22 kuud ning sellest kahe esimese jooksul anti Lennukooli õpilastele noorsõduri ettevalmistus, sellele järgnes kaks õppeperioodi ja kaheksakuune praktika väeosades. Õpilased omandasid ajateenistuse lõpuks lenduri kutse ja saadeti noorem-allohvitserina reservi. Paremad õpilased said võimaluse ja soovi korral jääda tegevteenistusse üleajateenijate-allohvitseridena. Neil oli võimalus õppida täiendavalt edasi Sõjakooli aspirantide klassis ja saada nii ka ohvitseri kutse.

Eelkirjeldatud süsteemi hakati väikeste täiendustega 1935. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel rakendama alates 1936. aasta novembrist lennuväe reservohvitseride (aspirantide) ettevalmistamisel Lennukoolis. Sisseastumiseksamite teel võeti nüüd Lennukooli vastu gümnaasiumiharidusega noormehi. Õppetöö ja ajateenistuse pikkuseks Lennukoolis oli 22 kuud (pikendati 1940. aastal 24 kuuni). Koos lennundusalase väljaõppega võeti läbi ka jalaväe aspirantide sõjalised õppeained. Õppetöö Lennukoolis oli jaotatud viieks õppeperioodiks.

Esimene õppeperiood algas 1. novembril noorsõduri väljaõppega ja lõppes jõulude eel reameheks ülendamisega (kaks kuud). Sellele järgnes neljakuine kaprali kursus. Järgneva kuuekuulise õppeperioodi vältel algas lennutreening, milleks jagati kursus nelja- kuni viiemehelisteks gruppideks, kus instruktor õpetas neid individuaalselt. Iseseisvaks soololennuks ette nähtud oskuste omandamiseks kulus keskmiselt 12–15 lennutundi (instruktori juhendamisel). Samal ajal võeti läbi ka jalaväe lahingväljaõpe, mille raames sooritati jao- ja rühmataktika ülesandeid. Selle (kolmanda) õppeperioodi eksamite sooritamise järel ülendati aspirandid nooremallohvitseri auastmesse (alates 1939. aastast nooremseersandi auastmesse). Järgmine (neljas) õppeperiood (reservohvitseri periood) kestis seitse kuud, mille vältel treeniti lendamist nn üleminekumasinatega (kergelt õppelennukilt mindi järk-järgult üle raskematele lennukitüüpidele). Sellega paralleelselt jätkusid teoreetilised loengud ja praktilised harjutused eriklassides ja laboratooriumites. Lahingväljaõppe raames võeti läbi jalaväerühma

²⁵⁷ ERA 495–12–569, leht 152.

ja -kompanii taktika²⁵⁸. Neljanda perioodi lõpul toimusid eksamid kaheteistkümnes õppeaines. Viimasel (viiendal) õppeperioodil oldi kolmekuulisel praktilisel väeosas (õpilased jagati kolme lennuväedivisjoni vahel).²⁵⁹ Vastavalt vajadusele ja soovile jäeti teatud arv kursuse lõpetajaid lendurite-üleajateenijatena tegevteenistusse (ka portupeeaspirantidena), ülejäänud arvati reservi, kus nad ülendati lipnikuks.

1936. aastast alates paiknes Lennukool Tallinnas Maarjamäel, endise nn Orlovi lossi ja selle kõrvalhoonete ruumides. Lennukool, nagu kõik lennuväe- ja õhukaitseüksused, allus vahetult Õhukaitse ülemale²⁶⁰. Aastatel 1936–1940 lõpetas Lennukoolis kolm aspirantide kursust (kokku 44 lõpetajat²⁶¹). Lennuväe kaadriohvitseri õigused oli võimalik omandada nüüd Sõjakoolis (jalaväe ohvitserideklassis)²⁶².

Uuele ohvitseride ettevalmistussüsteemile üleminekuga üritati pöörata suuremat tähelepanu ka kasvatuslikele küsimustele. Selle vajaduse tingisid teenistusolude raskusest tulenevad juhtumid, kus ohvitserid sattusid võlgadesse või kaldusid liigselt alkoholi pruukima²⁶³. Mõnedel andmetel oli võlgu kuni

²⁵⁸ Sõjakooli (jalaväe) aspirantide taktikaliseks ettevalmistuseks oli ette nähtud 502 tundi, Õhukaitse juhatuse koostatud lennuväe aspirantide õppekavas oli selleks arvestatud 194 tundi, mida oli ligi kaks ja pool korda vähem. Sõjavägede Staabi 6. osakonna ülema hinnangul ei saanud seda tundide hulka pidada küllaldaseks. ERA 495–12–585, lehed 229–237. Jalaväe üksuste juhtimise-alane väljaõpe osutus paljudele Lennukooli õpilastele edaspidises praktikas tarvilikuks. 1941. aasta suvel põgenes enamik Eesti lennuväe nooremast kaadrist punaarmee koosseisust ja ühines relvastatud vastupanuvõitlejatega. Näiteks kuulus major Hirvelaane pataljoni juhtkonda 1941. aasta suvel mitmeid ohvitseri, kes olid Lennukoolis saanud ka jalaväe lahinguüksuse juhtimiseks vajaliku väljaõppe.

²⁵⁹ **Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 3. ja 4. – Vaba Eestlane nr 73 ja 74, 5. ja 7. oktoober; ERA 495–12–585, lehed 227–237.

²⁶⁰ Õhukaitseülemale allusid tema staabi kaudu alates 1931. aastast kolm üksikut lennuväedivisjoni, Lennubaas, Lennukool, üksik merelennusalk ja Õhukaitse suurtükiväegrupp. Vt näit **Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane nr 72, 30. september.

²⁶¹ **Gerdessen, Kitvel, Tilk** 2001, lk 238–240.

²⁶² Lennuväe noorema ohvitseridekaadri puudusele osutava Õhukaitse ülema taotluse alusel lubas ülemjuhataja 1936. aastal erandkorras osaleda Sõjakooli ohvitserideklassi sisseastumiskatsetel juba enne kaheaastase teenistuspraktika täitumist ka kolmel lenduril-üleajateenijal. ERA 495–12–33, lehed 3–5. Aastatel 1938–1940 ülendati nooremleitnandiks kokku 24 Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi lõpetanut, kes jätkasid teenistust kaadriohvitseridena lennuväes.

²⁶³ Alkoholi tarvitamise, sellega liialdamise ning sellest tulenevate väärtegade kohta nii üksikute sõjaväelaste puhul kui ka üldistatult, võib leida üsna palju kirjeldusi sõjaministri ja sõjavägede ülemjuhataja päevakäskudest. Iseloomustava näitena olukorras võib tuua järgmise katke 21. juuli 1936 antud ülemjuhataja päevakäsust nr 133: *Viimase poolaasta eest tehtud kokkuvõttest garnisonides korratu ülalpidamise pärast kinnipeetud kaitseväelaste kohta nähtub, et suur osa kinnipeetuid kuulub kaitseväe kaadri koosseisu (üleajateenijad ja nooremad ohvitserid) ja nende kinnipidamise peamiseks põhjuseks on liigne alkoholi tarvitamine. See asjaolu laseb järeldada, et meie elukutseliste kaitseväelaste peres kahjuks leidub veel isikuid, kel puudub enesevalitsemise ja enesekontrolli võime sellel määral kui see*

neljandikul ohvitserideklassidesse sisseastujaist. Vastu võetud õpilastelt nõuti võlgade likvideerimist ja edasist säästude kogumist. Nii kehtestati kord, mille järgi õpilane pidi säästma iga kuu oma palgast teatud summa, hoiustades selle pangas. Ülemad olid kohustatud pangaraamatuid aeg-ajalt kontrollima, et näha hoiussumma suurenemist. Kooli lõpetamisel ja teenistusse astumisel tuli ohvitseridel katta terve rida väljaminekuid, milleks tuli juba õpingute ajal ettevalmistusi teha. Kasvatustlikel eesmärkidel üritati nii sisse harjutada säästlikust. Samuti tuli väeosades kontrollida portupeeaspirantide ja nooremohvitseride majanduslikku ja rahalist seisukorda sel ajal, kui noorte inimeste iseloom polnud veel küllalt tugev või väljakujunenud.²⁶⁴

Just väeosades läbiviidava portupeeaspirantide kasvatustöö osas leidis Sõjavägede Staap puudusi, mis polnud kooskõlas vastavasisuliste juhenditega. Nii näiteks tõi Sõjavägede Staabi ülem kindralmajor N. Reek oma ringkirjas 1937. aasta sügisel esile asjaolu, et mitmed portupeeaspirandid olid praktika ajal abiellunud. Seejuures polnud need praktikandid eelnevalt pöördunud abiellumise sooviavaldusega vastava väeosa ohvitseridekogu poole, nagu seda kaadriohvitseridelt nõudis ohvitseridekogude põhikiri. Kindralmajor Reeki sõnul nõudsid kehtivates juhendites ettekirjutatud portupeeaspirantide teenistustingimused ja teenistuse iseloom väeosades neilt põhjalikku süvenemist teenistuskohustesse ja püsivat ettevalmistustööd ohvitserideklassi sisseastumise katseteks. Selle töö juures ei saanud ega võinud jääda aega isikliku elu mugavuste korraldamiseks. Ka Sõjakooli ohvitserideklasside õpilased-lipnikud elasid ja õppisid kasarmu oludes. Seega polnud kehtiva ohvitseride ettevalmistamise süsteemi juures kaadriohvitseride kandidaatidel enne ohvitserideklassi lõpetamist soovitatav abielluda. Vastasel korral võis kannatada nende sõjaline ettevalmistus ning seda ei võimaldanud ka ohvitseride-kandidaatide majanduslik seisukord. Abiellujad võisid sattuda ebasoovitavatesse raskustesse, mis omakorda kahjustas teenistustlikke huve. Viimased pidi aga kaadriohvitseril ja selle kandidaadil seisma kõrgemal kõikidest teistest huvidest.²⁶⁵

Ka 1939. aasta novembri lõpul toodi Sõjavägede Staabi ülema, kolonel Aleksander Jaaksoni, ringkirjas esile rida portupeeaspirantide käitumises, kasvatuses ja ettevalmistuses ilmnenud puudusi. Sellest järeldati, et mõned väeosad polnud pööranud portupeeaspirantide kui tulevaste kaadriohvitseride

on vajaline kaitseväge juhile. Isik, kes kõigepealt enda juures ei suuda panna maksma neid omadusi, mis ta on kohustatud nõudma oma alluvatele, ei kõlba teiste kasvatajaks-juhatajaks. Säärase isiku koht ei ole kaitseväge juhtkonna hulgas. Tuletan seda meelde kõigile asjassepuutuvatele, hoiatan neid ja nõuan, et need nähted enam ei korduks. Ühtlasi pean tähendama, et kohati liigse alkoholitarvitamise pahe ilmnenemine nooremas juhtkonnas vihjab asjaoludele, et mõned vanemad juhid küllaldase energiaga ei ole suutnud või ei ole püüdnud maksma panna oma kasvatustlikku mõju alluvate iseloomu kujundamisel. Ka see nähe on kaitseväes lubamatu. Seepärast eeltähendatud ebasoovitavate asjaolude kordumisel olen sunnitud tegema vajalised järeldused mitte üksi kinnipeetute vaid ka nende ülemate kohta.

²⁶⁴ E. M. 1939. Sääste kasvatustabinõuna. – Sõdur, nr 14-15, lk 318.

²⁶⁵ ERA 650–1–567, leht 139.

ettevalmistamisele ja kasvatamisele küllaldast tähelepanu. Kehtiva juhtide ettevalmistamise korra juures tuli väeosadel teha otsustava tähtsusega kasvatustööd tulevaste kutseohvitseride ettevalmistamisel. Tõdeti, et Sõjakool üksi ei tulnud toime kõigi temal lasuvate ülesannetega, kui väeosad ei võtnud oma ülesandeid kaadriohvitseride ettevalmistamisel küllalt tõsiselt. Nii leiti, et portupeeaspirandi kui tulevase ohvitseri käitumisele ja esinemisele nii teenistuses kui ka väljaspool teenistust tuli pöörata senisest suuremat tähelepanu. Selleks pidid kasvatajad ja õpetajad olema ise oma ülesande kõrgusel ning vanemad sõjaväelased pidid alati ja kõikjal püüdma tehtud vigu parandada. Portupeeaspirante tuli kohelda kui tulevase ohvitseri, õpetades ja kasvatades neid kõigepealt eeskujuga; nende halvustamist ja enesetunde rikkumist loeti kahjulikuks. Ringkirjas rõhutati, et portupeeaspiranti ei tohi jätta allohvitseride kasvatada ja õpetada; selleks tuli määrata ohvitseri, kes vastutasid ka kasvatustöö ja õpetamise eest. Sõjakooli ohvitserideklassidesse sisseastumiseks tuli väeosadel korraldada vastavate tundide andmist ja kontrollida omandatut. Samuti kästi enam jälgida ja kontrollida portupeeaspirantide eraelu (käitumist ja majanduslikku olukorda) ja suunata nende mentaliteeti²⁶⁶ nii, et nad kasvatusest olnuks ohvitserikutselisele väärilised.²⁶⁷

Säilinud dokumentide alusel võib järeldada, et sõjaväe juhtkonna plaanid ja nõudmised ohvitseride ettevalmistamise küsimustes olid suuremad, kui tegelik olukord väeosades võimaldas teoks teha. Vastavalt saadud kogemustele asuti 1940. aasta algul kehtestatud süsteemi muutma, sest kaadriohvitseride ettevalmistus kujunes liiga pikaks²⁶⁸ (4,5–7,2 aastat), mis omakorda tingis noorema kaadriohvitserkonna liiga kiire vananemise, kuna kehtinud korra kohaselt võis

²⁶⁶ Ohvitseride mentaliteedi kasvatuse küsimust pidas oluliseks ka ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoner, tähendades kirjavahetuses uue ohvitseride ettevalmistamise seadluse küsimuses Sõjavägede Staabi ülemale 1935. aasta mais oma resolutsioonis muuhulgas järgmist: *Raskem küsimus on, kuidas kasvatada aspirantides ja veel rohkem allohvitserides, kellest tulevikus peavad saama ohvitserid just ohvitseride, s.o. sõjaväe juhtiva elemendi mentaliteeti? /.../ Ohvitser, olles veel vaimline ja tehniline juht, peab siiski teadma ka kõike seda, mida teab allohvitser, aga noorem ohvitser peab olema võimeline olla eeskujuks ka reamehele otse tehnilisel alal. Aga selle juures ohvitseri suurimaks ülesandeks jääb ikka juhtimise ala ja selleks on teda tarvis kasvatada sellest momendist peale, mil ta on valitud kaadriohvitseri kandidaadiks. Ka täiendusohvitseridele on seda mentaliteeti vaja. Aeg, mis kaadriohvitseride klassi kandidaadid on väeosades – 2 aastat, peab saama kasutatud ka selleks, et neile juhi mentaliteeti arendada ja neid tuleb kohelda kui tulevase ohvitseride kandidaate; muidu jääb üheaastane kursus kasvatuse mõttes liig lühikeseks.* (ERA 495–12–569, leht 214)

²⁶⁷ ERA 495–12–604, lehed 181–182.

²⁶⁸ Kaadriohvitseride ettevalmistamise ajaline kestvus pikenes samal ajal veelgi, sest 20. aprillil 1939 pikendati presidendi otsusega (nr 107) ajateenistuse aega kõikides väeliikides kaheksateistkümneme kuuni. Presidendi otsusega 22. detsembrist 1939 (nr 256) pikendati ajateenistuse kestvust kõikidele teenistuses olevatele ja edaspidi teenistusse astuvatele aspirantidele kahekümne nelja kuuni. Tegemist oli rahvusvahelisest olukorrast tuleneva rahu- aegsete koosseisude suurendamisega, millega suurendati ajateenijate, nooremate juhtide ja spetsialistide arvu.

nooremleitnandiks saada alles 25–27-aastaselt. Lisaks leiti, et liiga pikk ettevalmistuse aeg peletas eemale jõukama, intelligentsema ja ettevõtlikuma elanikkonna esindajad. Samuti tõdeti, et pikal praktikaperioodil sattusid nooremad juhid allohvitserkonna mõju alla, see aga muutis nad liiga loiuks ja ükskõikseks.²⁶⁹ Seetõttu loobuti 1940. aasta aprillis muudetud ohvitseride ettevalmistamise seadluses²⁷⁰ ohvitserideklassi astumisele eelnenud kaheaastasest teenistuspraktikast kaadriallohvitserina. Samuti loobuti ohvitseriklasside lõpetajate puhul varasemast nõudest läbida enne nooremleitnandiks ülendamist pooleaastane praktika. Ülemjuhataja soovis oma resolutsiooni kohaselt 1939. aasta lõpul, et ka Sõjaväe Tehnikakooli lõpetajad saanuks nelja-aastase kursuse järel kohe ülendatud nooremleitnandiks²⁷¹. Uute seadusemuudatuste realiseerimisega pidi kaadriohvitseri ettevalmistamise aeg (alates ajateenistusest) vähenema jalaväe erialal seniselt 56 kuult 37 kuuni (vt lisa nr 8) ja suurtükiväe erialal 64 kuult 44 kuuni (vt lisa nr 9).

1935. aastal kehtestatud ohvitseride ettevalmistamise süsteemi üheks juhtivaks ideoloogiks võib ilmselt pidada Sõjavägede Staabi ülemat kindralmajor N. Reeki. Mitmed põhimõtted, mis 1935. aastast alates ohvitseride ettevalmistuses rakendati, esinevad just N. Reeki varasemates kirjutistes. Olles ise sõjaväelase kutsele pühendunud kogenud ja sõjateaduslike huvidega ohvitser, soovis ta sellisena näha ka oma tulevasi kaasvõitlejaid. 1935. aastal kehtestatud ohvitseride valiku ja ettevalmistamise süsteemi võib vaadelda teatud mõttes reaktsioonina varasema perioodi puudustele, mis väidetavalt ei andnud nii head kaadrit, kui sõjaväe juhtkond oleks soovinud. Kaadriohvitserile esitatud nõuded tõsteti väga kõrgeks, soovides selekteerida välja kõige parema kontingendi, kuid samas ei arvestatud ühiskonnas ja sõjaväes laiemalt valitsevaid olusid ja mentaliteeti. Uue ettevalmistamise korra juures võib täheldada Saksa *Reichswehri* ohvitseride väljaõppesüsteemi mõjutusi. Näiteks võib tuua nõude olla väeosades pikemalt praktilal, mille vältel väeosa ohvitserid valmistasid ette ja kasvatasid oma tulevasi teenistuskasulasi. Ohvitserideklassi õppurid ülendati nüüd lipnikeks, millele vastavat Saksa auastet (*Fähnrich*) omasid ka Saksamaa sõjakoolide õppurid.

1938. aastal arvestati mobilisatsiooni korral ohvitseride sõjaaegseks koguvajaduseks 6000 juhti (koos sissearvestatud väljalangevuste katteks mõeldud varuga). Tegevteenistuses oli 1. aprillil 1938 ohvitseride kohtadel ligi 1340 isikut. Rahuaegses koosseisus nähti ette 1540 ohvitseri ametikohta. Seega oli puudujäägiks kakssada ohvitseri. 1921–1940 lõpetas Sõjakooli kokku alla tuhande kaadriohvitseri. Koos Sõjaväe Tehnikakooli ja teiste ajuti tegutsenud erikoolidega tuleb selleks arvuks veidi üle 1100 ohvitseri (kui mitte arvestada Sõjakooli sõjaaegseid lende aastatel 1919–1920, vt lisa nr 1). Sõjaväe

²⁶⁹ ERA 495–12–604, lehed 447–449; ERA 495–12–612, lehed 1252–1257.

²⁷⁰ Riigi Teataja 1940, 35, 295. On raskesti hinnatav, kas ja kuivõrd tulenesid need seadluse muudatused alates 1939. aasta oktoobrist kindralleitnant N. Reeki asemel Sõjavägede Staabi ülema kohale määratud kolonel Aleksander Jaaksoni isikust.

²⁷¹ ERA 495–12–604, leht 449.

rahuagestes koosseisudes nähti 1935. aastal ette 140 Kõrgema Sõjakooli haridusega (juhtimisala) ohvitseri ametikohta (kõik ohvitseride ametikohad kõrgematest kuni pataljoni ja suurtükiväegrupi ülemateni ja kaasa arvatud vastavad ametikohad teistes väeliikides, lisaks neile vajati kuni 35 varustusala kõrgema eriharidusega ohvitseri)²⁷². 1936. aastaks oli eeltoodud kõrgema kvalifikatsiooniga ohvitseride arvule juba üsna lähedale jõutud ja samal ajal lõpetas Kõrgema Sõjakooli ka esimene sõjamajanduse kursus. Vastavaks sõja- aegseks kõrgema ettevalmistusega juhtide vajalikuks arvuks kinnitati sõja- vägede ülemjuhataja otsusega 1935. aastal kolmsada ohvitseri²⁷³. Selle ees- märgi saavutamist peeti vajalikuks järgmise kümne aasta jooksul. Aastatel 1921–1940 lõpetas kindralstaabi kursused / Kõrgema Sõjakooli 226 ohvitseri.

Sõja korral kuni 41-aastaste ohvitseride mobiliseerimiseks, s.o 20 aastakäiku (kokku 6000 meest), tulnuks igal aastal ette valmistada keskmiselt 300–330 ohvitseri.²⁷⁴ 1930. aastatel suudeti seda eesmärki ka üldiselt realiseerida (vt lisa nr 3). Aspirantide üksustes lõpetas Sõjakooli aastatel 1923–1940 ligi 4300 erineva väeliigilise ettevalmistusega reservohvitseri (vt lisa nr 3).

1936. aastaks kujunes välja Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste uus orga- nisatsioon. Sellesse kuulusid Kõrgem Sõjakool, Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool ja Lahingukool (vt ka lisa nr 1). Õppeasutuste staap jagunes õppe-, rivi-, majandus- ja kohtujaoskonnaks. Kolm viimasena nimetatud jaoskonda sarnanesid organisatsiooni ja eesmärkide poolest üksiku väeosa staabi vastavatele jaos- kondadele, kuid lisandusid ülesanded, mis olid seotud asjaoluga, et õppe- asutuste ülem omas diviisiülema õigusi. Õppejaoskond moodustas keskuse, kuhu oli koondatud õppetöö korraldus ja selle läbiviimisse puutuv asjaajamine. Staabi juurde kuulusid ka telefonikeskjaam ja litograferimise töökoda.²⁷⁵

1939. aasta septembri algul ette nähtud sõja-aja koosseisu kava järgi jätkasid õppeasutused tegevust ka mobilisatsiooni korral, kuid ilma Lahingukoolita. Viimase kaadri baasil nähti ette 4. tagavara jalaväerügemendi ja tagavara ratsa- divisjoni formeerimine. Sõjakooli koosseisu oli kavas lisatud tankitõrje- ja saaterelvade kompanii, mis pidi vastavat kaadrit sõjatingimustes välja õpe- tama.²⁷⁶ Tegelikult toodigi 1. märtsist 1940 Tallinnasse õppeasutuste koosseisu üle Tartus 1939. aasta mai lõpul formeeritud 3. tankitõrjekompanii (kaks kolme 37 mm kahuriga rühma), mis allutati vahetult Lahingukooli ülemale²⁷⁷.

Lisaks Kõrgemale Sõjakoolile, mille tegevust reguleeris eraldi seadlus, käsit- leti õppeasutusi kui tervikut eraldi veel ka Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste õppejõudude tasu seadluses. Seadluse esimene variant rakendati 1925. aastal²⁷⁸,

²⁷² ERA 495–12–594, lehed 56–57.

²⁷³ *Ibid.*, leht 36.

²⁷⁴ ERA 495–12–467, lehed 3–9, 14–18.

²⁷⁵ ERA 650–1–444, leht 71.

²⁷⁶ ERA 650–2–241, lehed 1–8.

²⁷⁷ ERA 650–1–657, lehed 24–25.

²⁷⁸ Sõjaväe ühendatud õppeasutuste õppejõudude tasu seadlus. – Riigi Teataja 1925, 150, lk 933–934.

kuid seda muudeti mitmel järgmisel aastal. Lõplikuma kuju omandas seadlus 1932. aastal²⁷⁹ ning seda täiendati vormiliste muudatustega veel 1936. aastal (lisandusid Sõjaväe Tehnikakooli õppejõudude tasustamise põhimõtted)²⁸⁰. Seadlus käsitles alaliste ja ajutiste õppejõudude tasustamise põhimõtteid. Näiteks määratleti seadlusega täpselt alaliste õppejõudude kohustuslike nädalataundide arv, ületundide tasustamine, tasu maksmine katsete, repetitsioonide ja praktiliste tööde läbiviimise ning kirjalike tööde kontrollimise eest ning iga vastava töö täpne arvestuslik tasu rahalises väljenduses. Samuti toodi ära õppejõudude ametiastmetesse liigitamine vastavalt kvalifikatsioonile ning tunnitasu rahalises väljenduses vastavalt astmele. Ajutiste õppejõudude puhul, kes teenisid sõjaväes muul ametikohal, kehtis põhimõte, et õppetöö läbiviimise eest saadav tasu ei tohtinud ületada poolt põhiametikohal töötamise eest teenitavast palgast.

1935. aastast alates oli õppeasutuste koosseisus pidevalt neli kuni viis Sõjakooli sõjaliste ainete lektorit (taktika, topograafia, suurtükiasjandus, pioneeriaasjandus, sõjaajaloo ained). 1936. aastast alates määrati Sõjakooli alaliste lektoritena ametisse maailmasõja, Vabadussõja ja sõjakunsti ajaloo lektorina major Johannes Värnik (Vermet), taktika lektorina major Eduard Marguste ja suurtükiväe lektorina major Johann-Heinrich Mäe²⁸¹. Samal ajal asutati ka Kõrgema Sõjakooli koosseisus alaliste lektorite ametikohad. Samuti eraldati Kõrgema Sõjakooli ülema ametikoht õppeasutuste ülema omast (ei pidanud enam täitma õppeasutuste ülema kohustusi, vaid alluvusega viimasele; vt lisa nr 1)²⁸². Alates 1930. aastatest eeldati üldjuhul kõigilt Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste struktuuriüksuste ülemalet ettenähtud tasemel juhtimisstaafi ja kõrgemat sõjalist haridust (vt lisa nr 1). Kõrgema Sõjakooli alaliste õppejõudude arv jäi üsna piiratuks (1–3), need olid nähtud ette vaid taktika, sõjaajaloo ja staabiteenistuse ainetes. Kõrgema Sõjakooli õppejõudude määramise seadluse projektis nähti alaliste õppejõudude valimisel ette küllaltki põhjalik ja nõudlik valikuprotseduur. Kandidaadilt eeldati erialaküsimustes varasemaid teaduslikke uurimusi. Juhul, kui sellised kandidaadid puudusid, tuli kandidaatidel kirjutada kooli juurde lähetatuna aasta jooksul oma ainevaldkonnas väitekiri, mida tuli kaitsta õppenõukogu ees.²⁸³

Tänu uute koosseisude väljakujunemisele 1936. aasta sügiseks sai asuda koostama kõigile õppeasutuse struktuuriüksustele ühtset raamseadlust. Sõjaväe õppeasutuste organisatsioon ja õiguskord tugines Vene 1869. aasta sõjaväe

²⁷⁹ Kaitseväe ühendatud õppeasutiste õppeasutiste õppejõudude tasu seadlus. – Riigi Teataja 1932, 15, 112.

²⁸⁰ Kaitseväe ühendatud õppeasutiste õppejõudude tasu seadluse täiendamise seadlus. – Riigi Teataja 1936, 101, 810.

²⁸¹ Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 162, 10. detsembril 1936.

²⁸² ERA 650–1–524, lehed 55–59. Esimese Kõrgema Sõjakooli alalise lektori kohusetäitjaks määrati kapten Edmund Püss (Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 222, 4. novembril 1936)

²⁸³ ERA 405–12–585, lehed 27–30.

seaduste kogu (*Свод военных постановлений*) 15. raamatule, mis käsitles sõjaväeliste õppeastuste õiguslikku seisundit ja toimimise põhimõtteid. 1935. aastal kinnitas kaitseminister seni sõjaväe tegevuse aluseks olnud endiste Vene õigusnormide ümbertöötamise kava. Õppeasutuste õiguslikke aluseid käsitlev osa tuli ümber töötada Sõjavägede Staabi 6. osakonnal ja õppeasutustel. Seni oli seda tööd takistanud õppeasutuste struktuuri pidev ümberkorraldamine.²⁸⁴ Uue õppeasutuste organisatsiooni väljakujunemine 1936. aasta sügiseks võimaldas edasi töötada ka Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste uue seadluse või selle juhtimist käsitlevate seadluste projektide koostamise kallal²⁸⁵. Seoses samaaegsete ümberkorraldustega ja uute struktuuriüksuste käivitamisega edenes see töö visalt. Aastatel 1938–1939 väljatöötatud Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste seadluse projekti²⁸⁶ siiski enne Nõukogude okupatsiooni seadluseks realiseerida ei jõutud.

Ülemjuhataja J. Laidoner võttis 1936. aasta lõpul õppeasutuste rolli ja eesmärgid lühidalt kokku järgmiselt: *Sõjaväe Õppeasutised on vaimliseks tsentrumiks juhtkonna ettevalmistuse alal kõikides väeliikides ja kõikides suundades. Rööbiti ettevalmistustööga toimuvad Sõjaväe Õppeasutistes mitmekesised katsetamised nii taktikalisel kui ka lahingtehnilisel alal; ühtlasi kaalutakse siin õppemetoodilisi küsimusi. Sõjaväe Õppeasutiste kaudu sünnib ka uute mõtete alal toimunud katsete ja kaalumiste tulemuste levitamine üle kaitseväe. Seda laiaulatuslikku ja kaitseväe ettevalmistuses määrava tähtsusega tööd silmas pidades nõuan, et kõik väeliikide inspektorid, igauks oma erialasse puutuvates küsimustes, aitaksid kaasa Sõjaväe Õppeasutiste tööle, töötades kõige lähemas kontaktis Sõjaväe Õppeasutiste ülemaga.*²⁸⁷

Nõukogude okupatsiooniga kaasnenud Eesti Vabariigi annekteerimisega formeeriti nn Eesti rahvaväe baasil Nõukogude Liidu relvajõudude koosseisus kahediviisiline laskurkorpus. Sõjaväe õppeasutused likvideeriti, nende varadele ja osalt endisele kaadrile tuginedes formeeriti Punaarmee Tallinna jalaväekool.

4. Kokkuvõte

Sõjalise haridussüsteemi rajamise eelduseks iseseisvunud Eesti Vabariigis oli Vene keisririigis ettevalmistuse saanud ohvitseride kaadri olemasolu, kellel oli sarnane eelnev ettevalmistus ja teenistuslik taust. Vabadussõjas oli praktikas kogetud ohvitseride puudust ja juhtkonna kvaliteedi olulisust, mistõttu ei tekitanud juhtide ettevalmistamise küsimuse kiire korraldamine liigseid erimeelsusi. Sõjaväe õppeasutuste rajamisel tugineti mõistetavalt endistele Vene õigusnormidele, mida oli vaja küll kohandada Eesti oludele. Esialgu osutus võimalikuks palgata õppejõududeks ka mitmeid endise Vene riigi õppeasutuste

²⁸⁴ ERA 495–12–574, lehed 12, 19, 21.

²⁸⁵ ERA 650–1–523, lehed 145–177; ERA 650–1–567, lehed 25–34.

²⁸⁶ ERA 495–12–570a, lehed 43–96.

²⁸⁷ Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 248, 9. detsembril 1936.

õppejõude ja spetsialiste, kes olid revolutsiooni- ja sõjakeerises Eestisse sattunud. Aastatel 1919–1921 asutati Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool, All-ohvitseride Kool, Mereväe Kadettide Kool ja kindralstaabi kursused, samuti korraldati täienduskursus sõjaaegse ettevalmistusega ohvitseride teadmiste täiendamiseks. Demobilisatsiooni-järgselt hakati reorganiseerima sõjaväe rahu- aegset korraldust, millega kaasnes vajadus kulutuste vähendamiseks. Sellest püüdest tulenevalt ühendati kõik sõjaväe õppeasutused 1923. aasta sügisest alates ühtseks koondasutuseks – Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste nime all. Lisaks majandus- ja administratiivkulude kärpimise vajadusele rõhutati tarvidust koondada õppeasutused ühtse juhtimise alla, et tagada kõikide tasemete ja erialade juhtide ettevalmistus ühtsete põhimõtete (doktriini) alusel. Õppeasutuste ülemaks oli Kõrgema Sõjakooli ülem²⁸⁸, kes sai juhtnõore ja korraldusi Kindralstaabilt / Sõjavägede Staabilt.

Juba enne õppeasutuste koondamist, kuid eriti pärast seda, kritiseeriti nii sõjaväe siseselt kui ka ajakirjanduses õppeasutustes praktiseeritavat õppe- metoodikat. Kriitikas toodi esile nii töö liigset teoreetilisust kui ka vähest seos- tatust teenistuse ja juhtimise praktikaga. Samuti leiti, et Sõjakooli lõpetajad omasid vähest praktilist ettevalmistust teenistuseks väeosades. Ümberkorral- dused ohvitseride ettevalmistuse korras leidsid aset alates 1926.–1927. aastatest, mil vähendati järk-järgult auditoorse töö mahtu ja suurendati iseseisvate prakti- liste tööde osakaalu. Täpsemalt leidsid määratlemist ka õppeainete sisu, ulatus ja nende omavahelised seosed. Õppemetoodilistes küsimustes võeti arvesse Prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis õppinud ohvitseride kogemusi ja ideid. Teos- tatud ümberkorralduste tulemusel lahkusid õppeasutustest vene rahvusest ala- lised õppejõud ja lektorid. Kogu sõjaväe õppeala korralduse ja õppeasutuste juhtpositsioonidele pääsesid seejärel mitmed edasipüüdlikud noorema generat- siooni ohvitserid, kellest mõned olid lisaks kindralstaabi kursustele täiendanud oma teadmisi Prantsusmaal. Õppejõudude osas tuli järgneval perioodil tugineda suures osas ajutistele õppejõududele, kes tegid pedagoogilist tööd põhiameti- kohtade kõrvalt.

Ohvitseride väljaõppe korraldust mõjutas 1928. aasta sõjaväe organisatsiooni reform, millega muuhulgas lühendati ajateenistust. Samal aastal hakkas kehtima uus ohvitseride ettevalmistamise seadlus, millega sätestati reserv- ja kaadri- ohvitseride ettevalmistamise korra uued alused. Olulisemateks muudatusteks olid reservohvitseride ja kaadriohvitseride ettevalmistuse ühtlustamine (kaadri- ohvitseri kandidaadid valiti välja reservohvitseri kursuse lõpetanute hulgast), samuti nõuti siitpeale Sõjakooli astumise eeldusena täielikku keskharidust. Seadluse alusel ei tegelenud ohvitseri väljaõppega ainult Sõjakool, väljaõppe- protsessi kaasati ka väeosad, kus teostati periooditi juhtimispraktikat. Samal ajal korraldati pataljoni-, kompanii- ja patareülemate kursused, et ühtlustada vasta- vate rahuaja üksuste ülemate teadmisi ja oskusi juhtimisküsimustes ja välja- õppemetoodika alal. 1931. aastal sätestati Kõrgema Sõjakooli tegevuse alused

²⁸⁸ Alates 1936. aastast need ametikohad lahutati üksteisest.

eraldi seadlusega. Samal ajal valmisid esimesed terviklikud Kõrgema Sõjakooli ja Sõjakooli õppekavad. Õppekavades on täheldatav orientatsioon praktilisele ainekäsitlusele.

Tulenevalt algusraskustest ei olnud kaadriohvitseride koosseisu komplekteerimine algusest peale väga pikaajalise suunitlusega. Reaktsioonina algaastatel tekkinud kaadripuudujäägile valmistati 1920. aastate keskpaigas Sõjakoolis kaadriohvitseride ette senisest suuremal arvul, mis omakorda võimaldas järgnevalt rääkida üleproduktioonist. Majanduskriisiga kaasnevast kulude kärpimisest vajadusest tulenevalt lõpetati kaadriohvitseride ettevalmistamine alates 1931. aastast. Samal ajal kasvas arvuliselt ja ka erialati reservohvitseride ettevalmistamine.

1934. aastal toimunud muutus riigi valitsemiskorras tõi kaasa ümberkorraldusi riigikaitse üldises juhtimises, see mõjutas ka ohvitseride ettevalmistamist. Vahepealse seisaku tõttu kaadriohvitseride ettevalmistamises avastati nüüd teatud osa kaadri vananemise oht. Omakorda oli tulevikus ette näha raskusi Kõrgema Sõjakooli kursuste komplekteerimisel. Samuti oli tunda vajadust väiksema osakaaluga väeliikide ja erialade ohvitserikaadri täiendamiseks. Mõnedel erialadel polnud kaadrit värskendatud juba viimase kümne aasta vältel. Neid küsimusi asuti korraldama 1935. aastal kehtestatud uue „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse” ja teiste eriseadlustega. Võrreldes 1928. aasta seadlusega, millega ühendati reservohvitseri ja kaadriohvitseri ettevalmistus, võib siin näha katset siduda üleajateenija-allohvitseri ettevalmistust kaadriohvitseride väljaõppega. Seadluse järgi tuli kaadriohvitseriks pürgijal pärast aspirantideklassi lõpetamist praktiseerida väeosas üleajateenija-allohvitserina (portupeeaspirandina) kaks aastat. Pikas praktikaperioodis võib näha sõjaväe juhtide reaktsiooni varasema perioodi ettevalmistusele, mis väidetavalt ei andnud piisavalt head ohvitseride kaadrit. Ohvitserile esitati väga kõrgeid nõudmisi, st lähtuti põhimõttest, mille järgi väiksearvuline sõjaväe kaader pidi olema parim võimalik. Nõuete osas tuli peale esialgseid kogemusi siiski teha korrektiive nii esialgsetes õppekavades kui ka ettevalmistuse üldises korras. Mõnedel andmetel täheldati liiga pikas ettevalmistusperioodis tõkendit, mis peletas kaadriohvitseri kutsest eemale paremaid võimalikke õppureid. Samuti esines väeosades probleeme praktikaperioodil ette nähtud ettevalmistustöö korralduses. Nii aspirantide kui ka ohvitserideklasside uutes õppekavades (1936) suurenes võrreldes eelmise perioodiga veelgi praktilise ainekäsitluse osakaal. Ohvitserideklasside ja Sõjaväe Tehnikakooli taasavamisega asuti ette valmistama ka kõikide väeliikide ja erialade kaadriohvitseride. Samal ajal hakati ümberkorraldatud Lennukoolis ette valmistama lennuväe reservohvitseride. Kaadriohvitseri õiguste omandamiseks tuli lennuväelastel lõpetada Sõjakooli jalaväe ohvitserideklass. Sõjakooli ohvitserideklassidesse astujate, aga ka kogu sõjaväe kaadri (ohvitseride ja allohvitseride) teadmiste ja oskuste ühtlustamiseks relvatehnilistes ja taktikalistes küsimustes kujundati alates 1936. aastast Allohvitseride Kooli kaadrist moodustatud ja varasemate õppesentrumite kogemusel püsiv täienduskoolitusinstitutsioon, mis kandis Lahingukooli nime.

Alates 1934. aastast avati Kõrgemas Sõjakoolis juhtimis- ja staabiteenistuse eriala kõrval sõjamajanduse eriharu.

Kõrgema Sõjakooli lõpetas sellel perioodil 226 ohvitseri, sõjakoolide²⁸⁹ rahuaegse kursuse (alates 1921. aastast) kaadriohvitserina aga üle 1100 isiku (1115), reservohvitseri ettevalmistusega lõpetas Sõjakooli ligi 4300 noormeest. Vaatamata puudujääkidele kaadri pikaajalises planeerimises ning mõnedele kriisidele suudeti kahekümne aasta jooksul siiski ette valmistada arvuliselt adekvaatne hulk reserv- ja kaadriohvitseri.

²⁸⁹ Selle alla kuulusid Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool, Mereväe Kadettide Kool.

LISAD

Lisa nr 1

**SÕJAVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTE
JUHTKOND (1919) 1923–1940**

**SÕJAVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTE JA KÕRGEMA SÕJAKOOLI
ÜLEMAD**

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1923–1927	Kolonel	JAAN RINK VR I/2	1886–1927	Vene Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1914
1927–1930	Kindralmajor	GUSTAV JONSON VR I/3 ja II/2	1880–1942	KSK 1923
1930–1933	Kolonel	HERBERT BREDE VR I/2	1888–1941	Prantsuse KSK 1929
1933–1936	Kolonel	ALEKSANDER JAAKSON VR I/3	1892–1942	KSK 1927 Prantsuse KSK 1927
1936–1939	Kolonel	AUGUST KASE- KAMP VR II/3	1889–1942	KSK 1927 Belgia KSK 1933
1939–1940	Kolonel	KARL-JOHANN LAURITS VR II/2 ja II/3	1892–1941	KSK 1927 Prantsuse KSK 1935

KÕRGEMA SÕJAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjalineharidus
1937–1939	Kolonel	KARL-JOHANN LAURITS VR II/2 ja II/3	1892–1941	KSK 1927 Prantsuse KSK 1935
1939–1940	Kolonel	HERBERT- VOLDEMAR RAIDNA (end. Freiberg) VR II/3	1897–1942	KSK 1926 Prantsuse KSK 1931

PATALJONI-, KOMPANII- JA PATAREIÜLEMATE KURSUSTE ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjalineharidus
1928–1928	Kolonel-leitnant	RICHARD TOMBERG	1897–1982	KSK 1923 Prantsuse KSK 1926
1928–1929	Major	HERBERT-VOLDEMAR FREIBERG (hiljem Raidna) VR II/3	1897–1942	KSK 1926 Prantsuse KSK 1931
1930–1934	Major	HERBERT-FELIX GRABBY (hiljem Grabbi)	1896–1942	KSK 1926
1934–1934	Major	EDUARD MARGUSTE (hiljem Margusson) VR II/3 (kt)	1897–1942	KSK 1930

SÕJAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1919–1920	Kapten	ALEKSANDER SIMON VR I/3	1877–1960	
1920–1923	Kolonel	VILLEM-KUSTAV MARDER VR I/2	1882–1935	
1923–1927	Kolonel-leitnant	EDUARD RÜÜTEL	1884–1969	KSK 1933
1927–1930	Kolonel	VERNER TROSSI VR I/3 ja II/3	1890–1953	KSK 1923
1930–1931	Kolonel-leitnant	AUGUST KASE-KAMP VR II/3	1889–1942	KSK 1927 Belgia KSK 1933
1931–1933	Kolonel	ALEKSANDER JAAKSON (kt) VR I/3	1892–1942	KSK 1927 Prantsuse KSK 1927
1933–1933	Major	EDUARD MARGUSSON VR II/3 (kt)	1897–1942	KSK 1930
1933–1934	Kolonel-leitnant	HERBERT GRABBI (kt)	1896–1942	KSK 1926
1934–1936	Kolonel	ARTUR-ALEKSANDER SAUSELG (hiljem Saueselg) VR II/3	1894–1965	KSK 1930
1936–1939	Kolonel	JOHANNES-ALEKSANDER RAUD VR I/3	1892–1942	KSK 1926
1939–1940	Kolonel	JOHANNES SOODLA VR II/2 ja II/3	1897–1965	KSK 1927

SÕJAVÄE TEHNIKAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1920–1923	Kindral-majoor	ALEKSANDER SILBERG	1869–1926	
1936–1939	Kolonel	ARTUR-BERNHARD NORMAK	1895–1941	KSK 1926 Prantsuse KSK 1932
1939–1940	Kolonel-leitnant	ARTUR-FRIEDRICH SIMSON VR II/3	1896–1967	KSK 1930

ALLOHVITSERIDE KOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1921–1921	Alampolkovnik	EMIL-ALEKSANDER KURSK VR I/3	1894–1945	KSK 1923
1921–1925	Kolonel-leitnant	ANTON LÕHMUS VR I/3 ja II/3	1885–1968	KSK 1927
1925–1927	Majoor	OSVALD MULLAS	1894–1975	KSK 1932
1927–1931	Kolonel-leitnant	JOHANNES SIIR	1889–1941	KSK 1933
1931–1934	Majoor	AUGUST VIRU VR II/3	1893–1942	KSK 1932
1934–1936	Majoor	JOHANNES VÄRNIK (hiljem Vermet) (kt)	1897–1966	KSK 1930

LAHINGUKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Eluaastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1936–1939	Kolonel-leitnant	ARTUR-FRIEDRICH SIMSON VR II/3	1896–1967	KSK 1930
1939–1940	Kolonel-leitnant	JOHANNES LIPPUS VR II/3	1891–1948	KSK 1938

Lisas kasutatud lühendid: KSK – Kõrgem Sõjakool

Lisa nr 2

EESTI VABARIIGI SÕJAKOOLI(DE) AASTATEL 1919–1940
LÕPETANUD KAADRIOHVITSERIDE LENDUDE JA
NENDE VÄELIIGILISE ETTEVALMISTUSE JAGUNEMISE
ARVULINE ÜLEVAADE

Aasta	Lennud	Jalavägi	Suurtüki- vägi	Ratsa- vägi	Mere- vägi	Inse- neri- vägi	Kokku	Ametist lahkunud samal aastal (ohv, arste, ametr)
1919	I ²⁹⁰	109	57	25	–	–	191	
1920	II	152	26	18	–	–	196	1868 ²⁹¹
1921	I ²⁹²	43	18	11	18 ²⁹³	–	90	732
1922	II	35	13	–	–	–	48	236
1923	–	–	–	–	6 ²⁹⁴	67 ²⁹⁵	73	130
1924	I ²⁹⁶	25	21	–	15	–	61	164
1925	II	22	18	–	–	–	40	81
1926	III	50	32	–	–	20	102	48
1927	IV	49	23	–	–	23	95	118
1928	V	107	–	–	20	–	127	79
1929	VI	100	–	–	–	–	100	37
1930	Juurde ei tulnud 1928. aastal ellu viidud ohvitseride ettevalmistuse reformi tõttu							42
1931	VII	36	17	–	–	–	53	31
1932	VIII	22	12	–	–	–	34	43
1933	–	–	–	–	–	–	–	17
1934	–	–	–	–	2 ²⁹⁷	–	2	66

²⁹⁰ 1919. ja 1920. aastal Sõjakooli I ja II sõjaaegse lennu lõpetajad omandasid sõjaaegse täiendusohvitseri ehk reservohvitseri ettevalmistuse, mistõttu võib nende esinemist siinses tabelis lugeda mõnevõrra problemaatiliseks. Samas olid kooli lõpetajad sõjaolukorras tegevteenistuse riviohvitserid. Hariduse omandamine ei toonud neile rahuajale üle minnes kaasa teenistuslikke kohustusi ja suurem osa neist läks demobilisatsiooni korras reservi. Siiski jätkasid paljud neis lendudes lõpetanud teenistust ka hiljem, tõsi küll, rahuaegse, st kaadriohvitseri ettevalmistust tuli neil hiljem üldjuhul täiendada.

²⁹¹ 1920. ja 1921. aastal oli ohvitseride teenistusest lahkumine seotud Vabadussõja-järgse demobilisatsiooniga.

²⁹² 1921. ja 1922. aastal I ja II rahuaegse lennu lõpetajad ei omandanud keskkooli lõpetajate õigusi.

²⁹³ Mereväe Kadettide Kooli kursuse lõpetajad

²⁹⁴ Mereväe Kadettide Kooli mehaanika jaoskonna lõpetajad

²⁹⁵ Sõjaväe Tehnikakooli I kursuse lõpetajad

²⁹⁶ Alates 1924. aastast omandasid kõikide rahuaegsete lendude lõpetajad keskkooli lõpetajate õigused (kooli oli võimalik astuda ilma täielikku keskkooli haridust omamata). Alates 1928. aastast eeldati Sõjakooli astujailt täielikku keskkooli haridust.

1935	eksternid	17	1	–	–	–	18	54
1936	–	–	–	–	–	–	–	47
1937	I ohv. kl	18	–	–	–	–	18	36
1938	II ohv. kl	46					46	?
1939	III, I ohv. kl	43	14				57	?
1940	IV, II, ohv. kl, II ja III STK	41	14		13	40 + 39 ²⁹⁸ + 6 ²⁹⁹	153	?
Kokku		916	264	48	74	195	1502	
Neist rahuaegse Sõjakooli lõpetanuid kokku							939	

Allikad: ERA 495–12–467, leht 11; 495–12–574, leht 154; 495–12–594, leht 89; ERA 650–445, lehed 12–17; 650–1–498, lehed 75–91; 650–1–606, lehed 11–13; 650–1–657, lehed 14–17; 650–1–1825; 650–1–1947; 650–1–1989, lehed 1–6; 650–1–2376, lehed 1–3; 650–2–232, lehed 47–49; Sõjavägede Ülemjuhataja, Sõjaministri / Kaitseministri ja Vabariigi Presidendi käskkirjad.

²⁹⁷ Soome Meresõjakooli kursusele lähetatud õppurid (Leopold Loodus, Arnold Nael), kes lõpetamise järel ülendati nooremleitnantideks (Riigivanema käskkiri nr 45, 26. septembrist 1934).

²⁹⁸ Sõjaväe Tehnikakooli II ja III kursus. Teine kursus lõpetas nelja-aastase kursuse kaadriohvitseridena, saades ühtlasi sõjaväetehniku kutse (käsirelva, suurtüki tehnika ja pürotehnika erialal). Kolmas kursus jäi pooleli, kuid loeti kooli lõpetanuks kaadriohvitseridena (ülendatuna nooremleitnandi auastmesse, kuid ilma sõjaväe tehnika kutseta; vt Vabariigi Presidendi käskkiri relvastatud jõududele nr 63, 8. augustil 1940).

²⁹⁹ Nooremleitnantideks kutseohvitseri õigustega ülendatud topohüdrograafia kursuse teoreetilise osa lõpetanud aspirandid Sõjavägede Staabi topo-hüdrograafia osakonnast (Vabariigi Presidendi käskkiri relvastatud jõududele 8. augustist 1940, nr 63).

Lisa nr 3

SÕJAKOOLI ASPIRANTIDE KURSUSE / KLASSI LÕPETANUTE ARV LENDUDE JA
VÄELIIGILISE ETTEVALMISTUSE JÄRGI 1923–1940³⁰⁰

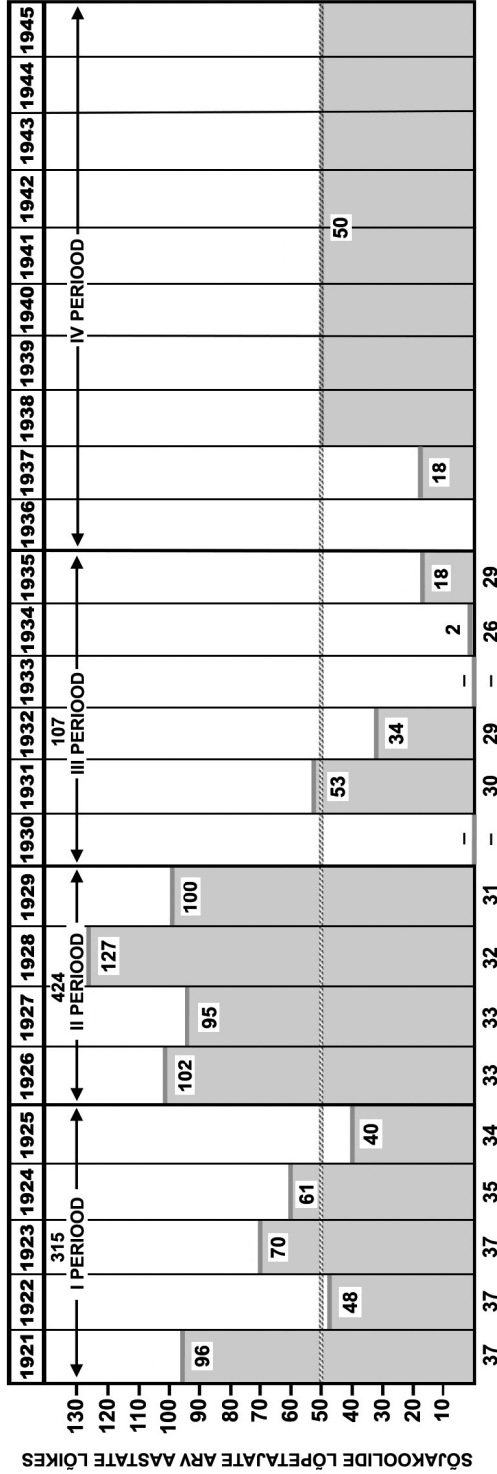
Väeliik	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	Kokku
Jalaväe	15	13	21	102	117	342	178	150	159	133	94	85	142	195	180	180	179	170	2455
Raske- kuulip.	-	-	-	-	-	-	15	44	51	61	47	49	51	58	65	66	70	59	636
Suurtüki	-	-	8	19	66	71	27	42	44	51	46	57	53	60	57	53	52	52	758
Ratsaväe	-	-	-	-	-	8	8	10	4	11	5	7							53
Inseneri (pioneer, side, gaas)	-	-	-	-	-	-	-	-	20	40	49	64	33	19	24	34	-	-	283
Suusk- jalgratta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	34							54
Mereväe	-	-	-	-	-	-	8	10	-	12	-	16	-	-	-	-	-	-	46
Kokku	15	13	29	121	183	421	236	256	278	308	261	312	279	332	326	333	301	281	4285

Allikad: ERA 650-1-444, lehed 74-84; 650-1-445, lehed 12-17; 650-1-496, leht 62; 650-1-524, lehed 63-69; 650-1-498, lehed 75-91; 650-1-606, lehed 13-18; 650-1-657, lehed 17-22; 650-1-1825; 650-1-1947; 650-1-1988, lehed 1-39; 650-2-232, lehed 49-54; 650-2-255, lehed 65-78.

³⁰⁰ Tabel kajastab Sõjakooli aspirantide kursuse / klassi lõpetajate arvu, mida ei tohi segi ajada igal aastal reservohvitseriks ülendatute arvuga. Reservohvitseriks (reservlipnik) ülendati pärast ajateenistuse lõppu ja reservi arvamist need aspirandid, kes läbisid ka edukalt Sõjakooli ettevalmistusele järgneva teenistuspraktika. Nii jäid reservohvitseriks ülendamata näiteks tegevteenistust jätkanud üleajateenijad-allohvitserid. Kuna erinevates allikates toodud lõpetajate arvus esineb väiksemaid erinevusi, siis on siin tabelis toodud arvu valitud eri allikate võrdlemise ja vastavasisuliste kalkulasioonide tulemusel. Mõne aasta lõpetanute arvus ei õnnestunud välja selgitada kõikide väelike alal lõpetajate täpset arvu (näit suuskraaturred, ratsavägi, merevägi), mistõttu kajastuvad need kursuse lõpetajad jalaväe eriala lõpetajate üldarvus. Inseneriväe erialadel lõpetajad on toodud välja ühise reana, samuti pole suurtükiväe erialal lõpetajate puhul toodud välja kitsamaid spetsialiteete (kergesuurtükiväe, raskesuurtükiväe ja mõõdu erialal lõpetajad).

Lisa nr 4

KAADRIOHVITSERKONNA TÄIENDAMINE SÕJAKOOLIDE LÕPETAJATEGA (ALATES 1921. a)
JA SÕJAVÄGEDE STAABIS 1937. a KOOSTATUD JÄRGNEVA KÜMNE AASTA KAVA (1936-1945)

SÕJAKOOLIDE
LÕPETAJATE KESKMINNE
VANUS 1937. AASTAL

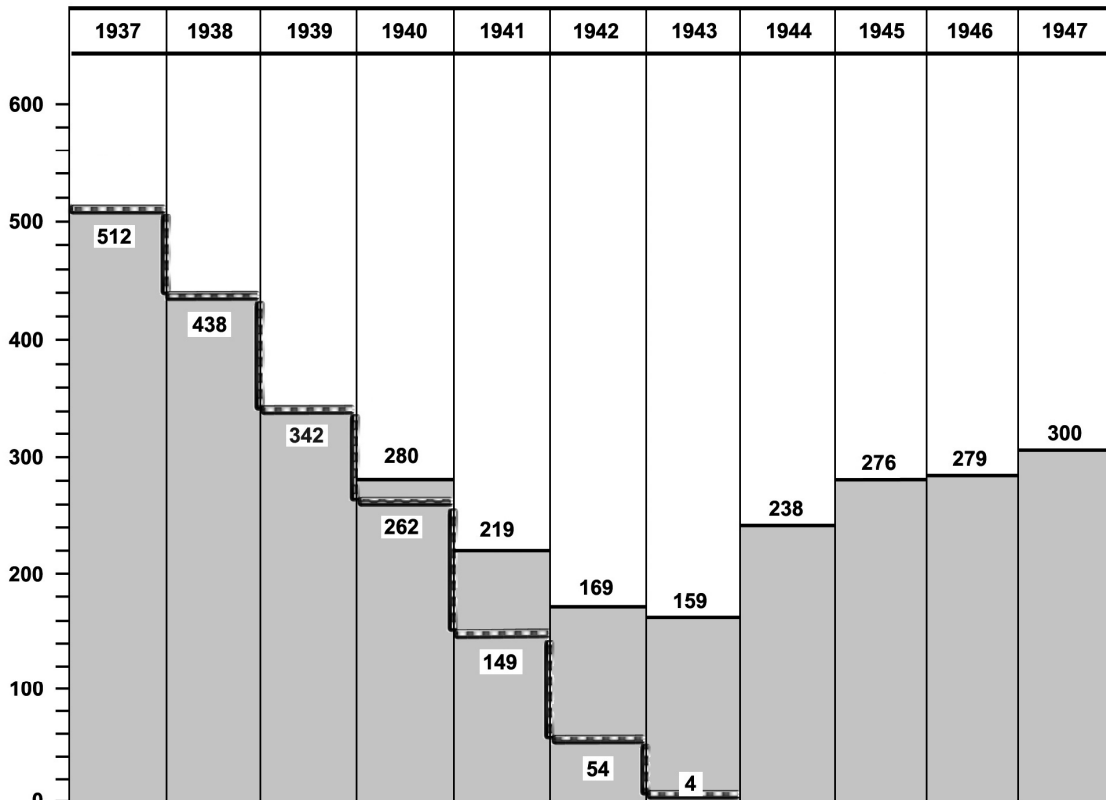
----- - HORIZONTAALJON TÄHISTAB KAADRIOHVITSERKONNA KOOSSEISU NORMAALSEKS TÄIENDAMISEKS
VAJALIKKU AASTAST SÕJAKOOLILI LÕPETAJATE TASET (1937. a KALKULATSIOON)

15 AASTA JOOKSUL (1921-1935) VALMISTATI ETTE KOKKU 846 KAADRIOHVITSERI. SÕJAVÄGEDE STAABIS 1937. a KOOSTATUD JÄRGNEVA 10 AASTA KAVA (1936-1945) JÄRGI TULI ETTE VALMISTADA KOKKU 418 KAADRIOHVITSERI (SIIN ESITATUD ANDMED EI KATU LISAS 2 ESITATUTEGA).

Allikas: ERA 495-12-594 ANDMETEL

Lisa nr 5

KÕRGEMA SÕJAKOOLI KOMPLEKTEERIMINE ALLA 35-AASTASTE NOOREMOHVITSERIDEGA
 AASTATEL 1937-1947
 (SÕJAVÄGEDE STAABI KALKULATSIOONI ALUSEL)

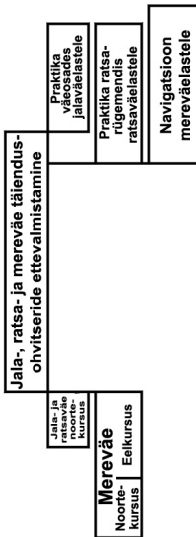
PUNKTIIRJON ERALDAB ÜLDISEST KONTINGENDIST NOOREMAID SÕJAKOOLI OHVITSERIKLASSIDE LÕPETAJAJID, KES TEENISTUSSTAABI VANUSE TÕTTU KÕRGEMA SÕJAKOOLI KATSELE EI PÄÄSENUD
 ALLIKAS: ERA 495-12-594 ANDMETEL

**KAADRI- JA RESERVOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE KORRA AJA ARVESTUSLIK SKEEM
1935. a VÄELIIGI OHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE SEADUSE ALUSEL**

Sõjakooli aspirantide klassid

IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
----	---	----	-----	------	----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----

Jalaväe klass

Suurtükiväe klass

Inseneriväe klass

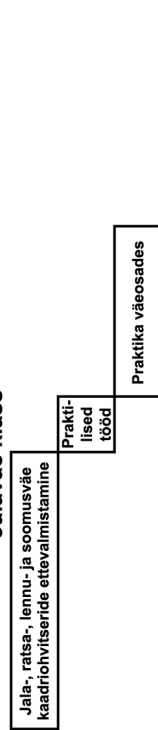
Lennukool

Lennuväe täiendusohvitseride ettevalmistus (22 kuud)

Sõjakooli ohvitseride klassid

IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	-----

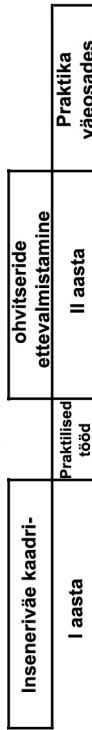
Jalaväe klass

Suurtükiväe klass

Inseneriväe klass

Mereväe klass

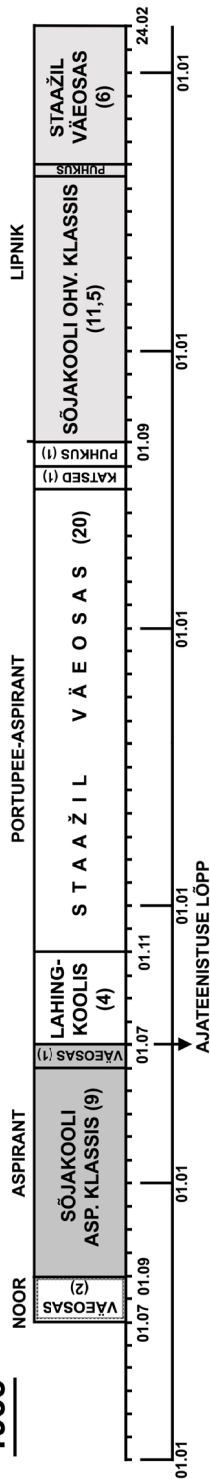

Kaadriohvitseriks saamise võimalus

Lisa nr 8

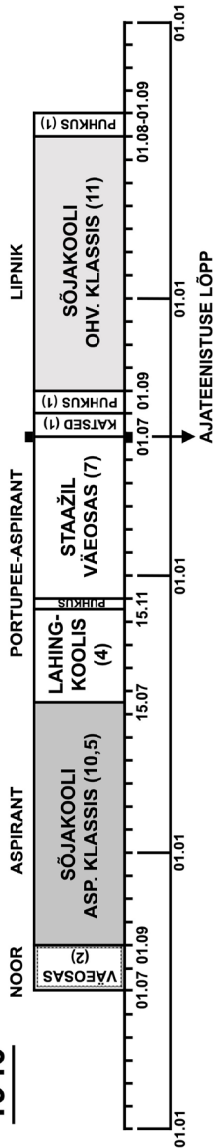
JALAVÄE KAADRIOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE KORRA AJA
ARVESTUSLIK SKEEM 1935. a SEADUSE JA 1940. a MUUDETUD SEADUSE VÕRDLUSES

1935

1940

ETTEVALMISTUSE ÜLDINE KESTVUS KOKKU 56 KUUD

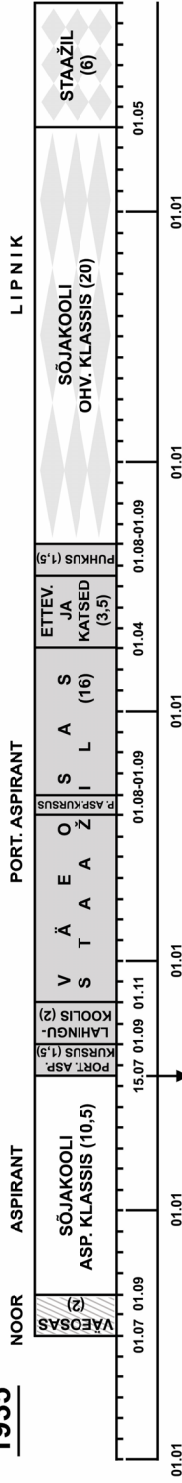
ETTEVALMISTUSE ÜLDINE KESTVUS KOKKU 37 KUUD

ALLIKAS: ERA 495-12-612 JÄRGI

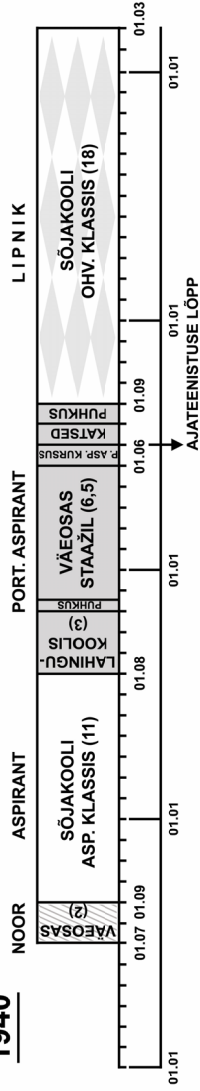
Lisa nr 9

**SUURTÜKIVÄE KAADRIOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE KORRA
AJA ARVESTUSLIK SKEEM 1935. a SEADUSE JA 1940. a MUUDETUD SEADUSE VÕRDLUS**

1935

1940

ALLIKAS: ERA 495-12-612 JÄRGI

ARTIKLID

ÜLDKOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Eesti Vabariigi sõjaväe juhtide sõjalise hariduse ja väljaõppesüsteemi alged loodi juba Vabadussõja tingimustes 1919. aastal. Oma ideedelt ja vormilt tulenesid need aluspõhimõtted endise Vene riigi ohvitseride väljaõppe korraldusest. Tollane ohvitserkond ülemjuhatajast kuni nooremohvitserideni omas keisririigiaegset sõjalist ettevalmistust, mis enamikul juhtidest oli omandatud maailmasõja ajal kiirkorras. Ohvitserkonna ühtlane väljaõppe ja teenistuse taust lõi hea eelduse sõjaväe edasiseks korralduseks, kuna sellel alal puudusid põhimõttelised erimeelsused. Vabadussõjas kogeti ohvitseride arvulist vähesust (eriti staabitöö ettevalmistusega kaadri vähesust), kuid samas näitas selle konflikti iseloom ja praktika ka juhtkonna kvaliteedi tähtsust. Need tegurid mõjutasid otsuseid, mis viisid ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kiire käivitamiseni juba Vabadussõja ajal ja vahetult selle järel (sõja ajal, 1919. aastal Vabariigi Sõjakool; hiljem alalisväe ohvitseride kursused 1920. aastal, kindralstaabi kursused 1921. aastal). Pärast Vabadussõda moodustati ka mitu sõjaväe eriõppeasutust (Mereväe Kadettide Kool, Sõjaväe Tehnikakool). Kuna pärast sõda oli pidevalt vaja kokku hoida ning leiti, et erialakaadrit pole nii palju vaja, likvideeriti need koolid alates 1923. aastast.

Administratiiv- ja personalikulude kokkuhoiu eesmärgil ühendati 1923. aasta sügisest kõik sõjaväe õppeasutused, st kindralstaabi kursused, Sõjakool ja Allohvitseride Kool ühe institutsiooni alla, mille nimeks sai Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused. Sellega koondati kogu juhtide väljaõppe korraldus sõjaväes ühtse juhtimise alla. Kõige kõrgema õppeasutuse – kindralstaabi kursuste / Kõrgema Sõjakooli – ülem oli ühtlasi ka õppeasutuste ülemaks. Selline juhtimiskorraldus püsis kuni 1936. aastani, mil need ametikohad lahutati. Loodeti, et väljaõppeüksuste koondamisega ühtse juhtimise saavutatakse vaadete ja tegevusviiside (doktriini) ühtlus kõigi tasemete juhtide ettevalmistuses. Õppeasutuste ülem allus Kindralstaabi / Sõjavägede Staabi ülemale, saades tegevuse korraldamiseks juhtnõore ja korraldusi Kindralstaabi / Sõjavägede Staabi 6. osakonnast, mis tegeles väljaõppeküsimumustega. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustes valmistati ette kaadri- ja reservohvitseri kõikidele väeliikidele, välja arvatud lennuvägi. Õigusliku korralduse põhimõtetes tugineti endistele Vene sõjaväe õigusnormidele. Õppeala sisulises korraldamises abistas õppeasutuste ülemaat abi õppealal. Õppeasutuste koosseisu kuulunud riviüksused allusid rivilise ja operatiivjuhtimise küsimustes Tallinna garnisoni ülemale (näiteks kadettide ja aspirantide kompaniid jm).

Kui õppeasutuste organisatsiooniline koondamine tulenes peamiselt majanduslikust loogikast, siis õppemethodilistes küsimustes lähtuti esialgu varasemast veneaegsest õppeasutuste korraldusest. 1920. aastast alates rakendati kindralstaabi kursustel ja Sõjakoolis alaliste lektoritena või tunnitasu alusel mitmeid Nõukogude Venemaalt kodusõja käigus Eestisse põgenenud või opteerunud sõjaväelasi ja spetsialiste. Mõned neist olid varem töötanud lektoritena endistes Venemaa sõjaväeakadeemiatel. Kuigi avalikkuses tekitas optantide ja võõrast

rahvusest lektorite palkamine teatud määral pahameelt, oli see siiski tollastes oludes ainsaks mõeldavaks sõjalise kõrgharidusasutuse rajamise ja kogu ohvitserihariduse korraldamise mooduseks. Õppetöö korraldus õppeasutustes pälvis peagi aga kriitikat, seda peeti liiga teoreetiliseks ja elukaugeks. Kritiseerijateks olid mitmed kindralstaabi kursuste / Kõrgema Sõjakooli I ja II lennu lõpetajad, kellest osa oli end täiendanud juba Prantsusmaa sõjalistes õppeasutustes.

Esimese eestlasena pääses Prantsusmaa Kõrgemasse Sõjakooli õppima kolonel Nikolai Reek, kes võeti sinna vastu 1923. aastal. Pärast õpingutelt naasmist 1926. aastal asus N. Reek rakendama Lääne-Euroopast saadud kogemusi ning juhtis neil põhineva õppemethodilise reformi teostamist. Tagantjärele hinnatigi 1926. aastat sõjaväe väljaõppe methodilises ümberkorraldamises murranguliseks. Ümberkorralduste tulemusel vähendati loengute mahtu ja suurenes iseiseisva töö osakaal. Samal ajal (1926–1927) vahetati välja õppeasutuste ülema abi õppealal ja varasem vene päritolu lektorite kaader. Uute õppejõududena kasutati nüüd Kõrgema Sõjakooli esimeste lendude lõpetajaid, kellest osa olid oma teadmisi täiendanud Prantsusmaal. Sõjaväe väljaõppekõrgemuste korraldamisel ja juhtimisel, sh Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemate ja õppejõududena tõusevad edasipüüdlike ja pedagoogiliste huvidega ohvitseridena esile mitmed enne maailmasõda pedagoogi kutse omandanud ja sõja ajal ohvitseri kiiretevalmistuse saanud isikud (A. Traksmann (Traksmaa), A. Jaakson, E. Kasak, A. Kasekamp, K. Laurits). Uute õppejõudude enamik tegeles õppeülesannetega põhitoo kõrvalt n-õ ajutiste õppejõududena, kuna kõrgema ettevalmistusega kaadrist tunti esialgu puudust just staabitööl. Esimesed Kõrgema Sõjakooli alalised lektorid nimetati ametisse alles 1936/1937. õppeaastal, kuid nende arv jäi ka siitpeale väheseks (1–2 lektorit). Sõjakooli sõjalisi õppeaineid õpetavate alaliste õppejõudude kaader jäi samuti väikesearvuliseks (4–5 lektorit).

Vabadussõja kogemustele tuginedes mõisteti juhtkonna kvaliteedi tähtsust. Kujunenud olukorras peeti kõige tõenäolisemaks sõjaliseks ohuks Nõukogude Liidu sõjajõudude invasiooni. Sellele ohule adekvaatseks reageerimiseks oli vajalik reservidele tugineva ja kõikide tollaste väeliikidega sõjaväe omamine. Arvestades võimaliku vastase mitmekordset ülekaalu inim- ja materiaalsetes ressurssides, loodeti seda tasakaalustada omapoolse parema juhtimiskorralduse ja paremini väljaõpetatud juhtkonnaga. Sellest tulenevalt tuli ohvitseride kaadri ettevalmistusele pöörata tõsist tähelepanu. Kuigi nimetatud juhtide kvaliteedi põhimõtet ei leia otseselt ühegi ametliku dokumendi või nn ametliku doktriini kujul, võib viiteid sellisele taotlusele välja lugeda mitmetest selle ajajärgu tekstidest.

Kindralstaabi kursuste asutamise järel seati eesmärgiks anda kõigile rahuajal pataljoniülema ja suurtükiväegrupi ülema ja sellest kõrgematel juhtimis- ja staabiametikohtadel teenivatele ohvitseridele ühtlane kõrgem sõjaline ettevalmistus. Oluliseks loeti teaduslike töömeetodite õpetamist, et õpingud lõpetanud ohvitserid omandaksid iseiseisva süstemaatilise töö oskused edaspidiseks teenistuseks. Tegevuse algusaastaist alates loodi kindralstaabi kursused /

Kõrgem Sõjakool kõigile väeliikidele ühtse õppeasutusena, kus oli juhtimise ja staabiteenistuse kursus ja alates 1934. aastast ka sõjamajanduse haru. Kooli tegevuse aluseks sai 1931. aastal jõustatud Kõrgema Sõjakooli seadlus, samal ajal valmis ka esimene terviklik õppekava. Kindralstaabi kursuste / Kõrgema Sõjakooli töö kiire käivitamine võimaldas esimeste lendude lõpetajatega täita vajalikud ametikohad Kindralstaabis / Sõjavägede Staabis, aga samuti asuda metoodilisemalt läbi töötama Eesti oludesse sobilikke väljaõppe- ja taktikaküsimuste lahendusi. Ligi paarikümnel Kõrgema Sõjakooli lõpetajal avanes võimalus lõpetada vastav kursus mõnes välisriigis (peamiselt Prantsusmaal). Prantsusmaal omandatust leidsid enam kasutamist õppemetoodilised teadmised ja kogemused, kuna sealne sõjadoktriin polnud Eesti oludes rakendatav. Üldjuhul võeti omaks põhimõtte, et esmalt tuli lõpetada õpingud oma kõrgemas õppeasutuses, et õppida tundma kohalikke olusid ja võimalusi, misjärel avanes osadel ohvitseridel võimalus täiendada end välisriikide vastavates õppeasutustes. 1930. aastate teisel poolel pidas sõjaväe juhtkond sõjaaja ametikohtade täitmiseks vajalikuks vähemalt kolmesaja Kõrgema Sõjakooli haridusega ohvitseri ettevalmistamist. 1940. aasta seisuga oli kooli lõpetanud 232 ohvitseri (neist kuus olid välisriikide ohvitserid).

Nooremohvitseride ettevalmistamist alustati 1919. aastal asutatud Vabariigi Sõjakoolis Vene maailmasõja-aegsete lipnikekoolide eeskujul. 1921. aastal muudeti Sõjakooli kadettide õppekursus kolmeaastaseks (üldklass, esimene spetsiaalklass ja teine spetsiaalklass). Sõjakoolis hakati ette valmistama esialgu jala- ja suurtükiväe kaadriohvitseri, aga peatselt (kuigi ajutiselt) ka inseneriväe ning mereväe erialadel. Alates 1922. aastast alustati Sõjakoolis reservohvitseride ettevalmistamist, kuigi esimestel aastatel oli kursustel vähe õppureid ja lõpetajaid. Rahuaja oludele üleminekul muutus oluliseks Sõjakooli kursuste komplekteerimine hea üldharidusega noormeestega. Kuna algaastail oli täieliku keskkooliharidusega noori liiga vähe, hakati Sõjakooli vastu võtma ka mitteameliku keskharidusega õppureid, kes koos sõjaliste ainetega võtsid ühe aasta jooksul läbi keskkooli viimaste klasside üldained.

Põhjalikumad muutused ohvitseride väljaõppesüsteemis leidsid aset 1928. aastal „Ohvitseride ettevalmistamise seadluse” kehtestamisega. Selleks ajaks olid üldhariduslikud olud paranenud, mis võimaldas kehtestada eelneva täieliku keskhariduse omandamise nõude kõigile Sõjakooli pürgijatele. Siitpeale tuli esmalt läbida väeosades noorteaeg, mille järel valiti välja need, kes soovisid astuda Sõjakooli reservohvitseride kursusele. Uue korraga kehtestati ühtsed alused nii reserv- kui kaadriohvitseride ettevalmistusele, st tulevased kaadriohvitserid pidid esmalt läbima ajateenistuse vältel reservohvitseride klassi, mille järel toimus selektsioon kadetiklassi. Selle põhimõttega taotleti suuremat ühtlust kogu ohvitserkonna ettevalmistuses. Ohvitseri ettevalmistus ei olnud nüüd ainult Sõjakooli ülesandeks, vaid selles osalesid ka väeosad. Õppimine Sõjakoolis vaheldus uue korra järgi praktikaga väeosades ja laagrites. Uue nooremohvitseride ettevalmistamise süsteemi juures võib täheldada mõningaid Saksa *Reichswehri* ohvitseride ettevalmistamise korra mõjutusi.

Seadusele tuginedes töötati välja ja kinnitati alates 1929/1930. aastast terviklikud aspirantide ja kadettide õppekavad, milles eesmärgiseadeks oli praktilisele alusele tuginev väljaõpe. 1928. aasta ohvitseride ettevalmistuse seadlus ja selle 1930. aastal parandatud versioon käsitlesid siiski vaid jalaväeohvitseride ettevalmistamist. Vähesese kaadri vajaduse tõttu oli juba paar aastat varem lõpetatud mere- ja inseneriväe erialadel kaadriohvitseride ettevalmistamine Sõjakoolis. Teiste väeliikide ohvitseride ettevalmistamise küsimust korraldati vastavalt vajadusele erikorraldustega. Siit alates võib täheldada reservohvitseride ettevalmistamise kasvu nii arvuliselt kui ka erialade lõikes. 1928. aastast alates kehtestatud korra järgi sai ettevalmistuse ainult kaks lendu (1931. ja 1932. aasta lõpetajad), mille järel kaadriohvitseride ettevalmistamine Sõjakoolis ajutiselt lõpetati. Kaadriohvitseride ettevalmistuse peatamise põhjuseks oli ühelt poolt varasemate aastate nn kaadriohvitseride üleproduktatsioon, kuid peamine tegur oli majanduskriisi mõjust tulenev üldine kokkuhoiuvajadus. Ohvitserikaadri planeerimine polnud esimestel rahuaastatel üleliia süsteemne ega plaanipärane. Selleks puudusid esialgu kogemused ja võimalused. Vabadussõja lõppedes lahkus palju ohvitseride demobilisatsiooni ja rahuaegsete koosseisude vähendamise tulemusel teenistusest. Aastatel 1922–1925 astus teenistusse kolm korda vähem kaadriohvitseri (222) võrreldes samal ajal teenistusest lahkujate arvuga (611). Vastukaaluks eelnevale perioodile lisandus aastatel 1926–1929 noori ohvitseri peaaegu poole rohkem (424) võrreldes samal ajal teenistusest lahkujatega (282).

Seoses 1934. aastal aset leidnud sisepoliitiliste muudatustega üldises riigijuhtimises vahetus ka osa sõjaväe kõrgemast juhtkonnast ja muutus relvajõudude juhtimiskorraldus. Aastatel 1935–1936 ning hiljem läbi viidud hinnangutes ja analüüsidest toodi välja, et märkimisväärne osa kaadriohvitserkonnast vananeb üheaegselt. Samuti nähti tekkimas probleeme Kõrgema Sõjakooli õppurkonna komplekteerimisel. Samal ajal andis tunda ka mõne Eesti oludes väiksema osatähtsusega väeliigi kaadriohvitseride puudus erialadel, kus polnud spetsialiste ette valmistatud viimase kümne või enama aasta vältel.

Kaadriprobleemi lahendamiseks jõustati 1935. aastal „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadlus”. Selle seadluse alusel hakati Sõjakooli ohvitserideklassides taas ette valmistama kõikide väeliikide kaadriohvitseri. Sõjaväe tehnikute kaadri uuendamiseks kutsuti koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga 1936. aastal uuesti ellu Sõjaväe Tehnikakool, mille tegevuse alused sätestati eraldi seadlusega. Samal ajal reorganiseeriti Õhukaitse ülema alluvuses lennukõrgkooli reservohvitseride ettevalmistamise eesmärgil Lennukool. Uue nooremohvitseride väljaõppesüsteemi n-õ peaarhitektiks võib pidada Sõjavägede Staabi ülema kindralleitnant Nikolai Reeki, kes tegutses sõjavägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoneri heakskiidul. Nii võib jälgida nüüd mõningate juba varem N. Reeki kirjutistes esinenud ideede ja põhimõtete rakendamist ohvitseride väljaõppesüsteemis. Kohati on uues süsteemis märgata ka tollase Saksamaa ohvitseride ettevalmistussüsteemi mõjutusi ja ideesid. Kuigi aluspõhimõtete poolest jäi ohvitseride ettevalmistamissüsteem samaks, millisena see oli rajatud 1928. aastal, muutus see nüüd oluliselt praktikapõhisemaks kui varem. Kui

1928. aastal kehtestati kord, millega seoti reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistus, siis alates 1935. aastast üritati siduda kaadriohvitseride ettevalmistamist ka üleajateenijate-allohvitseride ettevalmistusega. Nii tuli nüüd Sõjakooli ohvitseriklassi kandidaatidel enne kooli astumist teha läbi kaheaastane teenistuspraktika üleajateenija-allohvitserina väeosades portupeeaspirandi staatuses. Pärast Sõjakooli ohvitserideklassi sisseastumist ohvitseriks (lipnikuks) ülen-datud kasvandikelt nõuti pärast klassi lõpetamist ja enne järgmisse auastmesse ülendamist veel pooleaastase juhtimispraktika läbimist. Sellise süsteemi reaalseerimises võib osaliselt näha ka sõjaväe kõrgema juhtkonna reaktsiooni varasemale (1928. aasta eelsele) korrale, mis oli oma olemuselt palju teoreetilisema suunitlusega ning ei andnud väljundina väidetavalt küllaldaselt head ohvitseridekaadrit. 1939.–1940. aastatel tuligi tõdeda, et püstitatud nõuetega, eriti pikkade praktikaperioodidega oli liiale mindud, mis peletas omakorda intelligentsemat ja edasipürgivamat noorsugu kaadriohvitseri kutschest eemale. Samuti leiti, et väeosade ohvitserikaader ei suutnud täiel määral kaasas käia nende ideaalide ja arusaamadega, mida sõjaväe juhtkond neilt ohvitserikandidaatide ettevalmistamisel eeldas. Seetõttu asuti kehtestatud korda revideerima, eelkõige seni nõutud praktika lühendamise teel.

Praktilise ainekäsitle mahu tõusu võrreldes varasemaga võib täheldada ka uutes 1936. aasta aspirantide ja ohvitserideklasside õppekavades. Lisaks taktikalisele õppele pandi suurt rõhku tulevaste rühma- ja kompaniijuhtide laskeväljaõppele ja instruktorivõimetele. Siin ja ka muude praktiliste oskuste õpetamisel on täheldatav juhtide kvaliteedi rõhutamise moment. Sama võib täheldada kõigile kaadriohvitseri kandidaatidele esitatava kõrge üldhariduse nõude (täieliku gümnaasiumi hariduse) puhul. Eesti oludes, kus valitses üldine hariduse väärtustamise traditsioon ja puudus ajaloolises plaanis n-õ eelistatud seisundis inimeste või perekondade ühiskondlik kihistis, sai ohvitseride autoriteet tugineda võimalikult kõrgele üldharidusele. Kõrge haridustase võimaldas vähendada Sõjakooli programmides üldhariduslike ainete mahtu ja suurendada kitsalt praktilist sõjanduslikku ja juhtimisalast osa. Sellega rajati kogu õppemetoodika kõikides sõjaväe õppeasutustes nn töökooli põhimõttele, mille juures loengud moodustasid vaid ainekäsitle sissejuhatava osa, põhiosa ettevalmistusest korraldati aga praktilistel alustel.

Vajadusest süvendada praktilisi ja instruktorioskusi muudeti ka seni vaid üleajateenijate täienduskoolina tegutsenud Allohvitseride Kool Lahingukooliks ning sellest sai nii üleajateenijate-allohvitseride, ohvitserikandidaatide (portupeeaspirantide) kui ka nooremohvitseride praktiline täienduskool. Lahingukooli idee kasvas välja alates 1934. aastast korraldatud õppetsentrumist ja sellele järgnenud kaadri lahing-tehnilisest kursusest, mis Lahingukooli näol omandas püsiva organisatsiooni. Lahingukooli põhikursusel tutvustati uuemat relvastust koos selle taktikalise kasutamise põhimõtetega. Lisaks tutvustati ja ühtlustati siin õppemeetodeid ja katsetati mitmesugust uuemat relvastust ja lahinguväevarustust. Kuni Lahingukooli ja selle eelkäivate praktiliste kursusteni täiendati sõjaaegsete ohvitseride ettevalmistust alalisvää ohvitseride kursusel ja seejärel

pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate ühendatud kursustel. Viimatinimetatud kursustel täiendati vastavate rahuaja ametikohtade ohvitserikaadrit taktikalistes ja väljaõppe metoodilistes küsimustes. Lahingukool muutus kaadri täiendusõppekeskuseks alates allohvitseridest kuni kompaniiülemateni, viimased kaasa arvatud. Nooremataljoniülemate kaader pidi tulevikus hakkama täienema juba nooremate Kõrgema Sõjakooli lõpetajate näol.

Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused kujunesid vaadeldaval ajajärgul asutuseks, kuhu koondus kõigi väeliikide ja eri juhtimistasemete juhtide ettevalmistus (välja arvatud lennuväe reservohvitserid). Selline moodus oli Eesti oludes kõige ökonoomsem lahendus, ühtlasi loodeti, et nii arenevad kõikide juhtimistasemete ohvitseridel ühtlustatud põhimõtted ja arusaamad väljaõppe- ja juhtimistööst. Ligi paarikümne aasta jooksul leidsid aset pidevad muutused õppeasutuste organisatsioonis, mis teatud määral stabiliseerus alles 1936. aastal. Need muutused peegeldavad otsinguid ja katsetusi, mis tuli praktikas läbi proovida Eesti oludesse sobiliku juhtide ettevalmistamise süsteemi rajamisel. Näiteks muudeti ohvitseride ettevalmistamise seadlust vaadeldaval ajajärgul vähemalt seitsmel korral, neist põhimõttelisemal kujul kolmel korral. Kõrgema Sõjakooli lõpetas sellel perioodil 226 ohvitseri, sõjakoolide³⁰¹ rahuaegse kursuse (alates 1921. aastast) kaadriohvitserina aga üle 1100 isiku (1115), reservohvitseri ettevalmistusega lõpetas Sõjakooli ligi 4300 noormeest. Tollastes plaanides ja kavades esitatud ohvitseride vajadust need arvud küll täielikult ei katnud, kuid ettevalmistatud juhtkond oli siiski üles seatud kavadele ja eesmärkidele üldjootes vastav. Põhimõtteliselt suudeti vaadeldaval ajajärgul luua juhtide ettevalmistamise, teenistuse aluste korraldamise ja teadmiste täiendamise süsteem, mis sundis rahuaegsest karjäärast huvitatud tegevteenistuse ohvitseri tegelema õpingute ja eneseharimisega. Tollaste sõjaväe juhtide ettevalmistustöö kogemused näitavad, et ohvitseridekaadri loomine on pikaajaline protsess, mida mõjutavad oluliselt sotsiaalmajanduslikud ja hariduslikud tegurid, samuti tuleb siin arvestada rahva üldist mentaliteeti ja rahvuskultuurilisi eripärasid. Vastava protsessi edukus oleneb pikemas perspektiivis paljuski pikaajaliste ja püsivate eesmärkide püstitamisest ja nende järgimisest.

³⁰¹ Selle alla kuulusid Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool ja Mereväe Kadettide Kool.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Eesti Riigiarhiiv (ERA)

- 14 – Siseministeerium
- 66 – Riigikontroll
- 495 – Sõjavägede Staap
- 496 – Kindralstaap
- 646 – Vabariigi Sõjakool
- 648 – Sõjaväe Tehnikakool
- 650 – Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused
- 988 – Riigikaitse Nõukogu
- 1856 – Kindralstaabi Kursused
- 2124 – Vabadussõja Ajaloo Komitee Töökomisjon
- 4996 – Eesti Sõjaveteranide Sõprusühing

Publitseeritud allikad

- Kaitseministri käskkirjad 1932, 1933.
- Kaitseväe Ülemjuhataja käskkirjad 1934.
- Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkirjad 1936.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekava: käsitamiseks võtta 3. V 1929. Tallinn: K.Ü.Õ. Sõjakool, 1929.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Esimene jagu, Aspirantide õppekavad: I kaprali kursus. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1931.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Teine osa, Kadettide õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930.
- Riigivanema käskkirjad 1934, 1935, 1936.
- Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: jalaväeklass: 1936. a. Tallinn: Sõjakool, 1936.
- Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: mereväeklass: 1938.–1940. a. Tallinn: Sõjakool, 1938.
- Sõjaministri päevakäsud 1920, 1921, 1922, 1923.
- Sõjavägede Ülemjuhataja käskkirjad 1938, 1939.
- Vabariigi Presidendi käskkirjad 1938.
- Vabariigi Presidendi otsused 1939.
- Valitsusasutuste tegevus 1918–1934. Tallinn: Riigikantselei väljaanne, 1934.

Käsikirjad

- Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 495–12–630)
- Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Lisad. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 495–12–631)

- Karing, V.** 1929. Sõjaväe väljaõppes tarvitatavad õppemeetodid. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 495–12–659)
- Kasak, E.** Mälestusi. Teine osa. (ERA 4996–1–125)
- Kasak, E.** Mälestusi. Kolmas osa. (ERA 4996–1–126)
- Kasekamp, A.** 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 496–4–494)
- Kasekamp, A.** 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Lisad. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 496–4–495)
- Krupp, A.** Sõjakool. Vabariigi Sõjakooli I sõjaaegsest kursusest. (ERA 2124–3–1691)
- Krõönström, M.** 1999. Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond.
- Laanes, J.** 2010. Aspirandina Sõjakoolis ja Sõjaväe Lennukoolis 1938–1940. (Käsikiri on autori valduses.)
- Loosberg, P.** 2010. Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist / Mälestuskilde praktika ajast 2. suurtükiväegrupis 1939–1940. (Käsikiri on autori valduses.)
- Martmaa, P.** 1938. Kuidas minust sai Vabariigi Sõjakooli kadett. (ERA 2124–3–717)
- Martmaa, P.** 1938. Sõjakooli tarkus ja tegelik sõda. (ERA 2124–3–718)
- Pöld, U.** 2010. Aspirandina Sõjakooli patareis ja Soomusrongirügemendis Tapal 1938–1940. (Käsikiri on autori valduses.)
- Rannamets, R.** 2003. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Ajaloo osakond, Lähiajaloo õppetool.
- Sirge, P.-A.** 1999. Eesti endiste sõjakoolide kogemuste rakendamise võimalusi Kaitsejõudude tänapäevases väljaõppes. Magistritöö: Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, Kutseõppe didaktika teooria õppetool.
- Viljak, A.** 1938. Mälestusi Sõjakooli 1. lennust. (ERA 2124–3–1691)

Kirjandus

- A. J.** [Aleksander Jaakson] 1926. Meie sõjaväe kasvatus orientatsioonist. Kas ida või lääs? – Sõdur nr 4.
- A. J.** [Aleksander Jaakson] 1928. Kümme aastat õppetööd sõjaväe õppeasutustes. – Sõdur, nr 6/7/8.
- Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 II–III. Tartu: Tartu Ülikool.
- Allase, V.** 2006. Mälestusi koolipäevist, sõjakeerisest ja põgenikelaagrast. Aastad 1924–1949. Tallinn: Grenader Kirjastus.
- Allikas, A.; Lessel, H.** 1974. Meie seitsmes. 7. Eesti laskurdiviisi sünniloost ja võitlustest. Tallinn: Eesti Raamat.
- Andersons, E.** 1983. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. Toronto: Daugavas Vanagi.
- Andresen, L.** 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita.
- A. S.** [Artur Salf] 1926. Uute õppemetoodide loojatele. – Sõdur, nr 24/25.
- A. T.** [August Traksmann] 1931. „Ääremärkuste” puhul. – Sõdur nr 33/34.
- Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud J. Pihlau. Tallinn: Umara, 2007.
- Boog, H.** 1998. Civil Education, Social Origins, and the German Officer Corps in the Nineteenth and Twentieth Centuries. – Forging the Sword. Selecting, Educating,

- and Training Cadets and Junior Officer in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Commandant Gerin.** 1928. Väikeste üksuste lahing. Neli harjutust kaardiga reljееf-plaanil. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna kirjastus.
- Corum, S. J.** 1992. The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform. Lawrence: University Press of Kansas.
- Creveld, M., van** 1990. The Training of Officers. From Military Professionalism to Irrelevance. New York: The Free Press.
- E.** 1928. Pataljoni ülemate kursused. Esimese kursuse avamine sõjaminister kindral N. Reekilt S. Ü. Õ. 13. aprillil 1928 – Sõdur, nr 15/16.
- E.** 1928. Pataljoni ülemate kursuse 1-ne lend. – Sõdur, nr 34/35.
- Eesti Vabadussõda 1918–1920. II. Vabadussõja Ajaloo Komitee populaarteaduslik väljaanne. Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee, 1939.
- E. M.** 1939. Sääste kasvatusabinõuna. – Sõdur, nr 14–15.
- Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente. – KVÜÕA toimetised nr 6/2006.
- Elango, Õ.** 1972. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940. Tallinn: Eesti Raamat.
- E.V. kaadriohvitseride saatus 1938–1994. Koostanud V. Salo. Brampton: Maarjamaa, 1994.
- Forging the Sword. Selecting, Educating, and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- French, D.** 2002. Officer Education and Training in the British Regular Army, 1919–39 – Military Education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger.
- Gerdessen, F; Kitvel, T; Tilk, J.** 2001. Aeg mehed lennukid. Eesti lennunduse arengu-lugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Grabbi, H.** 1931. Asjatuid märkmeid ja vildakuid võrdlusi. J. Junkuri kirjutiste puhul „Sõduri” nr 29/30 ja 33/34. – Sõdur nr 35/36.
- Haber, M.** 2008. Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväge komplekteerimiseks, välja-õppeks ja juhtimiseks. – KVÜÕA Toimetised, nr 9.
- Hagen, M., von** 1998. Confronting Backwardness: Dilemmas of Soviet Officer Education in the Interwar Years, 1918–1941 – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Hattendorf, J. B.** 2002. The Conundrum of Military Education in Historical Perspective – Military Education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger.
- Helme, R.** 1996. Eesti sõjakoolide kaks aastakümnet (katse raamida järgnevaid mälestusi). – Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist. Koostaja V. Talts (Isamaa kutsel). Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus.
- Hennoste, M.** 2003. Eesti Sõjakooli VII kursus 1929–1931. – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2003/3.
- Herwig, H.** 1998. You Are Here to Learn How to Die: German Subaltern Officer Education on the Eve of the Great War – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Jakobsen, L.** 1959. Esimesi Eesti kadette juhtimas. – Võitleja, nr 3/4.

- Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918–1920. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2010.
- Junkur, J.** 1931. Märkmeid ja mõtteid pataljoni-, kompani- ja välisuurtükiväe patareii-ülemate ühendatud kursuse puhul. Võrdlusi prantsuse majorite õppetsükliga. – Sõdur nr 29/30.
- Jürjo, M.; Öun, M.** 2007. Olla väarikas juht, kui isamaa vajab. Eesti reservohvitserkond 1900–2007. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Kangro, P.** 1935. 15 aastat E.V. Sõjakooli 2. sõjaaegse kursuse lõpetamisest. – Sõdur, nr 33/34.
- Karema, A.** 1969. Eesti Sõjakool viiekümne aastane – Võitleja nr 3/4.
- Kasak, E.** 2011. Mälestusi. Tallinn: Eesti Päevalehe AS.
- Kasak, I.** 1930. Taktika. Tallinn: Kaitsevägede staabi VI osakonna kirjastus.
- Kemppi, J.** 2006. Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924. (Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2. No:9.) Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kiesling, E. C.** 1998. Educated But Not Trained: Junior Officers in Interwar France – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World. Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Kröönström, M.** 2006. Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil. – Akadeemia nr 4.
- Kröönström, M.** 2006. Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917. – Vene aeg Eestis. Uurimusi 16. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi alguseni. Eesti Ajalooarhiivi toimetised. *Acta et commentationes archivi historici estoniae* 14 (21).
- Kröönström, M.** 2008. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. – *Disserationes Historiae Universitatis Tartuensis* 16. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kröönström, M.** 2010. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn: Tänapäev.
- Kõlu, T.; Grauer, M.** 1939. Portupei-aspirandi kui tulevase kutseohvitseri ettevalmistus. – Sõdur nr 14–15.
- Kõrgem Sõjakool 1921–1931. Tallinn: Kõrgem Sõjakool, 1931.
- Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukool 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane nr 72, 73, 74.
- Liene, T.** 2000. Hands on the Hilt. A Brief History of Finnish Officer Training. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Limberg, F.** 1980. Isamaa eest. Eesti Vabariigi sõjajõudude organisatsioon ja juhtkond. Cardiff: Boreas Publishing House.
- Lindsaar, P.** 1959. ... ja sõdurid laulavad. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Lindsaar, P.** 1962. ... ja sõdurid laulavad. Teine köide. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Lindsaar, P.** 1967. Paelamehed. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Lindsaar, P.** 1970. Õrn Armastus. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Lindsaar, P.** 1974. Härrad ohvitserid. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Lindsaar, P.** 1977. Värska. Roman. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Luts, A.** 2004. Heitluste keerises. Tallinn: Olion.
- Military Innovation in the Interwar Period. Edited by Williamson Murray and Allan R. Millett. New York: Cambridge University Press 1996.
- Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist. Koostaja V. Talts (Isamaa kutsel). 1996. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus.
- Nolcken, E.** 1953. Ülemlaul eesti väljaõppele. – Võitleja nr 9, 10, 11.

- Nõmm, T.** 1998. Eesti sõjalisest kaitsest 1920. aastate esimesel poolel – Kaks algust. Eesti Vabariik – 1920. ja 1990. aastad. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv.
- Nõmm, T.** 2005. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus. – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2004/4.
- Nõmm, T.** 2006. Eesti sõjapüssid 1918–1940 – Laidoneri muuseumi aastaraamat 2005/5.
- Nõmmik, A.** 1989. Möödus 70 aastat Eesti Vabariigi Sõjakooli asutamisest. – Võitleja nr 2.
- P. A.** 1935. Sõjaväe Tehnikakooli asutamise 15. aastapäevaks. – Sõdur, nr 10–11.
- Pajur, A.** 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Monograafia. – Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 2. Tartu: Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv.
- Põldmäe, J.** 1995. Üks paljudest (Isamaa kutsel). Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus.
- Raamot, I.** 1975. Mälestused I. Turku: Oy Lounaisrannikko.
- Reek, N.** 1921. Lahingu juhatus. Käsiraamat riviohvitserile. Tallinn.
- Reek, N.** 1922. Mõtted jalaväe taktika alalt. – Sõduri Lisa nr X.
- Reek, N.** 1926. Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest – Sõdur, nr 5.
- Reek, N.** 1926. Meie kaitseväe juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatus ja väljaõppe alalt. – Sõdur nr 26/27, nr 28, nr 29, nr 30/31.
- Reek, N.** 1934. Õppesentrum. – Sõdur nr 33/34.
- Reek, N.** 1936. Juhi sõjakirjanduslikust loomingust. – Sõdur nr 16/17.
- Reek, N.** 1936. Sõjaväe tehnikakooli vajalikus. – Sõdur, nr 31–32.
- R. M.** 1926. „Aspirandid aiavilja kasvatamas”. – Sõdur, nr 24/25.
- r.–n.** 1932. PKP ühendatud kursuste IV lennu lõpetamise puhul. – Sõdur nr 27/28.
- Riigikaitse õpik gümnaasiumidele ja kutseõppeasutustele. Tallinn: Kaitseministeerium, 2006.
- Screen, J. E. O.** 1986. The Helsinki Yunker School 1846–1879. A Case Study of Officer Training in the Russian Army. – *Studia Historica* 22. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Seene, A.** 2006. Sissejuhatus: sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 6.
- Seene, A.** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 9.
- Seene, A.** 2009. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations’s Higher Military Education. – *Baltic Security and Defence Review*, Volume 11.
- Seene, A.** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÕA Toimetised, nr 13.
- Seene, A.** 2011. In Search for Proper Small Nation’s Officer Training System: The Experiences of Interwar Estonia. – *Baltic Security and Defence Review*, Volume 13, issue 1.
- Seppälä, H.** 1974. Sotakorkeakoulu 1924–1974. Helsinki: Pohjois-karjalan kirjapaino Oy.
- Showalter, E. D.** 2000. Military Innovation and the Whig Perspective of History – The Challenge of Change. Military Institutions and New Realities, 1918–1941. Edited by Harold R. Winton and David R. Mets. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Showalter, E. D.** 2002. No Officer Rather Than a Bad Officer: Officer Selection and Education in the Prussian/German Army, 1715 – 1945 – Military education. Past, Present, and Future. Eds. Gregory C. Kennedy, Keith Neilson. Westport: Praeger.

- Simon, A.** 1959. Sõjakooli esimene ülem jutustab. – Võitleja 1959, nr 3/4. Sotakorkeakoulu. Suomalaisen sotataidon kehittäjänä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulun Perinneyhdistys ry, 2009.
- st–.** 1933. PKP kursuse viies lend lõpetas töö. – Sõdur nr 29/30.
- Sõja ja rahu vahel. Koguteos. I köide: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn: MTÜ S-Keskus, 2004.
- Tannberg, T.** 2002. Sõjateaduste õpetamisest Tartu ülikoolis 1802–1830. – Ajalooline Ajakiri, nr 1/2 (116/117).
- Traksmann, A.** 1926. „Sõduri” kaitseks põhjendamata süüdistuste vastu – Sõdur, nr 24/25.
- Traksmann, A.** 1930,1931. Vaatlusi ja mõtteid õppealalt kaitseväes – Sõdur, nr 47/48, nr 50/51/52, nr 1/2.
- Tõrvand, J.** 1926. Õppemeetodite revideerimisel. Lähemale elule! – Sõdur, nr 26/27.
- Tynkkynen, V.** 1996. Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa. (Maanpuolustuskorkeakoulu taktiikan laitos. Julkaisusarja 1). Joutsa: Nettopaino Oy.
- Vene, A.** 1959. Eesti meeste sõjalise väljaõppe keskus. – Võitleja nr 3/4.
- Winton, R. H.** 2000. Introduction. On Military Change. – The Challenge of Change. Military Institutions and New Realities, 1918–1941. Edited by Harold R. Winton and David R. Mets. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Õun, M.** 2001. Eesti sõjavägi 1920–1940. Pildilugu meie esimese Vabariigi sõjaväe organisatsioonist, juhtidest, meestest ja relvadest. Tallinn: Tammiskilp.
- Z.** 1926. Kas pea täis tarkust või loomisvõime? – Sõdur, nr 17/18.
- Волков, С. В.** 1993. Русский офицерский корпус. Москва: Военное издательство.

Periodika

- Riigi Teataja 1921, 1923, 1925, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940
- Sõdur 1926, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1939
- Sõduri Lisad 1922
- Vaba Eestlane 1999
- Valve 1921
- Võitleja 1953, 1959, 1969, 1989

SUMMARY

Formation and Development of the Estonian Officer Training System 1919–1940

The present dissertation describes and analyses basic features of the general officer preparation system and the formation and development of its principles in interwar Estonia (1919–1940). In this connection, developments of overall training and educational orientation of regular and reserve officers' institutional and curriculum developments are studied and principles of personnel planning, foreign and social influences are assessed.

Several military educational institutions were founded during and after the War of Independence (1918–1920). The Military School of the Republic of Estonia was officially founded by the order of the Commander in Chief from April 3rd 1919. In 1920, the Non-Commissioned Officers School was established in Tallinn. Besides the Military School, the Navy School and the Military Technical School operated during 1920 and 1923. In 1921 General Staff Courses were started at a higher military level (named as the Higher Military School in 1925). In the field of officer training all concepts and principles inherited from Imperial Russia were no more applicable in the new economic and social environment. The uniform military background (former Russian) helped to form common ground and understanding among senior leaders. By general consent, it was deemed absolutely necessary for a small nation to have well-prepared armed forces and highly qualified leaders in order to provide successful resistance against larger numbers of troops in wartime. Although there was general understanding of finding quick solutions for starting officer and subaltern preparation and overall importance of settlement of the whole question, there was lack of former experience. The economic situation forced the leaders of armed forces to form the single combined institutional body for preparation leaders of all arms and levels of leadership, but there was lack of knowledge, skills and will in initial years in developing proper curriculums and applying suitable teaching methods.

As the above-mentioned schools were established at the end of the War of Independence or immediately after the war, their structure and general objective did not fully comply with the peace-time objectives. The main aim of the army conversion during the transitional period to peacetime was to save money. Both the Military School and the Military Technical School were subjected to the Commander of Military District (assembled troops, military schools and special facilities in and around the capital area) and formation problems were appointed to Nikolai Reek (1921–1923), the Colonel of General Staff serving as the Inspector of the Military Schools. This attempt at establishing a Joint Military School ended in founding the *Joint Military Educational Facilities* (in Est. *Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused*), by the decree of the Government of the Republic on August 29, 1923. The former General Staff Courses (Military

Academy), the Military School and the Non-Commissioned Officers School that had functioned independently were united. The provision of education was centralized under one commander with the aim of ensuring single training and reducing the staff of units (especially finance and administrative staff). Thus the organizational converging of military leaders training units was accomplished, but the essence of training purpose and method was still quite occasional and lacked systematic character. Many former Russian background higher officers and civilians who had prior to Russian civil war lectured in Imperial Russian military academies were hired and formed now the teaching staff of the Estonian military schools. Though they were proficient in their field, the study was considered too theoretical, especially in the field of tactics where lectures were the dominant method and too much time and energy was devoted to the tactics of large formations (army corps, division), which was not necessary for junior leaders in small state conditions. A lot of thematic was lectured in Russian. The older and Russian background lecturers were seen only as a temporary solution, because it hindered the development of military terminology in Estonian, also the teaching of the Russian language considerably decreased very soon in secondary school programmes. As the older lecturers were replaced after initial 6–7 years with a younger generation from the first grades of Staff College (and of those who had studied in France), the overall study process and methods were revised. The reorientation towards Western European ideas proceeded with the reforms of 1926–1928.

The mission of the Military Academy (In Est. *Kõrgem Sõjakool*) was set out in the Law of the Military Academy approved by the Government of the Republic of Estonia in 1931. The law stipulates that officers are to be provided with a military higher education, especially directed towards the formation and command of the armed forces, as well as to doing scientific research and implementing possible outcomes, in subject areas related to national defence. The overall aim of military higher education is to synthesize, develop and implement leadership and working methods (doctrine) among Estonian officers in fitting with the special Estonian situation. The ultimate aim of the military higher education is to provide all officers filling both wartime and peacetime posts of battalion commanders or above with a unified military higher education in the Military Academy. The study process was designed to prepare leaders with the ability to think and work independently.

The rapid launch of the military higher education in Estonia, in turn, made it possible to start the development of operational and tactical solutions fitting the local situation, taking into consideration previous war experience. From the early 1920s onwards, the training of staff officers in Estonia has been based on the principle that the officers received their higher education in their home country, and after that some of them have had the opportunity to have additional training in relevant educational institutions abroad, mostly in France. The pattern chosen by Estonia was based on the concept that officers should first get to know the situation and respective tactics in their home country and after that

their knowledge could be supplemented by relevant information abroad, if appropriate. During this period, some twenty Estonian officers got their higher military training in military institutions of higher education abroad (most of them in France, some in Poland, Belgium and Germany). Based on mutual mobility, students were also exchanged with neighbouring countries like Finland and Latvia. In addition, during that period, two-way visits and study trips were arranged with military academy students in Finland, Latvia and Poland. In the 1930s, compared with other small countries in the region, the qualification of leaders with a higher military education in Estonia was considered to be advanced, and it never occurred to suspend the activities of the Academy.

From the first years of its existence, limits were imposed on the study process in the Academy by the use of temporary teaching staff. In 1922, the permanent post of a professor was created in the Military Academy, yet in 1927 this post was eliminated from the structure of the academy. The positions of permanent lecturers were established as late as in the academic year of 1936–1937. However, the number of permanent posts for teaching staff also remained relatively small afterwards. Military subjects, especially tactical subjects, were taught both by the permanent teaching staff and by inspectors of the branches of the armed forces, chiefs of military districts and other specialists. Civilian subjects were also taught by several Tartu University professors. The staff of the Military School standing teaching personnel of the period also remained quite small (4–5 officers).

During the period from 1921 to 1940, officers graduated from the Academy in the leadership and staff procedures specialty in nine year groups, and in the war economy specialty in two year groups. A total of 232 officers graduated, among them 3 officers from the Finnish and 3 officers from the Latvian Defence Forces. In the 1930s a plan was set up according to which there was established need for at least 300 officers with unified staff college training in the war-time situation.

The Military School curriculum in its initial form in 1919 was adapted to the principles of the former Russian reserve officer curriculum. Starting from the autumn of 1920 the war-time organization and program of the Military School was cancelled by the orders of the day of the Minister of War. The new peace-time program for preparing regular officers was first prolonged to a 2-year course. Prior graduation of first 6 classes of secondary school was set up as an entrance precondition for the Military School Cadet course candidates. It soon became obvious that there were not enough candidates with a sound educational background. Therefore in 1921 the Military School organization was changed again (with the law enforced in August of 1921). For getting better cadet material the school was opened now also for cadets with an incomplete secondary education (for those of having 6 first secondary school grades). The general class was formed, where all necessary subjects for obtaining a complete secondary school (gymnasium) programme were given. After the graduation of the general class junior and senior cadet classes followed, whereas the study

duration of each class was one year. The regular officer course for those, having an incomplete general education lasted thus altogether 3 years.

At the beginning of 1922 a reserve officers' class was also opened in the Military School. Conscripts with a full secondary school education or higher education were admitted to this class. In 1923 the foundations for reserve officer preparation were enforced by special law. Under this new law the student of Military School reserve officer class was named *Aspirant*.

The principle of the common preparation basis was established in 1928 for both reserve and regular officers. As a first phase of preparation and selection all pupils had to go through the recruit service and were then selected from those having a secondary education to the reserve officer course. Thus the uniform reservist training was established as a common base for all future officers in reserve or in regular service. We can see that the Estonian system of officer training was quality oriented. For example both reserve and regular officers had to be trained as first class shooters and had to have good instructing skills for subordinates training in this field. The evaluation of education in general seems to be deep-rooted and a long-time tradition in Estonia. In the first years of the 1920s when the general educational estimates were lower in the society the secondary school education obtaining possibilities in the Military School helped to attract young men for the officers' profession. Since 1928 all entrants were assumed to have a prior secondary education. It seems that there were enough educated young people for selection and for completion of reserve officer and regular officer classes.

Under the new arrangement, however, only two graduate classes of regular officers were prepared. In 1931 the training of peacetime (regular) officers was discontinued. The reasons for suspending regular officer training was the absence of norms regulating the renewal process of officer personnel and staffing the cadet courses of the Military School in 1924 to 1926, resulting in the overproduction of junior officers. Moreover, the quantity of peacetime officers was not specified at the beginning of the 1930s when an economic crisis broke out. At the same time the number of participants in reserve officer course was growing, also new specialties for reservist training were introduced. In 1930 the detachment of aspirants for engineer forces was started in the Military School, where training was sub-organized in communications, engineer and gas platoons.

In 1928 the supplementation courses for Battalion, Company and Battery commanders were organized in order to standardize and rationalize the overall training procedure and methodology in conditions where conscripts service time was reduced considerably (12-month service was introduced instead of former 18-month service). The main emphasis in these courses was on introduction of training methods and also practical tactical training in order to unify ideas and understandings in this field. The courses operated up to 1934, when the organization of in-service training was revised and reorganized.

After the seizure of power by the head of the government, Konstantin Päts, in 1934, the authoritarian leadership period followed, during which growth of importance of military personnel in several government leading positions can be noticed. The new army leadership (Commander-in-Chief of the Estonian armed forces Lieutenant General Johan Laidoner and Major General Nikolai Reek) was free of parliamentary restrictions for rearrangements in its field. The obvious tendency of over-aging younger regular officers became clear quite soon. From 1932 to 1937 there were no graduates coming out from Military School Cadet Classes. Rules regulating the drain of officers and prescribing their age limit were adopted in 1934. Regular officer training had come to a standstill which caused problems in providing the Staff College with suitable officer personnel. It was necessary to start training officers more flexibly for all arms of services.

In 1935 the new Arms of Services Officers Preparation Law was enforced. Under the new law the Military School was divided into Aspirant (reserve officer) Classes and Officer Classes. After the graduation from reserve officer classes those interested in a professional career of a regular officer after being considered capable for it had to undergo a 2-year leadership practice in units. During their service they were titled as *Portepee Aspirants*, the term signified their position as of a regular officer candidate, which was equalled with NCO. It was also expected that the established system will help to constantly refresh the contingency of extended-servicemen-NCOs cadre with a qualified and more educated element. During this service period the probationers also went through a 4-month long Battle School course. During this course the future commanders were introduced with newer infantry weapons and their tactical use practicum. The Battle School basic course was developed, from now on, for a standing institution where in-service training was organized for all military cadre personnel (officers and NCOs) up to a company commander position.

After that probation the officer candidates had to pass the entrance examinations to Military School Officer Classes (Infantry, Artillery and Naval Classes were opened). After the successful entrance the students were promoted to first officer grade (Ensign). Though there were no more cadets, the students were during their studies already officers (therefore the classes were titled as Officer Classes). German influences can be noticed here, with some modifications. The duration of the study course in the infantry class was 12 months, in other specialties it was 20 months. After the graduation of the class and before promotion they still had to go through another half a year platoon leader probation period in units.

After the rearrangements of Arms of Service Officers Preparation Law of 1935 the educational criterion of a full gymnasium education for Officer Class entrants remained in force. We can see that differently from some greater nations of its time the importance of general education remained one of the main selection criterions for regular officer candidates in Estonia.

It was expected that under the established training and education system it is possible to tightly unify and combine cadre NCOs, reserve officers and regular officers staffing and preparation issues, this, in turn, was expected to form and deepen common views and ideas among the armed forces leadership.

The tense international situation in the late 1930s, related to the fast arms race in Europe, had its impact also on Estonia. The importance of technical arms of service and the need for the new cadre of officer-technicians was felt. The re-establishment of the Military Technical School under the Joint Military Educational Facilities was decided by the armed forces leadership in 1936. The Military Technical School was opened on the basis of the special law for preparing technical officers. With the decree issued by the Commander-in-Chief of the Armed Forces, the courses of small arms, artillery and pyrotechnics were opened in the Military Technical School in autumn 1936. The young men who had completed reserve officers studies at the Military School were accepted to the school based on their results in physical tests. Different from those who entered officer courses in the Military School Officer Classes, the future technicians did not have to complete service practice after their reserve officer courses. The four-year course consisted of a regular officer training course, the subjects of technical school, and a military technician course. The theoretical course was followed by a half-year practical work at military units and the central office of the Minister of War. In 1938, on the order of the day by the Commander-in-Chief of the Armed Forces, the course of electrical and motor vehicle engineering was opened.

After the initial experience, the system was changed again in the spring of 1940 by the law amendments, which shortened the whole regular officer preparation. The preparation process of regular officer was considered too long, which caused aging problems of the younger cadre. It was recognized that the long preparation process of regular officers deterred from this profession wealthier, initiative and intelligent representatives of population. It was also admitted that during the probation period the future officer candidates remained for too long under the negative influence of NCOs, which made their mentality inert and inactive. Therefore the overall length of regular officer preparation was shortened considerably.

The initial system of training and education was considered to be too theoretical and purely knowledge not ability- and skill-based. Predictably this system did not give good results. Therefore the importance of practical methods, troop practice and long probation of future officers was overstressed. In order to make the officer profession more attractive and get the best candidates the armed forces leadership had to make compromises and started to shorten the overall preparation and probation time. It can be seen that the initial theoretical approach could not satisfy the needs for competent officers and as a reaction to that the introduced reforms overstressed the importance of practice and probation. Therefore the proper balanced approach for training officers had to be tested and cleared out in practice.

Starting from 1922 up to the second half of the 1930s the armed forces staffing and planning with regular and also reserve officer personnel had quite an occasional character. The systematic analysis and planning in solving the cadre crisis with a long-time planning policy seems to emerge not before 1935–1936, when the problem in its complexity seems to be acknowledged by the army leadership. Somewhere in 1936 and 1937 the calculations were made about selection possibilities of younger regular officers for Staff College. According to this analysis, for enabling a proper selection of candidates for Staff College course, the minimum contestant basis was estimated at 400 suitable officers of whom 10–15% could form the course entrant contingency. It was evident however that this number of available junior regular officers will decrease at the beginning of the 1940s below the Staff College class size. It was therefore considered vital that starting from 1938 the Officer Classes annual graduates volume should be at least 50–60 officers. In May 1938, a more elaborate staffing plan of officers for the next 10 years was passed by the Chief of Staff of Armed Forces to Commander-in-Chief. The plan dealt with both staffing with regular and reserve officers. Also the possible annual losses, replacement and retirement calculations were made. In order to avoid a new overproduction of regular officers, there was intention to dissolve the regular officer shortage gradually during the 10 years. The plan foresaw annual graduation minimum 35 and maximum 105 young regular officers from the Military School Officer Classes and from Military Technical School. The following events of the Soviet occupation in 1940 and the course of WWII made these plans unrealizable in practice.

The planning of officer personnel was not very systematic from the outset because of the lack of experience and because of constant needs for economizing. There was also a lack of knowledge and experience how to organize all arms of services cadre preparation in the conditions of a small state, because the overall need for specialties was too small in numbers. It was obvious that the infantry was the main arm of service and needed the biggest attention, but there was a lack of knowledge how to renew systematically and permanently other arms and specialties cadre.

There were 1540 peace-time regular officer personnel positions in the armed forces organization. On the 1st of April, 1938, there were 1340 regular officers in service. Thus there were 200 persons at deficit. Between 1921 and 1940 there were little more than 1100 regular officer graduates from military schools (The Military School, Military Technical School). According to mobilization plans altogether 6000 officers for war-time conditions were needed (conservatively rated). It was estimated in 1938 that for mobilization of 20 annual volumes of officers (up to 41-year old officers at first), the Military School Reserve Officer Class had to issue annually 330 aspirants. In practice this task was generally fulfilled in the 1930s. Between 1923 and 1940 almost 4300 different arms of service reserve officers graduated from the Aspirant Classes of Military School.

CURRICULUM VITAE

Andres Seene

Sünniaeg ja -koht: 06.01.1973, Tartu
Kodakondsus: Eesti
Aadress: Mõisavahe 66–9, Tartu
Telefon, e-post: +3725280692, andresseene@hotmail.com
Haridus: Tartu Ülikool 1996, Tartu Ülikool 2001, MA (ajalugu)

Teaduslik tegevus

Peamised uurimisvaldkonnad: Ohvitserkonna väljaõpe Eestis 1919–1940, Eesti ohvitserkond 1918–1944, 20. sajandi Eesti sõja- ja poliitiline ajalugu.

Doktoriväitekirjaga seotud publikatsioonid:

1. Sissejuhatus: sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA toimetised 2006, nr 6, lk 9–30.
2. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA toimetised 2008, nr 9, lk 11–112.
3. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations's Higher Military Education. – Baltic Security and Defence Review, Volume 11, 2009, lk 99–113.
4. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÕA toimetised 2010, nr 13, lk 123–166.
5. In Search for Proper Small Nation's Officer Training System: The Experiences of Interwar Estonia. – Baltic Security and Defence Review, Volume 13, issue 1, 2011, lk 152–181.

CURRICULUM VITAE

Andres Seene

Date and place of birth: January 6, 1973, Tartu
Citizenship: Estonian
Address: Mõisavahe 66–9, Tartu, Estonia
Phone, e-mail: +3725280692, andresseene@hotmail.com
Education: University of Tartu 1996, University of Tartu 2001, MA (history)

Research activity

Main interests of research: Estonian Officer Training 1919–1940; Estonian Officer Corps 1918–1944, 20th century Estonian military and foreign relations history in general.

Publications connected with the thesis:

1. Sissejuhatus: sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA toimetised 2006, nr 6, lk 9–30. [„*Military Technical education in Estonia 1920–1940*” in *Estonian National Defence College Proceedings Series, Issue No 6/2006, pp 9–30.*]
2. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA toimetised 2008, nr 9, lk 11–112. [„*The (Estonian) Higher Military School 1921–1940*” in *Estonian National Defence College Proceedings Series, Issue No 9/2008, pp 11–112.*]
3. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations’s Higher Military Education. – *Baltic Security and Defence Review*, Volume 11, 2009, pp 99–113.
4. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÕA toimetised 2010, nr 13, lk 123–166. [„*The Formation of the Military School of the Republic of Estonia and its First Graduates in the War of Independence*” in *Estonian National Defence College Proceedings Series, Issue No 13/2010, pp 123–166.*]
5. In Search for Proper Small Nation’s Officer Training System: The Experiences of Interwar Estonia. – *Baltic Security and Defence Review*, Volume 13, issue 1, 2011, pp 152–181.

DISSERTATIONES HISTORIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Olaf-Mihkel Klaassen.** Eesti Vabariigi konsulaarpoliitika Aasias ja Aafrikas 1918–1940. Tartu, 1991.
2. **Jüri Linnus.** Maakäsitöölised Eestis 16. sajandist kuni 19. sajandini. Tartu, 1991.
3. **Vahur Made.** Eesti ja rahvasteliit. Tartu, 1999.
4. **Martin Hallik.** Tartu ülikooli õppejõudude ja kasvandike osast humanitaar-orientalistikas (1802–1940). Tartu, 2001.
5. **Anti Selart.** Liivimaa ja Vene 13. sajandil. Uurimus poliitilisest ajaloost. Tartu, 2002.
6. **Aldur Vunk.** Ristisõjad ja palverännakud Eestis 12.–16. sajandil. Uurimus nende iseloomust ja alatüüpidest. Tartu, 2003.
7. **Andres Andresen.** Luterlik territoriaalkirik Eestimaal 1710–1832. Riigivõimu mõju kirikuvalitsemisele, -institutsioonidele ja -õigusele. Tartu, 2004.
8. **Katri Raik.** Eesti- ja Liivimaa kroonikakirjutuse kõrgaeg 16. sajandi teisel poolel ja 17. sajandi alul. Tartu, 2004.
9. **Aigi Rahi-Tamm.** Teise maailmasõja järgsed massirepressioonid Eestis: allikad ja uurimisseis. Tartu, 2004.
10. **Anu Raudsepp.** Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944–1985. Tartu, 2005.
11. **Lea Leppik.** Tartu ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Tartu, 2006.
12. **Karin Hiimaa.** Aafrika retseptsioon eestikeelses trükisõnas (kuni 1917). Tartu, 2006.
13. **Людмила Дубьева.** Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX – начале XX вв. Тарту, 2006.
14. **Sirje Tamul.** Eraalgatuslikest stipendiumidest Tartu Ülikoolis 1802–1918. Tartu, 2007.
15. **Marten Seppel.** Näljaabi Liivi- ja Eestimaal 17. sajandist 19. sajandi alguseni. Tartu, 2008.
16. **Mati Kröönström.** Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tartu, 2008.
17. **Märt Läänemets.** *Gaṇḍavyūha-sūtra* kui ajalooallikas. Tartu, 2009.
18. **Epi Tohvri.** Valgustusideede mõju Tartu arhitektuurikultuurile 19. sajandi alguses. Tartu, 2009.
19. **Indrek Paavle.** Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Tartu, 2009.
20. **Aivar Põldvee.** Bengt Gottfried Forselius ja rahvahariduse lätted Eesti- ja Liivimaal. Tartu, 2010.

21. **Vladimir Sazonov.** Die Königstitel und -epitheta in Assyrien, im Hethiterreich und in Nordsyrien (*Ugarit, Emar, Karkemiš*) in der mittelasyrischen Zeit: Strukturelle Gemeinsamkeiten, Unterschiede und gegenseitige Beeinflussung. Tartu, 2010.